

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INST FÖR SPRÅK OCH LITTERATURER

Det medeltida Visnum
Martin Andersson

Kandidatuppsats i latin (15 hp)
Göteborg, VT 2013
Handledare: Gunhild Vidén

*Que geruntur in tempore, ne labantur cum tempore,
solent litterarum testimonio perhennari.*

Innehållsförteckning

Förkortningslista	4
Sammanfattning	5
Inledning	6
Bakgrund	7
Källmaterial och metod	7
Medeltidslatinet	9
Uppsatsens delar	10
I. Det medeltida Visnum	11
1200-talet: Visnum stiger fram ur källornas skugga genom klostrens affärer	12
1300-talet: Kolonisation och utökad klostermakt	13
1400-talet: Frälsets jordaffärer kommer på pränt	17
1500-talets början och medeltidens slut	19
Den medeltida bebyggelsen speglad i 1540-talets jordeböcker	20
<i>Tabell: Antalet gårdar i Visnums härad vid medeltidens slut.</i>	21
II. Handlingarna	23
Inledning	24
III. Gårdarna	57
Inledning	58
Rudskoga sn	58
Södra Råda sn	59
Visnums sn	61
Visnums-Kils sn	63
<i>Karta: Gårdar i Visnums härad belagda före 1200-talets slut.</i>	66
<i>Karta: Gårdar i Visnums härad belagda före 1300-talets slut.</i>	67
<i>Karta: Gårdar i Visnums härad belagda före 1400-talets slut.</i>	68
Otryckt källmaterial	69
Trycka källor och litteratur	69

Förkortningslista

aoe	arv- och egetgård
bi	biskopsgård
DMS	Det medeltida Sverige
DRA	Danska rigsarkivet
DS	Diplomatarium Suecanum
DVM	De värmländska medeltidsbreven
fr	frälsegård
frt	frälsetorp
HH	Historiska handlingar
kr	kronogård
krt	kronotorp
NMU	Närkes medeltida urkunder
OVL	Ortnamnen i Värmlands län
pr	prästegård
rikl	Riseberga klostets gård
RA	Riksarkivet
SD	Svenskt diplomatarium
SDHK	Svenskt diplomatariums huvudkartotek
sk	skattegård
skt	skattetorp
sn	socken
VA	Värmlandsarkiv
VH	Värmlands handlingar (landskapshandlingar)
ÄSF	Äldre svenska frällesläkter

Sammanfattning

Från en period som omfattar lite drygt trehundra år, från tiden mellan 1200-talets ingång och den nya tidens början, finns ett sextiototal dokument bevarade rörande jordägande och bebyggelse i det sydvärmländska område som utgör Visnums härad. Ungefär en tredjedel av dessa är författade på latin, huvudsakligen från perioden före år 1350. I uppsatsens första del utgår jag från dessa liksom från fornsvenska källtexter för att belysa den medeltida kolonisationen och jordhandeln i området. Sammanställningen är strukturerad kronologiskt, där bebyggelseutvecklingen redogörs för varje enskilt århundrade från 1200-talet och framåt. Inom de olika avsnitten frångås dock den strikta kronologin ofta så att källmaterialet istället behandlas tematiskt. På grund av källäget är det främst klosteraffärer som framskymtar i de äldsta tidevarven, och Varnhem och Riseberga kloster är de tidigaste kända jordägarna i området. Risebergas jordinnehav ökar med tiden, både genom bytesaffärer och genom donationer från fromma kristna. Det går också att i källmaterialet tydligt utläsa hur klostret strävar efter att samla sitt jordinnehav geografiskt, i synnerhet till häradets centralbygd kring älven Vismans södra lopp. Vid medeltidens slut hade Riseberga kloster blivit den utan jämförelse största jordägaren i området, även om också andra andliga institutioner, biskopsstolen i Skara och Mariefreds kloster, ägde jord i häradet. All denna jord kom emellertid att förstatligas i samband med reformationen, vilket är bakgrunden till den höga andelen kronojord i häradet under tidigmodern tid. Från och med åtminstone slutet av 1300-talet går det också att följa det världsliga frälsets jordaffärer i källmaterialet, men uppgifterna är mer strödda och ofullständiga än vad gäller klostergårdarna. Bara ett fåtal frälsemän har varit bosatta i häradet under medeltiden, och vid mitten av 1500-talet saknas adel helt i området. Ägarna till frälsejorden har varit frånvarande, och i många fall utgjorts av de mäktigaste och rikaste personerna i riket. Häradets invånare däremot har gjort få avtryck i källmaterialet före tiden kring år 1500. Först då framträder skattebönderna i källmaterialet i någon vidare utsträckning, och de kända medeltida jordaffärerna självägande bönder emellan är få. Vad gäller den medeltida bebyggelseutvecklingen tycks den tidiga medeltiden ha varit en expansionsperiod, medan det däremot finns ett antal tydliga belägg för bebyggelseregression under 1400-talet. Bilden är dock inte entydig, utan åtminstone i vissa delar av området, kanske främst på frälsejorden, kan också under 1400-talet nya gårdar ha tagits upp. Den andra delen i uppsatsen innehåller avskrifter och översättningar av de använda källtexterna. För varje källa anges också korta kommentarer om hur och var den bevarats, samt uppgifter om eventuell tidigare publicering. I den tredje delen slutligen följer en alfabetiskt ordnad geografisk uppställning av det medeltida materialet gård för gård, med summariska uppgifter om jordnatur, ägare och egendoms-transaktioner, samt tre kartor över det medeltida Visnum.

Inledning

Bakgrund

Denna uppsats skildrar händelser som inträffade för mycket lång tid sedan, i en avlägsen liten del av världen. I de skogiga nejder som med tiden blev sydöstra Värmland uppstod en gång i okänd forntid Visnums härad. Vid medeltidens slut bestod området av de fyra socknarna Rudskoga, Södra Råda, Visnum och Visnums-Kil.¹ Häradet skiljdes i öster från Närke av Letälven och i väster gränsade det till Väneren. I söder mötte Gullspångsälven och sjön Skagern, vilka skiljde Värmland och Västergötland åt. I norr tog stora obebodda skogsområden vid, och var gränsen gick var mer ovisst än i övriga väderstreck. Tätast var bebyggelsen kring älven Visman, och det är från den som hela området fått sitt namn.² Trots att områdets geografiska utsträckning var begränsad fanns stora skillnader i ekonomisk struktur mellan häradets socknar under 1600-talet, det vill säga efter medeltidens slut.³ I Visnums och Södra Råda socknar ägdes en majoritet av gårdarna av skattebönder, medan det i Rudskoga var ungefär lika många bönder som var självägande som lydde under kronan. Adeln ägde över huvud taget inga gårdar i Rudskoga och bara ett mindre antal i de övriga socknarna, men närapå all jord i vänersocknen Visnums-Kil. Förhållandena var likartade under 1500-talet, vilket innebär att skillnaderna måste ha uppkommit redan tidigare.⁴ För att förklara varför jordägandet skiljde sig så mellan häradets socknar på 1600-talet måste man därför fråga sig hur jordägandet såg i Visnums härad under medeltiden. Denna fråga är central i den följande undersökningen. Den är i sin tur svår att besvara om man inte samtidigt undersöker hur områdets medeltida bebyggelse växte fram. Tillsammans utgör dessa båda frågor uppsatsens huvudfrågeställningar och spelar den ledande rollen i framställningen. Härav följer att uppsatsens syfte inte bara är att ge en bakgrund och förklaring till de eftermedeltida förhållandena, utan även att skriva historien om Visnums härads kolonisation och berätta om det medeltida jordägandet i området.⁵

Källmaterial och metod

Den huvudsakliga källan till all svensk medeltida lokalhistoria utgörs av så kallade diplom eller brev, skrivna i huvudsak på pergament. För Sverige som helhet finns fler än 40 000 brev eller uppgifter om brev bevarade från medeltiden, för Värmlands del ungefär 460.⁶ Antalet brev rörande Visnums härad är lite drygt sextio, fördelade över en mer än 300 år lång period från det första bevarade brevet av år 1216.⁷ Pergament och papper är förgängliga material, vilket innebär att de handlingar vi idag har kvar endast utgör en liten del av vad som troligen en gång funnits.⁸ Dessutom

---

1 Enligt uppgifter i de tidigaste jordeböckerna från 1540-talet. Södra Råda kallades dock bara 'Råda' och Visnums-Kils socken bara 'Kil' eller 'Kilen', och förleden 'Södra' respektive 'Visnums-' lades till officiellt år 1886 för att skilja dem från andra socknar med samma namn, se *Ortnamnen i Värmlands län* (OVL) ss. 14, 39. Nysunds socken i häradets östra del bildades först 1638, se Broholm 1938 s. 5. Gårdarna i nuvarande Nysunds sn redovisas i denna uppsats med sin medeltida tillhörighet till Rudskoga respektive Visnums sn.

2 Noreen 1921 ss. 93 f.; OVL s. 22.

3 Upprinnelsen till detta arbete kommer från frågor som väcktes då jag skrev masteruppsats i historia vid Göteborgs universitet om de ekonomiska och lokalpolitiska villkoren i Visnums härad under 1600- och början av 1700-talet. För antalet gårdar i området av olika jordnatur på 1600-talet, se Andersson 2012 ss. 36 ff.

4 Värmlands handlingar (VH), och se utredning nedan.

5 Det finns ingen utförlig vetenskaplig historia skriven tidigare om det medeltida Visnum. En tidig framställning finns hos Fernow 1973 ss. 118—122 (originalet utgivet på 1770-talet). Den brister emellertid både vad gäller källkritik och fullständighet, eftersom en stor del av de medeltida källorna inte beaktas. Å andra sidan ger Fernow ett värdefullt bidrag genom att han omnämmer medeltida handlingar som inte längre är bevarade.

6 Larsson 2003 s. 10; Nilsson 1997 (DVM) s. 10.

7 En viktig källa till senmedeltida förhållanden är Visnums kyrkas räkenskapsbok, vilken inleds år 1509 och är en av landets allra äldsta. Den har emellertid på grund av tidsbrist inte beaktats i följande undersökning.

8 Detta framgår bland annat av i litteratur och avskrifter bevarade uppgifter om handlingar vars original nu inte längre finns bevarade. Vissa av diplomerna i del II nedan är därför återgivna efter medeltida avskrifter, där originalen kan ha förstörts redan under senmedeltid. Andra handlingar möter oss i avskrifter från 1700- och 1800-talen och har försvunnit först i senare tid. Det ursprungliga antalet medeltida handlingar har kanske varit hundra gånger högre än antalet bevarade handlingar, se Larsson 2003 ss. 220 f.

är det troligt att de allra flesta jordöverlåtelse aldrig gjort något skriftligt avtryck alls.⁹ Diplomen är dessutom ojämnt fördelade över tidsåldern och härstammar huvudsakligen från 1400-talet, medeltidens sista århundrade, vilket innebär att källorna till tidigare seklers historia är jämförelsevis fåtaliga. Det är därför inte möjligt att fullständigt rekonstruera medeltidens bebyggelse och jordägande, vare sig för Visnums härad eller för andra områden. Man kan ändå komma en bra bit på väg om alla medeltida belägg samlas ihop och beaktas. För att finna samtliga bevarade urkunder har två huvudsakliga sökvägar använts: dels sökfunktionen på Svenskt Diplomatariums huvudkartoteks (SDHK:s) hemsida,¹⁰ dels register i samlingar av tryckta brev och register.¹¹

Diplomens innehåll har i de flesta fall återgivits *in extenso* i del II nedan. I de fall de publicerats tidigare i Svenskt Diplomatarium (SD) eller Diplomatarium Suecanum (DS) följer texten den som återges i den digitala versionen på SDHK:s hemsida.¹² Vissa enstaka brev har tryckts i andra sammanhang, vilket i så fall anges vid respektive brev. Också i dessa fall har jag utgått från den tryckta texten. I övriga fall har den inscannade bilden av originaldokumentet i SDHK använts, där så varit möjligt. I vissa fall är emellertid bilden oläslig eller saknas helt, vilket medfört att jag tvingats nöja mig med att återge brevens innehåll utifrån register i SDHK och DVM. Uppgifterna om eftermedeltida förhållanden har hämtats från VH, vilka har lästs i svartvita digitala kopior via Riksarkivets digitala forskarsal.¹³

För att reda ut jordägandet i Visnums härad under medeltiden har det i många fall varit nödvändigt att ta reda på de inblandade personernas släktrationer till varandra. Detta har uteslutande skett med hjälp av genealogiska standardverk: för medeltiden främst genom Ranekes *Svenska medeltidsvapen* och Riddarhusets *Äldre svenska frälseätter* (ÄSF), för jordägarna under 1500-talet också med utgångspunkt från uppgifter i Elgenstiernas *Den svenska adelns ättartavlor*.¹⁴ Generellt gäller att många uppgifter är okända rörande äldre förhållanden och att det finns många personer och släkter som inte utretts eller behandlats i litteraturen. I synnerhet gäller detta personer som inte tillhörde frälset och som på sin höjd nämns i någon enstaka handling.

Att en uppsats i latin kan skrivas för att berätta det medeltida Visnums historia är inte alls så märkligt som det kan verka vid en första anblick. I själva verket var skriftspråket i Sverige under tidig medeltid (fram till omkring 1350) närmast uteslutande latin.¹⁵ Först därefter började folkspråket, fornsvenskan, att användas i skrift. Latinet användes emellertid i lägre utsträckning också fortsättningsvis under de följande århundradena.¹⁶ Goda kunskaper i latin är därför viktiga inte bara för den som intresserar sig för den antika världen: de är också helt nödvändiga för den som vill

9 Larsson 2003 s. 27.

10 www.nad.riksarkivet.se/sdhk. Sökfunktionen måste dock användas med försiktighet, för många ortnamn är inte registrerade och andra återgivna bara med den stavning som det har i brevet i fråga. För att hitta att gården Säby i Visnums socken nämns i ett brev från 1216 så kan man till exempel inte söka på 'Säby', utan måste veta att det i just den urkunden stavas 'Sebui'.

11 En regist är en kort sammanfattning av en handling, innehållande uppgifter om handlingens datering och utfärdare, samt ett kort sammandrag av innehållet. Två tryckta samlingar har använts: NMU, vilken innehåller brev rörande Riseberga kloster, och DVM, vilken innehåller register av de flesta kända urkunder rörande värmländsk medeltid. Dessutom har uppgifter i OVL använts för att spåra upp några brev som saknas i de övriga samlingarna.

12 Dessa texter är inscannade och OCR-lästa versioner av den tryckta texten. De innehåller därför en del felaktigheter, vilka jag i arbetet har rättat genom korrekturläsning mot den tryckta versionen av SD och DS. För information om SDHK, se www.nad.riksarkivet.se/Hjalp/GetDokument?filnamn=anvandaravvisningar.pdf&typ=application%2Fpdf, hämtat 13 maj 2013.

13 www.svar.ra.se. För uppgifter om vilka längder som använts till sammanställningen av gårdarna i del III, se källförteckningen.

14 Ranek 1982—1985; Wernstedt (1957—2013); Elgenstierna (1925—1936).

15 Larsson 2003 s. 220. Viktiga undantag från detta utgörs av så skilda typer av skrifter som runstenar och landskapslagarna.

16 För två exempel, se diplomerna från 1431 och Tore Torkelssons från 1507 i del II nedan.

studera flera hundra år av vår egen svenska historia. De allra flesta latinska dokumenten har nämligen aldrig översatts till svenska, utan måste läsas på originalspråk. För att möjliggöra för den icke latinkunnige att ta del av källornas texter om det medeltida Visnum har jag i del II av denna uppsats låtit trycka såväl urkundernas latinska texter som svenska översättningar. Sammanlagt utgör de medeltida latinska dokumenten rörande Visnums härad lite drygt tjugo diplom, en tredjedel av den samlade bevarade medeltida textmassan från området.¹⁷ Det är därför väl motiverat att studera språket i dokumenten något innan vi går in på den egentliga undersökningen.

Medeltidslatinet

Det svenska medeltidslatinet är på flera sätt olik antikens. Under århundradenas gång förändrades uttalet, och därmed kom också stavningen att ändras.¹⁸ Några exempel på detta kan hämtas ur det brevmaterial som ingår i undersökningen. Uttalet av en del vokaler blev vacklande vilket gjorde att de i skrift kunde bytas ut mot varandra, som i ordet *insolis* istället för *insulis*, 'öar' (1336).¹⁹ Bokstaven *h* var i medeltidslatinet i allmänhet stum och tycks ha varit det också i Sverige, med undantag för i egennamn och i germanska låneord. Det var emellertid inte alls ovanligt att den ändå insattes av skrivarna i ord där man aldrig skulle finna den i klassiskt latin, som till exempel *perhennaret* för *perennaret* 'bestod' (1268). Bokstaven *c*, som i klassiskt latin alltid uttalades som ett *k*, hade under medeltiden omvandlats till att stå för ett *s*-ljud framför vokalerna *e* och *i*. Detta medförde en stor osäkerhet för de medeltida skrivarna om orden skulle stavas med *c*, *s* eller en kombination av de båda bokstäverna, såsom i *silicet* istället för den antika stavningen *scilicet* 'nämligen' (1280). Bokstavskombinationen *ti* kom under medeltiden att uttalas som ett *si*, och detta medförde att man skrev till exempel *pulsasione* istället för det klassiska *pulsatione* '(klock-)ringning' (1431). En mycket viktig förändring i språket var också att de båda diftongerna *ae* och *oe* blev ett enda ljud och båda uttalades som ett *e*.²⁰ Detta fick genomslag i stavningen, så att till exempel *anime mee* skrivs istället för det antika *animae meae* 'min själ' (1270-talet).²¹ Slutligen kan också nämnas att det svenska medeltidslatinet innehöll ett par bokstäver som det klassiska latinet saknade. *J* hade under medeltiden ännu inte fått sin nuvarande funktion utan användes mest som variant på *i* i början av ord (passim) eller i kombinationen *ij* för att markera två på varandra följande *i*. I klassiskt latin fanns ingen skillnad mellan *u* och *v*, och någon sådan uppkom inte heller under medeltiden. Därtill används i brevmaterialet flera gånger bokstaven *w* som ersättning för teckenkombinationen *vu* i ordet *wlgariter*, 'på folkspråk' (1329). I övrigt tycks den dock inte ha använts i rent latinska ord, utan används enbart i ort- och personnamn.

En faktor som mer än förändrad stavning bidrar till svårigheten att översätta medeltidslatin är att nya ord uppkommit, av romarna okända, och att gamla ord har förändrat sin innebörd. För att översätta dessa har jag använt mig av två olika ordböcker över svenskt medeltidslatin: Westerberghs och Odelmans *Glossarium till medeltidslatinet i Sverige* i två band och Hammarströms äldre *Glossarium till Finlands och Sveriges latinska medeltidsurkunder*.²² I övrigt har Norstedts latinsk-svenska ordbok använts vid översättningarna.²³ Ibland har den medeltide skrivaren funnit det svårt att finna ett passande latinskt uttryck för det svenska ordet. I dessa fall har han preciserat betydelsen

17 Till detta kan läggas de tidigare nämnda kyrkoräkenskaperna från Visnums sn, vilka också är författade på latin.

18 Detta stycke baseras, förutom exemplen som är hämtade från det i undersökningen ingående brevmaterialet, på Hammarström 1925, ss. 22—37. Hammarström behandlar samtliga ovannämnda stavningsförändringar och -varianter, samt ytterligare flera mindre vanliga.

19 Här och på andra ställen i uppsatsen anges endast dateringsår för använda diplom. Handlingarna kan därmed lätt återfinnas i del II av uppsatsen, där fullständig text och uppgifter om åtkomst ges.

20 Ligaturerna *æ* och *œ* används inte i det latinska diplommaterialet (med undantag för ett enstaka ställe i diplommet från 1431, som dock bara är känt i en tryckt avskrift från 1800-talet).

21 Därmed förändrades bland annat ett antal kasusändelser av ord i första deklinationen, som exemplet visar.

22 Westerbergh & Odelman 1968—2002; Hammarström 1925.

23 Ahlberg, Lundqvist & Sörbom 1998.

genom att också återge en svensk översättning i texten: ”*piscariis wlgariter dictis laxæfiske. et alæfiske*” (1329), ”*viam wlgariter dictam farvægh*” (ibidem), ”*vtilia sua wlgariter dicta hugg, et hamn, et feærgang*” (1334), ”*agris, wlgariter dictis skötningæ*” (1334), ”*habitaciones. dictas wlgariter bool*” (1336).²⁴ Det är uteslutande olika typer av ägor som preciseras på detta sätt, men varför det varit särskilt svårt att finna passande latinska uttryck för just denna kategori av ord är oklart.

Uppsatsens delar

Skriften om det medeltida Visnum består av tre huvudsakliga delar. Efter denna inledning kommer i del I den egentliga undersökningen, en kronologisk överblick av hur bebyggelsen och jordägandet i häradet såg ut och förändrades under de medeltida seklen från 1200-talets början till 1540-talets jordeböcker. I undersökningen följs de stora utvecklingslinjerna under varje århundrade respektive över perioden som helhet, med fokus på områdets kolonisation och på strukturer i jordägandet. I uppsatsens andra del följer en kronologisk publicering av alla urkunder som används i undersökningen, med översättningar av såväl de latinska som fornsvenska texterna. Arbetet kan konsulteras för att få reda på mer om ett enskilt brev och om eventuella osäkerheter i traderingen. I del III följer så en alfabetiskt ordnad uppställning av den kända bebyggelsen i Visnums härad under medeltiden och 1540-talet. I del III ges därmed en helhetsbild av den senmedeltida bebyggelsen, varigenom luckor i det medeltida materialet blottas. För den som är intresserad av samtliga belägg för en enskild gård är också den geografiska uppställningen en bra ingång. Slutligen följer tre kartor över Visnums medeltida bebyggelse, samt en förteckning över använt källmaterial och refererad litteratur.

---

24 Citaten betyder i tur och ordning ”fisken, på folkspråk kallade *laxfiske* och *ålfiske*” (1329); ”väg, på folkspråk kallad *farväg*” (1329); ”deras rättigheter, på folkspråk kallade *hugg, hamn* och *fägång*” (1334); ”åkrar, på folkspråk kallade *skötningar*” (1334); ”boplatser, på folkspråk kallade *bol*” (1336).

I. Det medeltida Visnum

1200-talet: Visnum stiger fram ur källornas skugga genom klostrens affärer

Visnums härads förhistoria sträcker sig fram till början av 1200-talet. År 1216 kastar för första gången bokstävernas vittnesbörd något ljus över området. Det tidigaste omnämmandet av en gård i häradet finns i ett brev skrivet av påven Innocentius till nunnorna i Riseberga kloster, beläget i Edsbergs socken i västra Närke. Av brevet framgår att nunnorna har kontaktat påven – antingen genom ett icke bevarat brev eller genom ett sändebud – och bett honom stadfästa deras äganderätt till ett antal uppräknade gårdar.²⁵ Gårdarna har kommit i klostrets ägo genom ”*pia [...] fidelium deuotione*”, ”de troendes fromma tillgivenhet”, vilket innebär att gårdarna har skänkts till klostret. Bland de sex gårdar som räknas upp i brevet nämns en gård kallad ”*Sebui*”, det vill säga Säby i Visnums sn.²⁶ Namnet betyder 'gården vid sjön' (dvs. Vätern) och har antagligen givits gården i förhållande till äldre bebyggelse inåt land, förslagsvis Sommersta eller Sund.²⁷ Vem eller vilka som skänkt gårdarna till klostret framgår inte i brevet. Något indicium kan man ändå få av ett annat donationsbrev, odaterat men troligen tillkommet under 1270-talet. I brevet skänker Cecilia, dotter till jarlen Knut, värdet av gården Sund till alla kloster på Tiveden. I själva verket tycks det hela ha utfallit så att gården tillfallit Riseberga kloster, eftersom den är i klostrets ägo ett halvsekel senare. Cecilias far Knut hade själv tidigare donerat andra gårdar till Riseberga. Det hade även hennes farfar, jarlen Birger Brosa gjort, vilken genom sina stora donationer i slutet av 1100-talet har räknats som klostrets grundare.²⁸ Detta, tillsammans med det faktum att Säby och Sund är belägna invid varandra, talar starkt för att också den förra gården tidigare innehafts och sedermera donerats av någon medlem av folkungaätten.

Risebergas godsinnahav i området kring Visman kom ytterligare att stärkas genom en stor donation under andra halvan av 1200-talet. I Värmlands lagman Hölds och hans hustru Margaretas testamente, daterat 1268, bestämdes att ett stort antal värmländska gårdar skulle skänkas till klostret efter parets bortgång, bland annat ”*duas curias in sumarstathum*”, det vill säga två gårdar i Sommersta.²⁹ På 1500-talet fanns däremot bara en gård kvar i Sommersta. Möjligen var den andra gården som ingick i donationen det närbelägna *Backa*, strax söder om Sommersta. Backa nämns nämligen inte i något medeltida källmaterial, men tillhörde på 1500-talet Riseberga kloster. Vid gården finns ett gravfält från järnåldern, vilket är ett indicium för att bebyggelse bör ha funnits på platsen också på 1200-talet. Efter att Höld avlidit var nunnorna i Riseberga oroliga för att någon skulle komma att ifrågasätta deras rätt till jorden, vilket föranledde kung Magnus att bekräfta de fromma systrarnas rättmätiga innehav av Sommersta och de andra gårdarna i ett brev år 1280.

Inte bara Riseberga utan också Varnhems kloster bekom genom fromma donationer jord i Visnums härad under 1200-talet. År 1248 skrev kung Erik Eriksson ett brev till invånarna i Amnehärad och Visnum att munkarna i Varnhem skulle ha rätt att fritt åtnjuta frukterna av de egendomar de hade i området. Anledningen till det kungliga ingripandet var ett klagomål från munkarnas sida, vilket föranledde kungen att besöka Amnehärad året därefter. I ett brev, skrivet vid detta besök, säger kungen ”att vi har erfarit, genom några brev och trovärdiga vittnen, [att munkarna innehaft] dessa egendomar i fredlig ägo i vår faders tid och därefter”.³⁰ Kung Eriks far, kungen Erik Knutsson,

25 Att påvens agerande har föranletts av en begäran från nunnorna framgår av formuleringen ”*[...] uestris iustis postulationibus grato concurrentes assensu [...]*”, ”tillmötesgående med nådigt bifall er rättmätiga begäran”.

26 Säby skall därmed vara den äldsta nämnda av alla värmländska gårdar enligt Cederlund 1990 s. 16. I övrigt var de donerade gårdarna belägna i Närke och i västra Södermanland.

27 OVL s. 34.

28 Conradi Mattsson 1998 ss. 208—212.

29 Hur gårdarna kommit i parets ägo kan på grund av källäget inte utredas. En förmodan av Conradi Mattsson 1998 ss. 347—351 att gårdarna beslagtogs efter slaget vid Herrevadsbro sjutton år före testamentets upprättande måste betraktas som obevisad.

30 ”*quas [possessiones] pacifica possessione tempore patris nostri et antea sicut eiam quidusdam litteris et testibus fidedignis audiimus*”.

avled redan 1216, vilket innebär att Varnhems äganderätt till gården i Amn (varmed möjligen avses Årås) och fisket i Gullspångsälven var åtminstone trettio år gammal vid tiden för det första skriftliga belägget. Trots detta har rätten till kanske framför allt fisket inte accepterats av invånarna i Amnehärad och Visnum. Därför lät kungen också vid sitt besök och genom sitt brev fastställa ägornas råmärken och gränser. Områdets gräns skulle gå från munkarnas skog, det vill säga Vänersed och sedan via Björnsund, Tovsundet, Luvustenen, Lakstene, Klemetsörd, och slutligen till Killingholmen.³¹ Flera av dessa råmärken kan nu inte identifieras, men de som kan återfinnas på senare tiders kartor placerar Varnhemsmunkarnas gård och fiske vid Årås.

Dessa sex latinska brev är de enda skriftliga källor vi har till Visnums historia under 1200-talet. Samtliga brev behandlar det andliga frälsets jordinnehav. Tydligt har både munkarna i Varnhem och nunnorna i Riseberga upplevt sina tillgångar hotade, bland annat genom intrång från häradsallmogen, vilket lett till att man sökt både påvens och kungens beskydd.³² Donationerna har, såvitt det framgår ur det bräckliga källmaterialet, alla varit av liknande karaktär: det var personer som lagmannen Höld och hans hustru eller jarlen Knuts dotter Cecilia, medlemmar av landets mest förmögna och inflytelserika skikt, som genom stora gåvor berikat klostret. Genom dessa donationer kom Riseberga kloster att redan vid slutet av 1200-talet ha fått ett starkt fotfäste i Visnums härad. Till den första egendomen Säby hade lagts granngården Sund och det närbelägna Sommersta, alla tre belägna i Vismans dalgång i södra delen av nuvarande Visnums socken. Som framgår av den följande redogörelsen, tycks detta ha väckt nunnornas intresse till vidare förvärv i området.

I 1200-talets brev nämns fyra gårdar uttryckligen vid namn: Säby, Amn, Sommersta och Sund. Delar av Visnums härad har dock varit bebodda långt före 1200-talet, vilket visas av både fornminnen och vissa av häradets ortnamn. I området kring älven Visman söder om Visnums kyrka finns flera gravfält från järnåldern, liksom invid Gullspångsälven i Södra Råda samt centralt i Visnums-Kils socken.³³ Bland ortnamnen tillhör, förutom det ovannämnda Sommersta, även gården Lökstad ett ortnamnsskikt med efterleden -sta/-stad, vilken har upphört att vara produktiv redan under vikingatiden.³⁴ Att döma av dessa skriftliga, arkeologiska och filologiska belegg tycks bygden främst ha varit samlad vid de stora älvarna Visman och Gullspångsälven. Utanför dessa områden har däremot knappast funnits några större befolkningskoncentrationer eller någon bofast befolkning, vilket innebär att både nuvarande Rudskoga och Södra Råda (med undantag av den allra sydligaste delen) ännu var i det närmaste obebodda. Men detta faktum skulle snart komma att ändras.

1300-talet: Kolonisation och utökad klostermakt

År 1304 skrev riddaren Gustav Ingeborgssons änka Cecilia sitt testamente. Till förmån för sin fars, sin makes och sin egen själ och med löfte om gravplats för sig tillsammans med sin make skänkte hon sin gård Lökstad till Riseberga kloster.³⁵ Gåvan var emellertid inte villkorlös: Cecilia skulle så länge hon levde själv få behålla gården och, om hon så ville, kunna köpa tillbaka den av klostret för 180 marker.³⁶ Nästa gång gården förekommer i handlingarna, år 1391, så är den emellertid inte i Risebergas utan i riddaren Ulf Jonssons ägo.³⁷ Det tycks därmed som om klostrets ägande till

31 Av dessa är idag namnen Björnsund, Klemetsörd och Luvustenen försvunna enligt OVL ss. 57—71.

32 Redan under den latinska skriftens allra äldsta tid i Sverige var det kanske viktigaste användningsområdet att klostren fick bekräftelse av kungamakten på sina jordinnehav, se Larsson 2003 s. 26.

33 Uppgifter hämtade via Riksantikvarieämbetets söktjänst *Fornsök*: www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html, den 3 maj 2013.

34 Pamp 1974 ss. 38—41.

35 ”*pro anima patris mei et anima dicti mariti mei et pro anima mea*”.

36 ”*pro nouies viginti marchis*”, ”för nio gånger tjugo marker”.

37 Eftersom Lökstad 1391 innehades av Ulf Jonsson (Aspenäsätten) och hans hustru Gunilla Uddormsdotter, kan man ana ett släktsamband mellan någon av dessa och änkan Cecilia. Något sådant samband tycks emellertid inte vara känt.

Lökstad snart upphört, antagligen genom att Cecilia eller hennes barn utnyttjat rätten till återköp.

Från och med första halvan av 1300-talet blir fler världsliga jordägare i Visnum kända, framför allt genom jordaffärer med Riseberga kloster. Det första bevarade brevet som omtalar ett jordbyte är från år 1329 och behandlar en affär mellan Riseberga och frälsemannen Lars Magnusson, som ger bort en gård i Södermanland till klostret. I gengäld får han gården Eriksbol i Rudskoga och en del av Sund i Visnum, med det förbehållet att nunnorna skall ha fri farväg över Sunds mark till de öar som tillhör klostergården Säby. I ett brev skrivet fem år senare, 1334, bekräftar Lars att han har köpt och erlagt full betalning för Sund. Nu omtalas inte längre att det bara rörde sig om en del av egendomen, utan tydligen har hela gården ingått i köpet ”*med alla dess ägor*”.³⁸ Sund hade, som nämndes ovan, skänkts till klostret i samband med att Cecilia Knutsdotter upprättade sitt testamente på 1270-talet. Eriksbol nämns däremot inte i tidigare urkunder, men en närmare läsning av källmaterialet kan ändå bringa klarhet i hur gården kommit i klostrets ägo.³⁹ I bytesbrevet från 1329 sägs Eriksbol vara ”*in ruzskoghūm sita*”, belägen i Rudskoga, det vill säga 'skogen med röjningarna'.⁴⁰ Denna skog, som ännu inte tycks ha utgjort en egen församling, nämns i ett brev skrivet av kung Magnus Eriksson i Stockholm 1336. I brevet skriver kungen att han erfarit att ”*några personer [...] har upptagit gårdar och boplatser (på folkspråk kallade bol) genom att röja skogen och därstädes odla upp åkrar och uppfört byggnader i skogen som kallas Rudskoga, vilken man vet att en fru Helena Petersdotter har skänkt till nunneförsamlingen i Risebergas behov*”.⁴¹ Vem Helena var och hur hon kommit i besittning av skogen Rudskoga är inte känt, men genom brevet 1336 godkände kungen hennes donation av skogen till klostret i Riseberga. Detta bör vara förklaringen till varför klostret ägde gården Eriksbol och, som vi skall se nedan, många fler gårdar med den. Helenas donation skulle därmed komma att bli en av de allra viktigaste för Risebergas jordinnehav i Visnums härad.

Enligt kung Magnus brev var nybyggnadsverksamheten i full gång i skogarna norr om Skagern under 1300-talets första hälft. Anmärkningsvärt är att kungen använder termen ”*bol*” för dessa nybyggen.⁴² Antalet gårdar med denna efterled är mycket stort i framför allt Rudskoga sn, men finns även i viss utsträckning i Visnums sn. Genom kung Magnus brev och Helena Persdotters donation kan därför anas att åtminstone större delen av detta bebyggelseskikt tidsmässigt har tillkommit ungefär vid 1300-talets början. Eriksbol var nämligen inte det enda nybygget som tillföll klostret på den skog, som på grund av röjningarna nu kallades Rudskoga. I jordeböckerna från 1500-talet tillhör också Undersbol, Ugglebol, Svensbol, Sunnebol, Pärsbol och Gärdsbol Riseberga kloster. Alla dessa bör därför vara upptagna på Helena Persdotters donerade skog vid ungefär samma tidpunkt och vara de gårdar som åsyftas i det kungliga brevet.

Men Riseberga kloster utökade inte bara sitt godsinnhav österut i häradet, sett från gårdarna kring Visman, utan jordförvärv skedde även i västerled. I Näs, västan om Kilsviken, fanns vid mitten av 1330-talet två gårdar, vilja båda överfördes till klostrets ägo genom ett antal bytesaffärer. Åtminstone den ena gården tycks tidigare ha ägts av en i övrigt okänd man vid namn Tord, för på vårvintern 1334 byter en Anders och hans hustru Margareta Tordsdotter bort sin jord i Näs mot jord annorstädes i Värmland. Någon månad senare byter den tidigare nämnde Lars Magnusson bort jord

---

38 ”*cum omnibus suis adiacenciis*”.

39 Både Sund och Eriksbol var under 1500-talet skattegårdar och hade således på något vis förlorat sin frälsestatus under den mellanliggande perioden.

40 Sahlgren 1938 ss. 87 f.

41 ”*quidam [...] in silva que Rudhashohghæ dicitur quam quedam domina helena petersdotter pro usibus conuentus sanctimonialium jn Ryscebyerghum donasse dinoscitur, siluam exstirpando ac agros jnibi colendo mansiones et habitaciones dictas wlgariter bol sibi receperant ac edificia construxerant*”.

42 Att ordet *bol* har haft just den precisa betydelsen av ”ny bygge” i Visnums härad under medeltiden påpekas av Sahlgren 1938 ss. 85 ff.

i Näs som han fått av Sune Tordsson, Margaretas bror. Vid samma tidpunkt ger Lars också bort fem åkrar som han erhållit av kyrkan i Kil, vilket är första gången det framgår att kilsborna haft en egen församling och kyrka. På hösten 1336 genomför Lars Magnusson, som då dubbats till riddare, ännu ett byte med klostret. Därigenom får Riseberga ytterligare en gård i Näs, så att klostret nu äger hela byn.

Som vittne vid två av de förutnämnda affärerna tjänstgör Eskil Kvaldulfsson, som kom att spela huvudrollen vid en donation till Riseberga som timade år 1340. Eskil tycks ha haft ett nära samröre med klostret, för i donationen ingick förutom hans egen gård Råverud också allt lösöre som han ägde i klostergårdarna Nybble och i Näs.⁴³ Dock bad Eskil om att få behålla lösöret på den ena gården i Näs, eftersom han stundom hade varit bosatt där.⁴⁴ Möjligen har han tjänstgjort som klostrets fogde i området, något som skulle förklara varför han i perioder säger sig ha bott på en gård i Näs vilken inte tillhört Riseberga i mer än några få års tid. Vad Eskil själv förväntade sig att få ut av donationen framgår inte av brevet. Risebergas vinst var desto större genom att man utökade jordinnehavet i centralbygden runt Visman. Nybble, som bara nämns vid detta enda tillfälle under medeltiden, hade en variant på samma efterled som de samtida gårdarna i Rudskoga.⁴⁵ Gården var belägen mitt emellan de äldre klostergårdarna Säby och Backa, och antagligen har Nybble tillkommit som ett nybygge på klosterjord vid denna tid.

På 1350-talet märks en tydlig strävan hos nunnorna i Riseberga att försöka samla sitt godsinnhav till centrala Visnum. 1352 ingick man ett byte med den tidigare fogden Hemming Hemmingsson, vilken fick klostrets halvannat årtionde tidigare förvärvade gårdar i Näs.⁴⁶ I gengäld gav Hemming bort gården Vall, belägen i anslutning till Risebergas Sommersta och Råverud. Allt tyder på att bytet ingåtts just för att i största möjliga mån försöka samla godsen, för de två gårdarna i Näs var mer värda än Vall ensamt. Därför ålades Hemming också att betala en mellanskillnad om 30 marker penningar eller två läster spannmål.⁴⁷ Denna summa hade Hemming emellertid ännu inte betalat två år efter skiftet, vilket nunnorna beklagade hos kung Magnus. Denne tillsatte en fyrmanna-kommission, bestående av två världsliga och två andliga ledamöter, som skulle döma i ärendet. Kungen beslöt därtill att bytesaffären skulle förklaras ogill om Hemming inte hade fullgjort sin del av avtalet och erlagt köpeskillingen till nunnorna. Bytet måste härigenom ha gått tillbaka, eftersom Näs också i fortsättningen tillhörde klostret. Några år senare tvangs Hemming att åter sälja Vall för att kunna betala böter som han ådragit sig genom dråp. Vem köparen var framgår inte direkt ur brevet, men gården tillhör under 1500-talet Riseberga. Affären slutade därför lyckligt för klostrets del: man fick inte bara det eftertraktade Vall utan man behöll också Näs som en utpost på andra sidan Kilsviken.

Vid mitten av 1300-talet tycks åter en konflikt ha blossat upp mellan å ena sidan invånarna i Visnum och Amnehärad och innehavarna av fiskerättigheterna i Gullspångsälven och Åråsviken å den andra. Hundra år efter att kung Erik Eriksson först hade förmanat bönderna att inte fiska på Varnhems klostrets fiskevatten förnyade nu 1346 kung Magnus Eriksson detta påbud. I samband med detta förrättades en ny syn över råmärkena i Åråsviken, som skulle skilja ”fiskena i Amn och

---

43 Med Råverud måste gården Norra Råverud avses, eftersom Riseberga bytte till sig Södra Råverud 1403.

44 ”*in qua quidem residenciam et quandoque habueram mansionem.*”

45 OVL s. 30.

46 Om Hemming Hemmingsson berättas utförligt av Liedgren 1988 ss. 231 f. På våren 1354, det vill säga innan kung Magnus utfärdade det ovan nämnda brevet om rannsakingen av jordaffären mellan Hemming och Riseberga, hade Hemming råkat ut för en stor olycka. Då han vaktade kungens skatt blev han överfallen, dräpte två män men skadades själv svårt. Möjligen har detta bidragit till hans oförmåga att betala nunnorna enligt överenskommelsen. För att kunna betala de skulder, troligen böter, som han råkat i på grund av dråpen tvangs han sälja ett par av hustruns gårdar, bland dessa Vall.

47 ”*ad emendam in triginta marchis denariorum vel duabus lestis annone.*”

Värmland”.⁴⁸ Vid synen fastställdes samma rämärken som vid kung Eriks besök i Amnehärad under århundradet innan. Ett par år senare agerade också Värmlands lagman Gustav Tunason i saken genom att på sommartinget läsa upp kung Eriks gamla brev och strängeligen förbjuda alla utom munkarna i Varnhem att fiska i Gullspång, dock med undantag av de frälsemän som sedan urminnes tider också haft rätt att fiska i området. Varnhems kloster var således inte den enda delägaren i Årås och fisket. Redan år 1307 finns ett pergamentsbrev bevarat efter en arvsförättning, i vilket en del i Årås tillföll Abjörn Sixtenssons (Sparre av Tofta) barn.⁴⁹ Vid slutet av århundradet träder ytterligare världsliga ägare fram, om så bara för ett kort ögonblick, nämligen då de överlåter sitt ägande till kyrkan: 1389 skänker riddaren Erik Kettilsson den tredjedel i fisket i Amn som Knut Folkason tidigare ägt till Vadstena kloster och 1397 skänker Lars Ulfsson (Aspenäsätten) sin gård i Amn till Varnhems kloster. Aspenäsätten hade fram till dess haft ett starkt fäste kring Gullspångsälven, eftersom Lars Ulfssons far vid tiden för sitt testamente 1391 även ägde Lökstad.⁵⁰

Omkring år 1360 slår svenskan igenom som språk i brevmaterialet, och det gäller också i Visnum. Från att samtliga skriftliga källor från tiden dessförinnan har varit författade på latin, används därefter svenska i i det närmaste alla urkunder.⁵¹ Källorna till Visnums härads historia under 1300-talet är fler än för det tidigare århundradet och utgörs av sammanlagt ungefär tjugo brev. De allra flesta rör jordtransaktioner där kloster är inblandade, i huvudsak Riseberga men också i lägre utsträckning Varnhem och i ett enstaka fall Vadstena. I några fall rör det sig om rena donationer, där givarna i gengäld har förväntat sig begravningsplats eller belöning i livet efter detta, som i fallet med Cecilia 1304. Till denna kategori kan också kung Magnus Eriksson räknas genom sin bekräftelse av donationen av Rudskoga, som han väljer att stadfästa ”*till bot för vår och våra förfäders själar*”.⁵² I andra fall har det rört sig om jordaffärer, där olika frälsemän har bytt gårdar med Riseberga kloster. I dessa affärer syns en tydlig strävan från klostrets sida att försöka samla sitt jordinnehav till området kring Visman söder om kyrkan i Visnum. 1300-talet innebar även en period av stark expansion av Risebergas jordinnehav i häradet, genom att både gården Näs på andra sidan Kilsviken och stora delar av skogen Rudskoga lades till klostrets godsmassa.

Bebyggelsens totala utbredning i häradet är fortfarande under 1300-talet otillräckligt känd. Seklet har emellertid utan tvekan sett en stor befolkningsökning i området. Från nuvarande Visnums-Kils församling är bara byn Näs känd, men från mitten av århundradet fanns i Kilen en tillräckligt stor befolkning för att ha en egen församling.⁵³ Både Rudskoga och Södra Råda äldre kyrkor byggdes vid denna tid, vilket är en indikation på befolkningsökning såväl norr som söder om Skagern.⁵⁴ Den i urkunderna nämnda bebyggelsen var samlad kring Gullspångsälven och Visman, men de många namnen på -bol tyder på en omfattande nyodling både i Rudskoga och i viss mån även i de norra och östra delarna av Visnums socken.

---

48 ”*piscarias in amn et vermland*”.

49 Arvsskiftet skedde efter Abjörn Sixtenssons (Sparre av Tofta) hustru Ingeborgs Ulfsdotter (Ulv), dotter till Ulf Karlsson (Ulv). Två barn är kända, söner Nils och Ulf. Åtminstone någon av de tre till namnet okända ägarna av Årås bör ha varit barn till herr Abjörn. Se ÄSF I, ss. 85—87.

50 Att Lökstad ägdes av Ulf och inte av hans hustru Gunhild framgår av att gården ärvdes av hans sondotter Elin, på 1460-talet gift med Ejnar Flugå. Hon var dotter till den ovannämnde Lars Ulfsson, vilken inte var dotter till Gunhild utan till Ulfs första hustru, se ÄSF I ss. 15—16. Vadstena kloster nämns inte senare som delägare till fisket i Amn, troligen har äganderätten överförts på Varnhems kloster. Lars Ulfsson förnyade sin gåva av sin gård i Årås genom ytterligare ett brev, skrivet på Varnhems kloster 1413.

51 De fåtaliga undantagen utgörs av två brev, skrivna av två kyrkans män. Frånsett dessa båda är också kyrkliga brev författade på svenska efter 1360.

52 ”*in anime nostre ac progenitorum nostrorum remedium*”.

53 Börjesson 1991 s. 28 antager, med ledning av inventarierna i den nuvarande kyrkan, att Visnums-Kils äldsta kyrka tillkommit någon gång under slutet av 1200-talet.

54 Lagerlöf 1985 s. 205 anger att dendrokronologiska undersökningar daterar Södra Råda kyrka till 1300-talets första decennium. Rudskoga nämns första gången som självständig församling 1403.

1400-talet: Frälsets jordaffärer kommer på pränt

Under 1400-talets början fortfor Riseberga kloster att försöka samla sina egendomar till Visnums härads centralbygd. Genom ett bytesbrev från år 1403 bytte Björn Joarsson bort sin gård Södra Räverud, vilket blev en naturlig del av det godscomplex som nu växt fram i Vismans södra dalgång. Brevet beseglades av prästerna Lars i Rudskoga och Nils i Visnum, vilket är det första omnämmandet av Rudskoga som en självständig kyrkoförsamling. Att Björn själv inte fäster sitt sigill vid brevet och att det heller inte beseglas av någon frälseman tyder på att han själv var bonde. I ersättning för sin gård Södra Räverud fick Björn tre gårdar: halva Västra Bjurvik, halva Edet och hela Näset, belägna invid Skagern i Rudskogas västligaste del.⁵⁵ På ytan kan tyckas att klostret gjorde ett dåligt byte med tre egendomar mot en. Vid närmare granskning verkar det emellertid snarast som att Björn Joarsson varit den som förlorat på affären. På 1540-talet fanns nämligen varken Näset eller Edet kvar, och av gårdarna i Bjurvik (som bör ha varit två vid 1400-talets början, eftersom egendomen kallas Västra) finns bara en kvar. Möjligen var gårdarna redan vid affären 1403 övergivna, vilket skulle kunna förklara varför klostret var villigt att ge upp tre mot en. I annat fall har Rudskogas västligaste hörn drabbats hårt av avfolkning senare under 1400-talet.

Från 1400-talets början är de första breven bevarade som rör rent världsliga jordaffärer i Visnums härad. En stor del av dessa rör jord belägen i Visnums-Kils sn och därmed kan för första gången jordinnehavet och bebyggelsen i området studeras. Den första affären sker 1425, då Henneke Bäkman köpte en gård i Kilsby av Västergötlands lagman Gustaf Magnusson (Ros av Horshaga). Denna gård ärvdes sedan av hans dotter Margareta, vilken var gift med Anders Nilsson. Dessa hade, enligt uppgift i Åke Axelssons (Tott) jordebok från mitten av 1450-talet, sålt sin gård i Kilen till Åke Axelsson.⁵⁶ Redan vid denna tid måste det emellertid ha funnits flera gårdar i Kilsby, för 1434 gav väpnaren Per Elofsson en gård där samt Lövön till sin hustru Elin Torgilsdotter i morgongåva.⁵⁷ Tjugo år senare, 1455, var Lövön i Otte Torbjörnssons ägo då han sålde den till kung Karl Knutsson enligt ett numer förkommet bytesbrev.⁵⁸

År 1460 sker en försäljning då en stor del av jorden i häradets sydligaste del bytte ägare, nämligen genom att den norske riddaren Einar Flugas sålde Lökstad och dess underlydande torp till riddaren Magnus Bengtsson (Natt och dag).⁵⁹ Försäljningen klandrades av Åke Axelsson (Tott), men lag-

---

55 Att klostret bara gav bort ”halva” gårdarna innebär antagligen inte att andra halvan kvarstod i Risebergas ägo. I själva verket verkar det som att donationen av skogen Rudskoga och dess nybyggen på något sätt modifierats så att klostret endast kom i åtnjutande av halva äganderätten till vissa gårdar. I jordeböckerna från 1540-talet fanns nämligen fem gårdar som var ”halvt skatte” och som tillhörde Riseberga till hälften, nämligen Gisselbacka, Gottbol (den ena gården), Ugglebol, Undersbol och Upplanda. Till detta antal skall, förutom de ovannämnda Edet och Västra Bjurvik, även läggas Sunnebol. I ett bevarat dombrev från 1405 från ett häradsting hållet på Näs tilldömdes klostret en halv gård i Sunnebol. Vid medeltidens slut ägde emellertid klostret hela Sunnebol, vilket innebär att då dombrevet utfärdades 1405 ägde klostret redan den andra halvan av gården. Alla de här nämnda gårdarna har tillfallit klostret genom att de tagits upp på den av Helena Persdotter donerade skogen.

56 Denna gård ägdes enligt rustjänstelängden 1562 av Åke Bengtsson (Färla), vars morfars far Göran Åkesson (Tott) var son till Åke Axelsson enligt Elgenstierna. Gården har således ärvts från Åke Axelsson (Tott) – Göran Åkesson (Tott) – Åke Göransson (Tott) – Bengta Åkesdotter (Tott), gift med Bengt Nilsson (Färla) – Åke Bengtsson (Färla).

57 Paret är i övrigt okänt i den genealogiska litteraturen.

58 Gillingstam 1996 s. 135. Otte Torbjörnsson köpte också Broby och ”Lillgården” i Kilsbyn av svensken Helge Persson, varom mer nedan. Möjligen är detta samma gård som den som nämndes i morgongåvebrevet 1434, och Helge skulle i så fall vara son till Per Elofsson och hans hustru. Ingen av dessa personer nämns i den genealogiska litteraturen.

59 Ägare till Lökstad var Ejnars hustru Elin Larsdotter, vilket nämns i brevet. Hon tillhörde Aspenäsätten och hennes ovannämnde farfar Ulf Jonsson ägde Lökstad åtminstone på 1390-talet. Magnus Bengtsson var gift med Ermegard Fikkedotter (Bülow) enligt ÄSF I s. 214, vilken var kusin till Ejnar Flugas hustru enligt ÄSF I s. 317. Enligt dessa uppgifter kan således en trolig arvsgång för Lökstad ställas upp för åren mellan 1391 och 1460: Ulf Jonsson – Lars Ulfsson – Elin Larsdotter, gift med Ejnar Flugas.

mannen Ture Jönsson (Tre rosor) kunde inte avkunna någon dom eftersom kyrklig rätt hade behandlat saken redan tjugo år tidigare och tilldömt Lars Ulfsson (Aspenäsätten) gården, säljaren Einar Flugas svärfar. Tre år senare gav Magnus Bengtsson Lökstad i morgongåva till sin blivande hustru tillsammans med ytterligare två gårdar i socknen, Viken och (Västra) Eketorp. Dessa bör därmed vara de torp som ingick i köpet 1460, troligen upptagna på Lökstads ägor i mitten av 1400-talet. Detta stöds även av att efterleden -torp som beteckning på nybyggen främst tillhör sen-medeltiden och har ersatt det äldre -bol.⁶⁰ Efter att Magnus avlidit 1479 förrättades arvsskifte mellan hans änka och barnen, varvid Lökstad föll på dottern Birgittas arvslott.

Också under andra hälften av 1400-talet förekom klosterdonationer, i synnerhet av jord kring Gullspångsälvens mynning i Årås. Förutom den del i fisket som Varnhems kloster ägt alltsedan 1200-talets början, hade klostret fått en gård därstädes av Lars Ulfsson (Aspenäsätten) 1413. 1456 utfärdade kung Karl Knutsson ett brev, varigenom han skänkte den del som kronan ägde i Årås till munkarna i Varnhem. Därtill skänktes en tredjedel i hela egendomen av riddaren Åke Axelsson (Tott) till klostret 1467.⁶¹ Därmed ägde Varnhems kloster hela Årås. Det dröjde emellertid inte länge förrän gården och fisket i Gullspångsälven och Vänern gick ifrån klostret. Genom några snabba affärer i december 1469 kom Årås att först överlåtas till biskopen i Skara och därefter till Otte Torbjörnsson. Denne gjorde snart Årås till sin sätesgård och skrev sig där åtminstone 1473.⁶² Efter att Otte avrättats för kaperi 1475 tycks bytet dock ha gått tillbaka, för enligt jordeböckerna på 1540-talet ägdes Årås av Skarabiskopen.

Strödda jordaffärer rörde också Riseberga kloster under 1400-talet. I ett pergamentsbrev från 1443 erkänner en Magnus Rännare att han har gett sin gård Gren i Rudskoga socken till klostret. I gengäld fick Magnus Södra Frosterud av klostret samt halva Botulfsbol.⁶³ Den här gången kan klostrets affär inte förklaras med att man försökte samla sitt godsinnhav, för man ägde inga tidigare gårdar i närheten av Gren. Däremot gjorde Riseberga åter ett gott byte, ty i 1500-talets jordeböcker finns bara en gård kvar i Frosterud och Botulfsbol är försvunnet. Magnus Rännare har uppenbarligen drabbats i sitt jordägande av 1400-talets minskade befolkning. Riseberga har, liksom i affären ovan med Björn Joarsson, varit väl förutseende då det gällt att avhända sig gårdar som hotats av ödeläggelse. Klostrets jordinnehav utökades också någon gång på 1450- eller 1460-talet (brevet är odaterat) genom att Nils Siggesson skänker sin gård Gottbol i Rudskoga klostret, till Guds lov och ära och till gagn för hans och hans hustrus själar.

Dessutom fick en tredje andlig institution mark i häradet under slutet av 1400-talet: biskopsstolen i Skara. Genom sitt testamente överlät 1476 den norske riddaren Eggert Grupendal de tre gårdarna Broby, Justa och Medskagen till biskopen i Skara. I gengäld krävde Eggert att biskopen och alla stiftets präster årligen skulle be för Eggert och hans hustrur Karin och Annas själar. Tillsammans med Årås ägde biskopen sammanlagt fyra gårdar i Visnums härad vid medeltidens slut.⁶⁴ Hur de tre

60 Pamp 1974 ss. 48—51, 60—62.

61 Enligt donationsbrevet hade denna tredjedel sålts till honom av Anders Nilsson och dennes hustru Margareta, Henneke Bäckmans dotter, och hade således troligen tidigare innehafts av denne Henneke.

62 Om Otte Torbjörnsson, se Liedgren 1988 ss. 237—242.

63 Brevet är något oklart vad gäller Botulfsbol: ”*oc ther halffth Botholffzbool, liggiandis j sama æghom*”, men vad som här menas med ”*æghom*” är inte klart av sammanhanget. Satsen kommer dessutom på slutet i *ad hoc*-position. Dock bör det avses att Magnus får gården av klostret och inte tvärt om eftersom det tidigare i brevet är bevittnat att Gren var en bättre gård än Södra Frosterud. Botulfsbol bör därför ha givits som mellanskillnad.

64 Enligt ett brev skrivet av biskopen i Skara 1516 till riksförståndaren Sten Sture framgår att häradsborna i Visnum inte helt accepterat hans jordinnehav. Biskopen ondgör sig nämligen över att bönderna gör intrång på hans ägor och kräver att de skall ställas till svars på det stundande riksmötet, som hölls i Arboga i januari 1517. Vilken av biskopens ägor som det rört sig om framgår inte av brevet – tänkbart är, att det åter rört sig om en tvist om fisket i Åråsviken, en tvist som i så fall varat i nära trehundra år sedan den först uppmärksammades av kung Erik Eriksson 1248.

gårdarna, belägna invid varandra i den västra delen av Visnums-Kils socken, kommit i Eggert Grupendals ägo är okänt. En fjärdedel av Broby hade emellertid några år tidigare, 1469, köpts av Otte Torbjörnsson av svennen Helge Persson. Denne ägde vid ungefär samma tid även ett fiske i Kils socken, som han 1473 sålde till Lars Bengtsson.

Under första halvan av 1400-talet höll man på att uppföra en ny kyrka i Rudskoga, enligt ett numera försvunnet dokument från 1431.⁶⁵ I brevet, som är skrivet på latin, uppmanar biskopen Sigge i Skara alla människor att bidra till Rudskoga kyrkas uppbyggnad och utsmyckning. Till den som antingen gjorde detta eller också begav sig till platsen, hörde mässan och ägnade sig åt andra fromma gärningar lovade biskopen syndaförlåtelse i fyrtio dagar. Men bortsett från kyrkbyggandet saknas tecken på tillväxt i området. Snarast tycks 1400-talet ha varit en period av tillbakagång, åtminstone bebyggelsemässigt. Ett explicit belägg finns från år 1454, då gården Smalanda i Visnum sägs vara alldeles öde.⁶⁶ Flera gårdar nämns dock under 1400-talet som inte var i bruk i början av 1500-talet. Edet och Näset är försvunna och odlas upp igen först senare under 1500-talet, i kronans jordeböcker finns bara en gård i Frosterud och Bjurvik mot de tidigare två, och också Botulfsbol förekommer liksom Smalanda bara en enda gång i källmaterialet. Det tycks således ha varit i synnerhet Rudskoga som drabbats hårt av bebyggelseregression, vilket antagligen varit anledningen till att det åtminstone efter reformationen inte längre var ett självständigt pastorat utan lydde under prästen i Visnum.⁶⁷

Till skillnad från under tidigare århundraden så är det alltså främst jordbyten och försäljningar mellan världsliga frälsemän som förekommer i 1400-talets handlingar. Trots detta är källäget också för 1400-talets del ofta otillräckligt för att helt säkra slutsatser skall kunna dras vare sig om jordägandet eller bebyggelsen i häradet som helhet. Klostrens jordhandel minskade under seklet, och munkarna i Varnhem gjorde sig av med allt sitt jordinnehav i häradet. Riseberga kloster hade fullständigt konsoliderat sitt innehav i Vismans dalgång söder om Visnums kyrka och ägde därtill Näs i Kilen. I Rudskoga ingick man ett par jordbyten så att man gjorde sig av med gårdar i bygdens utkanter och strävade efter att skaffa sig mark i den centrala bygden, i närheten av Rudskoga kyrka. I socknens utkanter var antagligen möjligheterna till odling sämre, och befolkningsminskningen i slutet av medeltiden har lett till att marginalgårdarna övergivits. Klostret satsade på säkerhet i sitt godsinnnehav snarare än kvantitet. Genom att ibland göra vad som på pappret sett ut som dåliga affärer, genom vilka man bytt bort flera gårdar mot en, har man minimerat ödeläggelsen av klostergårdar i Visnums härad under den senmedeltida agrarkrisen.

1500-talets början och medeltidens slut

Fram till sekelskiftet 1500 handlar alla urkunder rörande Visnums härad om kyrkans och frälsets jord. Under 1400-talets allra sista år kliver emellertid slutligen också Visnums skattebönder, småjordägare som i allmänhet bara ägde den gård de själv brukade, in på den historiska scenen. De första uppgifterna handlar om en tvist om en skog, kallad Skogsbol, mellan bonden Jon i Jonsbol och Per Håkansson i Skogen.⁶⁸ Förutom själva dombrevet finns också ett vittnesbrev skrivet av en Per Halvardsson, vilken säger sig ha ägt och brukat Skogen fyrtio år tidigare. På grund av bland annat Pers vittnesmål så dömde lagmannen att skogen Skogsbol skulle tillhöra gården Skogen. Ett antal år senare, 1514, säljer Per Håkansson sedan sin gård till en Jöns Jonsson vid den första belagda jordaffären mellan två bönder i häradet. Förutom denna finns uppgift om ytterligare två medeltida jordförsäljningar bönder emellan: av Håkanbol i Visnum 1515, sålt av Sven Andersson

65 Brevets text är dock känd i sin helhet, eftersom den tryckts i Hammarin 1845—1848 s. 354.

66 Eftersom denna uppgift endast förmedlas till oss genom en regist hos 1700-talsförfattaren Fernow, är den dock något osäker. En gård med namnet Smalanda nämns bara här.

67 Edestam 1965 s. 353.

68 Att breven bevarats beror på att de sedermera kom att tillhöra Björneborgs bruksarkiv, då bruket anlades på Skogens ägor under 1600-talet.

till Erik Svensson, och av By i Råda 1523, sålt av två bönder i Vadsbo härad till en Anders Nilsson.⁶⁹

Efter att Otte Torbjörnsson avrättats hade hans änka och arvingar hamnat i ekonomiska svårigheter. Sätessgården Årås hade, som förut nämnts, gått släkten ifrån och tillhörde sedermera skarabiskopen. Man tvangs också att sälja av många andra gårdar, bland annat Hyllerud i Visnums-Kil 1495. Ett stort antal gårdar såldes år 1500, varvid Ottes änka Margareta Bondesdotter skrev sig till Hygn.⁷⁰

Också i medeltidens slutskede förekom en donation av jord till en kyrklig institution, vilken emellertid mötte hårt motstånd och utlöste en segdragen tvist. Det hela hade sin upprinnelse 1507, då Björn Småsven och väpnaren Erik Halvardsson skänkte arvejord efter en Bengt Larsson till sina hustrurs broder Tore Torkelsson, präst i Skara. Gåvan bestod av två gårdar, Lövön och Lillgården i Kilen. Samma år gjorde sig Tore av med gårdarna genom en donation till klostret i Mariefred, där han samtidigt blev munk. Denna donation sågs inte med gillande av gårdarnas tidigare innehavare. 1513 klagade Tore att Erik Halvardsson hade tagit gårdarna från klostret. Erik själv påstod att han aldrig hade godkänt Tores gåva, men ville inte gå ed på att hans sigill hade satts på gåvobrevet utan hans vetskap.⁷¹ Först 1516 tycks tvisten ha bilagts helt, då Erik tillsammans med flera släktingar lovade att inte mer klandra Tores donation. Klostret fick emellertid inte njuta frukten av gårdarna någon längre tid, ty redan ett drygt årtionde senare, 1527, gick de förlorade genom reformationen och tillföll istället kung Gustav Vasa personligen.⁷²

Den medeltida bebyggelsen speglad i 1540-talets jordeböcker

Trots det ändå relativt stora antalet källor till medeltiden i Visnum finns uppgifter i urkunderna om bara en liten del av den samlade bebyggelsen, vilket tydligt framgår vid en jämförelse med jordeböckernas uppgifter från 1540-talets början. Under Gustav Vasas regering infördes en statlig sammanställning av alla gårdar i riket, för att underlätta skatteuppbörden och öka kronans intäkter. Från Värmland är den första bevarade jordeboken från just år 1540 och i den uppges gårdarnas och böndernas namn, samt hur mycket skatt var och en var skyldig att betala.⁷³ Därefter upprättades nya jordeböcker närmast årligen. Trots att kyrkans gårdar hade dragits in till kronan genom reformationen uppges ändå från och med 1543 års jordebok om en gård tidigare varit ägd av något kloster eller annan kyrklig institution. På så vis kan därför kronans tidiga jordeböcker ändå säga oss mycket också om senmedeltida förhållanden. Antalet gårdar i häradet, fördelade på respektive jordnatur, redovisas därför i tabellen nedan.

---

69 Viktigt för tidiga belägg av skattegårdar är uppgifterna om vilka som närvarat vid synen av Skogsbol 1499 och försäljningen av Skogen 1514. Vid dessa tillfällen nämns för första gången Långerud, Valunda, Håkanbol och Vike; Backa, Labacka, By, Medhamn, Kärr, Ugglebol och Hållunda.

70 Denna gård bör senare ha ärvts av parets dotter Magdalena. Enligt rusttjänstelängden 1562 innehades nämligen Hygn av Mauritz Stake, vilken var dotterson till Magdalena Ottesdotter enligt Liedgren 1988 s. 251. Arvsgången bör ha varit Otte Torbjörnsson (fågel) – Magdalena Ottesdotter (fågel), gift med Tore Byting – Hamfrid Toresdotter, gift med Olof Stake – Mauritz Olsson (Stake).

71 Nilsson 1997 ss. 163 f.

72 Clemedson 1989 ss. 60 f.

73 1540 års värmländska jordebok har utgivits i sin helhet i Nationen och hembygden VII.

Antalet gårdar i Visnums härad vid medeltidens slut. Uppgifter hämtade från 1543 års jordebok.⁷⁴

	sk	½ sk	skt	kr	aoe	fr	firt	rikl	bi	pr	Summa
Rudskoga	14	5	1	–	–	–	–	8	–	–	28
Södra Råda	13	–	–	–	–	4	–	–	1	2	20
Visnum	22	–	1	–	–	–	–	10	–	1	34
Visnums-Kil	4	–	1	3	2	10	1	–	3	1	25
Summa	53	5	3	3	2	14	1	18	4	4	107
Antal gårdar nämnda under medeltiden	16	1	–	–	2	6	–	11	4	–	43

Vid medeltidens slut var lite drygt hälften av alla gårdar i Visnums härad skattegårdar. Några få av enheterna i jordeboken betecknas som torp, det vill säga nybyggen, relativt nyligen uppodlade på tidigare obruten skog eller avstyckade enheter på äldre gårdars mark.⁷⁵ Endast en liten del av dessa gårdar är kända från medeltiden, och då främst från 1500-talets början. De två gårdar som var så kallat ”arv och eget” var sådana som kungen Gustav Vasa själv ägde. Dessa utgjordes av en gård i Kilsbyn och Lövön, det vill säga de gårdar som hade donerats av Tore Torkelsson till Mariefreds kloster 1507. Efter reformationen har kungen tillskansat sig dem, möjligen med hänvisning till att de tidigare ägts av kung Karl Knutsson (Bonde).⁷⁶ Av det världsliga frälsets gårdar nämns ungefär hälften under medeltiden i samband med diverse jordtransaktioner, främst under 1400-talet. I synnerhet gårdarna i Södra Råda är väldokumenterade.⁷⁷ Att en stor del av frälsegårdarna i Visnums-Kil däremot saknar medeltida belägg är ett tydligt tecken på att också frälsets medeltida jordaffärer bara i liten utsträckning är kända.⁷⁸ Att en mycket stor del av jorden i Kilen tillhörde frälset är klarlagt sedan tidigare. Hur detta kommit sig är däremot fortfarande höljt i historiens dimslöjor.⁷⁹ Biskopen i Skara var en av de stora jordägarna i häradet genom sina fyra gårdar, varav tre erhållna genom en donation i slutet av 1400-talet. Den enskilt största jordägaren i Visnums härad under medeltiden var dock utan tvekan Riseberga kloster. De flesta av klostrets gårdar i Visnums sn hade tillkommit under åren genom först donationer och sedan genom jordaffärer som aktivt

74 De gårdar som i tabellen (och i jordeböckerna) kallas för halva skattegårdar var sådana som, enligt undervisningen till 1547 års jordebok, till hälften hörde till Riseberga kloster.

75 Frälsetorpet var Elinerud, beläget i den västra delen av Visnums-Kils socken. Enligt frälse- och rusttjänstlängden 1562 ägdes det av Anders Bengtsson (Hård av Torestorp), som även ägde två av frälsegårdarna i Kilsby och Edsvattnet. Både Elinerud och Edsvattnet (belägen i socknens norra del vid sjön med samma namn) var antagligen upptagna på Kilsbyns utägor. Den tredje frälsegården i Kilsbyn ägdes 1562 av Åke Bengtsson (Färla), vilken också ägde Edsvattentorp som förekommer i jordeboken första gången 1546. Också hans gård tycks således ha haft utägor i socknens norra del, och adelsmännen främjat en viss kolonisationsverksamhet i området under 1540-talet.

76 Clemedson 1989 s. 60 f.

77 Det vill säga Lökstad med de underliggande gårdarna Eketorp och Viken. Däremot nämns gården Kärr, av allt att döma också upptagen på Lökstads ägor, inte under medeltiden. Detta kan vara ett tecken på att den ännu inte uppodlats 1463, året för belägget av torpen Eketorp och Viken.

78 I något fall kan ägoförhållandena under 1500-talet indikera en senmedeltida expansion. Södra Torp innehades till exempel 1562 av Anna Clemetsdotter (Hogenskild), vars morfars far var Åke Axelsson (Tott) enligt ÄSF I ss. 276–282, som ägde en gård i Kilsbyn. En tentativ arvsgång skulle i så fall vara Åke Axelsson – Hans Åkesson – Anna Hansdotter, gift med Clemet Hogenskild – Anna Clemetsdotter (Hogenskild).

79 Enligt frälse- och rusttjänstlängden 1562 fanns inte mindre än sju olika frälsemän och -kvinnor som ägare till gårdar i socknen, de flesta till en eller ett par gårdar. Endast Anders Bengtsson (Hård av Torestorp) hade ett större innehav, genom två gårdar i Kilsbyn, Edsvattnet och Elinerud. Hur dessa gårdar kommit i Anders ägo är inte känt; troligen nämns ingen av hans bägge gårdar i Kilsbyn i de medeltida handlingarna. Inte någon av dessa frälsepersoner var bosatt i häradet, se Almquist 1973 ss. 159–174.

strävade efter att koncentrera jordinnehavet geografiskt.⁸⁰ I Rudskoga nämns endast en minoritet av klostrets gårdar i medeltida handlingar. Orsaken måste vara Helena Persdotters donation av skogen Rudskoga med alla dess nybyggen, vilket utan tvekan får beskrivas som den enskilt viktigaste donationen till klostret inom häradet: 1543 ägde klostret åtta hela och fem halva gårdar i socknen, men för bara två av dessa finns bevarade enskilda donationsbrev. Huvuddelen av de övriga bör därför utgöras av nybyggen på klostermark.

Kronan ägde inte något större antal gårdar i Visnums härad under medeltiden. Detta ändrades genom reformationen, då kyrkans jord förstatligades. Därigenom blev den svenska kronan den överlägset största jordägaren i de områden som tidigare behärskats av framför allt Riseberga kloster. Detta är förklaringen till varför så stor del av jorden i Rudskoga och Visnums socknar tillhörde kronan under 1500- och 1600-talet. Någon generell rätt till nybyggen har kronan däremot inte hävdats under medeltiden, utan bönderna på gårdarna i socknarnas utkanter har i allmänhet räknats som självägande. Detta är anledningen till den stora andelen skattejord i Visnums socken under tidigmodern tid, vilken till stora delar bestod av ensamgårdar belägna i de skogiga och ödsliga bygderna i norr och österut, mot Letälven till. Hur ett stort antal gårdar har kommit i frälseägo har materialet däremot inte givit något svar på. Redan i de allra äldsta urkunderna möter vi frälsemän och -kvinnor som jordägare i Visnum i samband med att de gör sig av med sina gårdar genom donationer. Frälset har således sedan mycket länge ägt jord i området, men det är endast möjligt att visa varför några få gårdar ägts av det världsliga frälset, nämligen i de fall där mindre gårdar har vuxit fram på frälsejord under medeltidens slut. Hur de större och äldre frälsegårdarna hamnat i adelsmännens ägo förblir däremot, som så mycket annat i den svenska medeltida historien, fördolt.

---

80 De två gårdar som inte nämns under medeltiden är Svedje och Taskerud (nuvarande Sundhem). Svedje är antagligen, liksom granngården Nybble, upptaget på Säbys och Backas mark genom av klostret påbjuden kolonisation.

II. Handlingarna

Inledning

Nedan följer en samling av alla medeltida urkunder jag funnit rörande Visnums härad. Först återges något om handlingens proveniens: om det rör sig om en handling i original eller avskrift, samt var handlingen förvaras. Därefter följer en uppgift om handlingen tidigare publicerats i något annat sammanhang, i någon bok eller urkundssamling som Svenskt Diplomatarium (DS och SD). I dessa fall har handlingens text återgivits efter den tryckta förlagan. De allra flesta av Sveriges medeltida handlingar finns förtecknade i *Svenskt diplomatariums huvudkartotek* (SDHK), som är sökbart på Internet.⁸¹ I dessa fall har också handlingens nummer i databasen uppgivits. I många fall finns där ett foto av handlingen så att den kan läsas online. De texter som återges *in extenso* utan att vara tidigare publicerade har lästs på dessa digitala bilder. Tyvärr saknas såväl bild som text för vissa av handlingarna, och av andra diplom är fotot så oskarpt att texten är oläslig. I dessa fall återges nedan istället ett sammandrag av handlingen utifrån de kortfattade uppgifter som finns i SDHK eller angiven litteratur. I de avskrifter av handlingar som jag själv gjort har upplösta förkortningar markerats med kursiv stil och radbyte med snedstreck. Text som inte kunnat tolkas har ersatts med tre punkter. Vissa brev rör endast perifert förhållanden i Visnum, i dessa har stundom för detta arbete irrelevant information utelämnats och markerats med [...]. Då en lakun förelegat i texten har detta särskilt angivits. I några få fall återges texterna inte efter original utan efter otillfredsställande gjorda kopior. Det hade naturligtvis varit önskvärt att läsa alla brev i original, men till detta har tyvärr varken funnits tid eller möjlighet inom ramen för detta uppsatsarbete. Min förhoppning är att sammanställandet av dessa handlingar skall underlätta och inspirera till vidare forskning, både om det medeltida Visnum och om andra områden.

1216 7/5 Orvieto

Pergamentsbrev i RA, tidigare tryckt i DS 157; SDHK 353.

Innocentius episcopus seruus seruorum dej. Dilectis in christo filiabus. . . Abbatisse ac Monialibus de Risebyarg. Salutem et apostolicam benedictionem. Cum a nobis petitur quod iustum est et honestum. tam uigor equitatis quam ordo exigit rationis, ut id per sollicitudinem officij nostrj ad debitum perducatur effectum. Eapropter dilecte in christo filie uestris iustis postulationibus grato concurrentes assensu. personas uestras et Monasterium in quo diuino estis obsequio mancipate cum omnibus bonis que impresentiarum rationabiliter possidet. aut in futurum iustis modis prestante domino poterit adipisci. sub beati Petri et nostra protectione suscipimus. Specialiter autem fruoswi. Hindawat. Scolist. Borshogen. Akerbuj. Chellestat. Sebui. et alias possessiones pia uobis fidelium deuotione collatas. sicut eas iuste ac pacifice obtinetis, uobis et per uos eidem Monasterio auctoritate apostolica confirmamus. et presentis scripti patrocinio communimus. Nullj ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre protectionis et confirmationis infringere. uel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit. indignationem omnipotentis dej. et beatorum Petrj et Paulj Apostolorum eius se nouerit incursum. Datum apud Vrbem ueterem Nonis Maij. Pontificatus nostri, Anno Nonodecimo.

Vi Innocentius, Guds tjänares tjänare, sänder en hälsning och påvlig välsignelse till de i Kristus älskade systrarna, abbedissan och nunnorna från Riseberga. Då det som begärs av oss är rätt och riktigt, kräver såväl rättvisans kraft som tankens ordning att det, genom vårt ämbetes omsorg, bevekas till att böra utföras. Därför, älskade systrar i Kristus, tillmötesgår vi med nådigt bifall era rättmätiga krav. Vi tar era personer och klostret, den helgedom i vilken ni nu är, under den helige Petrus och vårt beskydd, genom hängiven nåd, med alla egendomar som det för närvarande rättmätigt äger eller som det i framtiden på rättmätiga sätt genom den främste Herren kan erhålla. I synnerhet bekräftar vi därtill genom den påvliga auktoriteten och stadfäster genom det föreliggande brevets beskydd att Frövi, Hyndevad, Skjulsta, Borsökna, Åkerby, Källsta, Säby och andra egendomar är förlånade till er genom de troendes fromma hängivenhet, liksom de som ni erhåller rättmätigt och fredligt, för er och av er i samma kloster. Alltså må det för ingen människa vara möjligt att bryta detta vårt beskydds- och bekräftelsebrev eller att gå emot det genom dumdrigt mod. Om någon dock skulle drista sig att försöka detta, må han veta att han stöter sig med den

81 www.nad.riksarkivet.se/sdhk

allsmäktige Gudens och hans heliga apostlar Petrus och Paulus vrede. Givet i Orvieto, den 7 maj, i det nittonde året av vårt pontifikat (1216).

1248 Dimbo

Medeltida avskrift, tidigare tryckt i DS 365; SDHK 601.

Ericus dei gracia Rex Swetie omnibus amneherad atque wisnhem inhabitantibus salutem et gratiam Notum sit vniuersitati vestre quod predia monachorum de Warnhem atque piscaciones siluas quoque atque omnia eiusdem prediis attinencia in prouinciis vestris libere nostro iudicio adiudicamus possidenda et hec sigilli nostri testimonio habere volumus confirmata Siquis nostrum iudicium in hac parte contempserit nostram offensam atque vindictam se nouerit promeruisse Datum Dimmu Anno domini MCCXLVIII.

Vi Erik, med Guds nåd Sveriges konung, sänder en nådig hälsning till alla boende i Amnehärad och i Visnum. Det må vara er alla känt, att vi genom vårt domslut beslutar att munkarna från Varnhems gårdar och fisken, skogar, liksom ock alla deras gårdars ägor i era härader skall ägas fritt [av munkarna]. Och vi vill att detta bekräftas genom vårt sigills vittnesbörd. Om någon i denna landsdel skulle ringakta vår dom, skall han veta att han ådragit sig vår onåd och vårt straff. Givet i Dimbo i herrans år 1248.

1249 Amnehärad

Medeltida avskrift, tidigare tryckt i DS 367; SDHK 622.

Ericus dei gracia omnibus et singulis ampnaherad atque Wisnhem inhabitantibus in domino salutem et regie dignitatis presidium, Seruorum dei Nobis dilectorum Monachorum de Warnhem querelam super possessionibus siluis et piscariis quas pacifica possessione tempore patris nostri et antea sicut eciam quibusdam litteris et testibus fidedignis audiuius possederant in prouinciis vestris proposita coram nobis adiudicamus eisdem monachis. coloniam in. ampn cum siluis agris pratis piscacionibus et omnibus suis pertinenciis quibuscumque prope uel remote iacentibus. et specialiter piscacionem in ampn. Distinctam limitibus uel terminis infrascriptis incipiendo a silua ipsorum monachorum scilicet venised jn Byornswnd inde in Toffuasund. deinde in Luwsten Exinde in lakasten inde jn clemetzördet jn kerlingaholmum ad perpetuam possessionem pacificam et quietam et hoc appensione sigilli nostri confirmamus jgitur quibuscunque ipsos jn aliquo premissorum presumpserit impedire uel aliquid molestare nostram procul dubio incurrat vlcionem. Datum Ampnherad Anno domini MCCXLIX.

Vi Erik hälsar i herran med Guds nåd och den kungliga maktens beskydd var och en som bor i Amnehärad och i Visnum. Guds utvalda tjänares, munkarna från Varnhems, klagomål till oss angående egendomar, skogar och fisken belägna i era landsändar, vilka de, såsom vi hör enligt såväl några brev som trovärdiga vittnen, har innehaft i fredlig ägo i vår faders tid och därefter. Vi tilldömer i en förordning dessa munkar landbogar i Amn med skogar, åkrar och ängar, fisken och alla dess ägor, såväl liggande nära som fjärran, och särskilt fisket i Amn, avskilt genom nedanstående rågångar eller gränsmärken: med början i munkarnas skog, det vill säga Vänersed, till Björnsund, därifrån till Tovsundet, därefter till Luvustenen, varifrån till Lakstenen, därifrån till Klemetsörd, till Killingholmen; till evigt fredligt och lugnt ägande. Genom att hänga på vårt sigill bekräftar vi alltså detta för vem det vara månne som understår sig att klandra eller på något sätt angripa detta beslut i någon av förutsättningarna, att han utan tvekan kommer att utsättas för vår bestraffning. Givet i Amnehärad i herrans år 1249.

1268 5/4

Pergamentsbrev i RA, tidigare tryckt i DS 503; SDHK 877.

Uniuersis christi fidelibus presens scriptum visuris uel auditoris. Høldo Dictus legifer Wærmalandie Salutem in dei filio ihesu christo. Super gestis hominum grandis emergeret & dira calumpnia. cum illa que labili geruntur in tempore cum Ipso labente de memoria pariter laberentur. nisi ea viuax litterarum testimonium perhennaret. Qua propter tenore presencium tam posteris quam presentibus declaramus. Quod nos & dilecta vxor nostra. M. animarum nostrarum saluti prouidere uolentes monasterio sanctimonialium De Risæbyerg Jn quo eligimus sepulturam in remissionem peccatorum

nostrorum consensu pari conferimus has mansiones in perpetuum possidendas. videlicet duas curias in sumarstathum hyorssbyerg. scanem. wal. kalfsval. hamar. Jtem totum quod in Arnhø possidemus. Næs lytheruik. Risæter. Contestamur itaque uniuersos & singulos sub suarum periculo animarum. & sub pena que testamentorum uiolatoribus debetur. Ne aliquis huic nostre tam pie donacioni ausu temerario audeat contraire. Presertim cum nos de bonis nostris in pios vsus ordinandis liberam habeamus facultatem per licenciam Illustris Regis swecie. W. quam sua testatur littera non solum ipsius domini Regis. sed etiam aliorum plurium roborata. sigillis venerabilium Dominorum. Actum Anno Domini M^o. CC^o.LX^oVIII^o. Nonas aprilis.

Vi Höld, Värmlands lagman, sänder en hälsning i Guds son Jesus Kristus till alla de troende kristna som kommer att se eller höra detta brev. Rörande människornas handlingar skulle en stor och fasansfull förvrängning uppkomma, då det som vacklande sker i tiden lika mycket skulle falla ur minnet med den vacklande tiden, om det inte seglivat består genom bokstävernans vittnesbörd. Därför klargör vi genom brevets innehåll för såväl de efterkommande som de nu levande, att vi och vår älskade hustru M., villiga att sörja för våra sjäalars välgång, med lika enighet för våra synders förlåtelse överlåter åt nunnorna från Riseberga kloster, i vilket vi utväljer gravplats, dessa gårdar till evigt innehav, nämligen: två gårdar i Sommersta, Hjortsberg, Skanum, Vall, Karsvalla, Hammar, liksom allt vi äger på Arnön, Näs, Lidervik, Risäter. Vi besvärjer således alla och envar under deras sjäalars fara och under det straff som är tillbörligt åt testamentsbrytare, för att inte någon med brottsligt mod skall våga gå emot denna vår så fromma donation, i synnerhet som vi skall ha fri besittning av våra till fromma ändamål förordnade egendomar, efter Sveriges lysande konung V.:s tillåtelse, som hans stadfästa brev bevisar inte bara genom själve herr kungens utan också genom många andra vördnadsvärda herrars sigill. Givet i herrans år 1268, dagen Nonae i april (5/4).

1270-talet

Pergamentsbrev i RA, tidigare tryckt i DS 900; SDHK 897.

In nomine patris & filii & spiritus sancti. Amen. Ego Cecilia Kanuti quondam Ducis filia anime mee prouidere desiderans, testamentum meum condo sub hac forma Claustro fodø confero Flastad curiam filii mei Birgheri vbi etiam eligo sepulturam, pro qua rependo ei Husaby in Nerikia possidendam, Jtem curiam Swnd in wermælandia redactam in equipollens precium do omnibus claustris ista parte Tywid equaliter diuidendam, Ecclesiis quibus curie mee adiacent vbicumque, volo quod sacerdotibus earum de qualibet curia detur vna vacca, vbi plures sunt curie plures vacce, Jngerdi filie mee pro eo quod eam inuitam in claustro volui detineri & actenus de bonis nostris nichil est consecuta, do mansionem waldby cum omnibus attinenciis suis, jta vt nichilominus hereditatem plenam cum suis coheredibus sorciatur, Estridi que diu in nostro obsequio exstitit do dimidiam marcam terre in loco, quo ei heredes mei voluerint assignare, Quinque mancipiis reddo libertatem que ad hanc Birgherus filius voluerit nominare, Hec omnia presentibus filio meo . B. & filia Jngerde. priore Sictunensi & socio Domino haquino & laurencio sacerdotibus ac nostra familia ordinavi.

I faderns och sonens och den helige andens namn, amen. Jag Cecilia, förutvarande jarlen Knuts dotter, önskar att ha omsorg om min själ och iordningställer därför mitt testamente under följande form: till Fogdø kloster, där jag även väljer min gravplats, ger jag min son Birgers gård Flastad, för vilken jag i gengäld ger honom Husby i Närke. Desslikes ger jag gården Sund i Värmland, överförd för lika stort pris, till att delas lika mellan alla kloster i området Tiveden. Åt kyrkor som gränsar till mina gårdar, var än de ligger, vill jag att en ko ges åt deras präster från någon gård; där det finns fler [kyrkor skall givas] fler kor från gården. Till min dotter Ingegärd, för det att jag ville att hon mot sin vilja skulle hållas i kloster, och hittills har hon erhållit inget av våra egendomar, ger jag jord-egendomen Vallby med alla dess ägor, dock så att hon inte mindre må få del i det hela arvet med sina medarvingar. Åt Estrid, som länge stod under vår lydnad, ger jag ett halvt markland jord på den plats, som mina arvingar kommer tilldela henne. Till fem trälar återger jag friheten, åt de som min son Birger skall utse. Jag har ordnat allt detta i närvaro av min son B[irger] och dotter Ingegärd, priorn i Sigtuna och tiggabröderna prästerna Håkan och Lars och vår familj.

1280 16/7

Pergamentsbrev i RA, tidigare tryckt i DS 703; SDHK 1145.

Magnus dei gracia sweorum gothorumque Rex Omnibus presentes litteras inspecturis salutem.....bus per gratiam nostram Ne quis Religiosas & honestas dominas sanctimonialis de Rysabyerg.....riis silicet lund spangarh skanem hyortbærgh & duabus in somærstadum, ... & ipso eciam viuento habuerunt audeat aliquatenus molestare, ante quam nos.....peruenerimus, & habere poterimus discussionem quomodo super hoc fuerit ordinandum.....anno domini M^oCC^oLXXX:mo, XVII° kal. augusti.

Vi Magnus, med Guds nåde svearnas och götarnas konung, sänder en hälsning till alla som kommer ta del av föreliggande brev [...] genom vår nåd att inte någon [verb saknas] de fromma och ärliga nunnorna från Riseberga [...] nämligen Lund, Spånga, Skanum, Hjortberg och två i Sommersta [...] och de hade medan han ännu levde, han må även frukta att ofreda, före det vi [...] skall anlända och skall kunna ha en rannsaking av på vilket sätt detta har varit ordnat [...] [Givet] i Herrans år 1280, den 17 dagen före första augusti (16/7).

1304 28/12

Pergamentsbrev i RA, tidigare tryckt i DS 1449; SDHK 2080.

Vniuersis christi fidelibus presens scriptum visuris uel audituris notifico quod Ego cecilia relicta condam Domini gøstau Jngiburgis. Sana mente pariter et corpore Curiam meam in løkestadhum cum omnibus suis attinencijs clauastro sanctimonialium in Risæberghum vbi mihi cum predilecto condam marito meo suprascripto sepulturam eligo pro anima patris mei et anima Dicti mariti mei et pro anima mea racione testamenti allego et confero perpetuis temporibus possidendam. tali tamen condicione preambula quod si dictam curiam pro nouies viginti marchis dum adhuc vixero mihi redimere vel precium pro eadem exhibere voluero partim in pecunia numerata et partim in alijs predijs per me vel heredes meos post me persoluendum proprii sit arbitrii. Si uero curiam memoratam in vita mea redimere uel pro eadem ut supradixi precium exhibere noluerio aliqua parte precij ad presens soluta. aliqua uero superstite pro tempore persoluenda. sepedicta Curia cum suis attinencijs ipso clauastro in perpetuum possessorie sit annexa. Ita tamen quod meo regimini quamdiu vixero subdatur curia memorata. Quicumque autem cuiuscunque condicionis homo fuerit qui hanc meam donacionem infringere seu irritare voluerit. Indignacionem dei omnipotentis et beate matris sue marie et omnium sanctorum se nouerit incursum. Datum anno Domini M^o. C^oCC^o quarto Jn die sanctorum innocencium.

Jag bekantgör för alla troende kristna som kommer att se eller höra detta brev, att jag Cecilia, änka efter framlidne herr Gustav Ingeborgsson, frisk till sinnet liksom till kroppen, beordrar och överlåter genom testamentets innehåll min gård i Lökstad med alla dess ägor till att ägas i eviga tider av nunnornas kloster i Riseberga, där jag väljer gravplats för mig tillsammans med min högt älskade ovannämnde forne make, till förmån för min fars själ, min nämnde makes själ och min själ. Dock med sådant förbehåll, att, medan jag ännu lever, nämnda gård skall få köpas tillbaks för nio gånger tjugo marker eller, om jag så vill, värdet för detsamma få betalas delvis i räknade pengar och delvis i andra tillgångar, av mig eller av mina arvingar, och betalningen skall ske efter min vilja. Om jag inte vill återlösa nämnda gård under mitt liv eller, som jag sade ovan, jag inte vill erlægga betalning för den, så att en del av betalningen vid den dåvarande tidpunkten erlagts [men] en del återstår att lösas, skall merbemälta gård med sina ägor tillhöra klostret i evigt ägande. Dock läggs nämnda gård under min förvaltning så länge jag lever. Därtill skall vilken man som helst och under vilka omständigheter som helst som vill bryta eller ogiltigförklara min donation, veta att han kommer att drabbas av den allsmäktige Gudens och Hans heliga moder Marias och alla helgonens ogillande. Givet i Herrans år 1304, på de oförvitliga helgonens dag (28/12).

1307 17/4 Göksholm

Pergamentsbrev i RA, tidigare tryckt i DS 1545; SDHK 2198.

Omnibus presens scriptum cernentibus, Karolus vlfsson. Salutem in domino sempiternam. Constare volo omnibus per presentes quod anno domini. M^o. CCC^o.VII°. die lune proxima post tyburtii et valeriani, Ego karolus vlfsson cum nobilibus militibus dominis aberno sixtensson, dapifero illustris ducis swecie. philippo vlfsson. petro rangualdsson. leonardo ødhason, ac discreto viro haquino læma. conuenimus gøksholm ad computandum et diuidendum bona hereditaria domicelle byrgitte et liberorum Domini aberni sixtensson succedencia eis ex parte matris eorum condam

consortis eiusdem domini aberni sixtensson bone memorie. vnanimi consensu in hunc modum. Primo quod ipsi domicelle . B. bona infrascripta. videlicet hosabyfiol cum agris. pratis. pascuis. siluis. piscariis. molendinis. ac ceteris eiusdem curie pertinenciis. göksholm cum omnibus bonis mobilibus. et immobilibus. ac ceteris eiusdem curie pertinenciis. aluervi. cum ceteris eiusdem curie adiacentibus. Smidhaby. et vlfberg. cum omnibus bonis mobilibus et immobilibus. intra sepes et extra. longe vel prope positis, cedere debent, ac in sua possessione. et heredum suorum perpetuo perdurare. Insuper bona alia. videlicet. akræ. sculastæ. hælgo. kiil. vindistadha. hvarf. vaam. dillæ. aros. in vermalandia. bro. et hamarø. cum agris. pratis. pascuis siluis. piscariis. molendinis. coloniis. ac ceteris earundem curiarum pertinenciis. mobilibus et immobilibus intra sepes vel extra. longe vel prope positis, liberis predicti domini aberni. ex predicta diuisione succedere debent et eius heredibus vt superius est pretractum. Curia eciam in moom cum singulis suis pertinenciis liberis sepedicti aberni. cederi debet. quam ego karolus vlfsson sponsus predictæ domicelle . B. ac alii propinquiores cognati sui. cum molendinis et coloniis. adeo bonam faciemus. quod quatraginta thynones anone reddere valeat annuatim. In huius igitur rei euidentiam pleniorum siggilla omnium nostrorum predictorum presentibus sunt appensa. Datum et actum anno. die. et loco supradictis.

Jag Karl Ulfsson, sänder en i Herren evig hälsning till alla de som tager del av föreliggande brev. Jag vill att det genom det föreliggande skall stå klart för alla att i herrans år 1307, måndagen närmast efter Tiburtius och Valerianus (17/4), träffades jag Karl Ulfsson med de ädla riddarna herr Abjörn Sixtensson, Sveriges lysande hertigs drots, Filip Ulfsson, Peter Rangvaldsson, Linnar Ödesson och den kloke mannen Håkan Läma, på Göksholm för att beräkna och dela upp jungfru Birgittas och herr Abjörn Sixtenssons barn arvegods, som tillfaller dem på deras moders lott (fordom salig Abjörn Sixtenssons maka), enhälligt på följande sätt: Först att åt jungfru B[irgitta] skall givas nedanstående egendomar, nämligen Husbyfjöl med åkrar, ängar, betesmarker, skogar, fisken, kvarnar och samma gårds övriga tillhörigheter, Göksholm, med all egendom i löst och fast samt samma gårds övriga ägor, Alervi, med samma gårds övriga ägor, Smedby och Ulfberg, med alla fasta och rörliga tillgångar utom och inom gårderna, beläget såväl när som fjärran. Och dessa gårdar skall vara i hennes och hennes arvingars evinnerliga ägo. Därtill skall andra egendomar, nämligen Åkerö, Skjulsta, Helgö, Kil, Vindesta, Varv, Vaam, Dille, Årås i Värmland, Bro och Hammarö med åkrar, ängar, betesmarker, skogar, fisken, kvarnar, landbogårdar och dessa gårdars övriga ägor i rörligt och fast, inom såväl som utom hank och stör, belägna såväl nära som fjärran, överlämnas genom ovannämnda bodelning till förutnämnde herr Abjörns barn och hans arvingar, såsom det behandlats ovan. Därtill skall gården i Moom med var och en av dess ägor ges åt merbemälte Abjörns barn, vilken gård jag Karl Ulfsson, förutnämnda jungfru B[irgitta]:s fästman, och hennes andra närbesläktade släktingar skall utrusta med kvarnar och landbogårdar, så att den kommer ge fyrtio tön spannmål årligen i avkastning. Alltså, till denna saks fullare bevis har alla våra förutnämndas sigill hängts vid det föreliggande brevet. Givet och skett år, dag och plats som ovan nämnt.

1329 25/1

Pergamentsbrev i RA, tidigare tryckt i DS 2692; SDHK 3592.

Omnibus presens scriptum cernentibus, laurencius magnusson, salutem in domino sempiternam, Que geruntur in tempore, ne labantur cum tempore, solent litterarum testimonio perhennari. vnde Nouerint vniuersi. tam posteri quam moderni, me cum religiosis dominabus in rysæbærgh, videlicet domina abbatissa et. conuentu eiusdem monasterii quandam commutationem fecisse tali condicione, quod ipsis dominabus, vnam oram terre in thyælaby parochia fors cum omnibus suis adiacenciis. videlicet agris. pratis. siluis. pascuis. piscariis wlgariter dictis laxæfiske. et alæfiske. molendinis. molendinorum torrentibus, pro quadam terra dicta erixbøle in ruzskoghum sita. cum alia quadam parte terre in sunde in visnem totaliter committo perpetuo possidendam, excepto quod villa dicta sæby, viam wlgariter dictam farvægh ad insulas adiacentes sæby liberam habeat omni impedimento pretercluso, Ne igitur sepedicta terra per me vel per meos heredes seu eciam per heredes dilecte consortis mee valeat impediri, sigillum Nobilis domini, domini karoli næskunungsson vna cum sigillo proprio presentibus est appensum, Datum Anno domini. M°. CCC°. XX° IX°. Octauo kalendas februarij.

Jag Lars Magnusson sänder en i Herren evig hälsning till alla de som tager del av föreliggande brev. Det som sker i tiden brukar bevaras genom bokstävernans vittnesbörd för att det inte med tiden skall förgätas. Därför skall alla, såväl efterkommande som nu levande, känna till att jag gjort ett jordbyte

med de gudfruktiga nunnorna i Riseberga, nämligen med fru abbedissan och klostrets nunneförsamling, på följande villkor: att jag fullständigt överlämnar, till att för evigt ägas av dessa nunnor, ett öresland i Kälby i Fors socken med alla dess ägor, nämligen åkrar, ängar, skogar, betesmarker, fiskevatten (på folkspråk kallade laxfiske och ålfiske), kvarnar och kvarnströmmar, mot en jord kallad Eriksbol, belägen i Rudskoga, med en annan jordadel i Sund i Visnum, med det undantaget att en by, kallad Säby, må ha fri väg (på folkspråk kallad farväg) utan något avspärrande hinder, till de öar som ligger under Säby. För att alltså inte den merbemälta jorden skall kunna klandras av mig eller av mina arvingar eller ens av min kära hustrus arvingar, har den ädle herrns, herr Karl Näskonungssons, sigill vidhängts detta brev tillsammans med mitt eget sigill. Givet i herrans år 1329, den 25 januari.

1334 17/1

Pergamentsbrev i RA, tidigare tryckt i DS 3022; SDHK 4013.

Omnibus presens scriptum cernentibus, andreas et consors sua margareta thordæ dottir, salutem in domino sempiternam, Ne quod veritas approbat, a posteris trahatur in dubium, viuaci solent litterarum testimonio perhennari, Jgitur notum facimus vniuersis tam posteris quam modernis, Nos quoddam concambium prediorum, cum reuerenda domina, domina rangfridi abbatissa in rysebergh ac conventu eiusdem loci fecisse in hunc modum, quod omnia bona nostra in næs, que ego margareta ac joarus condam maritus meus ibidem possidebat, cum omnibus suis adiacenciis, videlicet agris, pratis, pascuis, siluis, piscariis, insulis, vel quocumque nomine nuncupantur, infra sepes et extra, eis et claustrum illarum dimittimus iure perpetuo irreuocabiliter possidenda, pro quibus bonis ipsa reuerenda domina cum conuentu suo, bona sua in lwnd cum omnibus suis adiacenciis, videlicet agris, pratis, pascuis, siluis, infra sepes et extra nobis et heredibus nostris dimiserant iure perpetuo possidenda, tali condicione adiecta, quod colonias bobærgh et rørisvik claustrum totaliter possideat, et vtilia sua wlgariter dicta hugg, et hamn, et feærgang, de ipsis bonis lwnd contradiccione qualibet proculmota, Hoc vero concambium prediorum, factum est cum omni legali iure vermælandie, et testimonio fidedignorum et infrascriptorum, Jsti presentes fuerunt super firmacionem dictam fæst et vmfærþ ex parte nostra, et predictæ reuerende domine et conuentus, videlicet ego andreas ac suno thordæsson, eskillus qualdolfsson, dominus kiættilbernus, nicholaus in frøui, sueno hipinsson, thyrgillus in græpstum, benedictus in hørstum, saluo in sytherby, Jn cuius ratibicionis [d.v.s.: ratihabicionis] euidentiam, sigillum nostrum vna cum sigillo fratris mei dilecti sunonis presentibus est appensum, Datum et actum anno domini, M°, CCC°, XXXIIII°, feria secunda proxima post octauam epiphanie.

Anders och min hustru Margareta Tordsdotter sänder en i herran evig hälsning till alla de som tar del av föreliggande brev. Eftersom sanningen inte gillar att dras i tvivel av de efterkommande, brukar den bevaras genom bokstävernans lånslivade vittnesbörd. Därför gör vi det känt för alla, såväl efterkommande som nu levande, att vi har gjort ett ägobyte med en vördnadsvärd fru, fru abbedissan Ragnfrid i Riseberga och med församlingen därstädes, i så måtto, att vi överlämnar alla våra egendomar i Näs, som jag Margareta och min förre make Joar ägde därstädes, med alla dess tillhörigheter, det vill säga åkrar, ängar, betesmarker, skogar, fisken, öar, eller med vilket namn de än benämnas, inom och utom gårderna, åt dem och åt deras kloster för att oåterkalleligen ägas med evig rätt. I gengäld överlämnar denna vördnadsvärda fru med sin församling evig äganderätt till sina egendomar i Lund med alla dess tillhörigheter, det vill säga åkrar, ängar, betesmarker, skogar, inom och utom stängsel, till oss och våra arvingar, dock med tillägg av ett sådant villkor, att klostret skall fullständigt äga nybyggena Boberg och Rörsvik, och deras rättigheter, på folkspråk kallade hugg och hamn och fägång, så att vilken motsägelse som helst skall vara borttagen från egendomarna Lund. Detta egendomsbyte är sannerligen gjort enligt all Värmlands lagliga rätt, och enligt de trovärdigas och nedanskrivnas vittnesmål. Dessa var närvarande vid stadfästelsen (kallad fäst och omfärd) å vår sida, liksom å förutnämnda frus och församlings sida, nämligen jag Andreas och Sune Tordsson, Eskil Kvaldulfsson, herr Kettilbjörn, Nils i Frøvi, Sven Hedensson, Tyrgil i Grepstu, Bengt i Hörstu, Salvo i Söderby. Till detta bekräftandes bevis, har vårt sigill hängt vid brevet tillsammans med min brors, den käre Sunes sigill. Givet och skett i herrans år 1334, måndagen närmast efter veckan efter trettondagen (17/1).

1334 13/2

Pergamentsbrev i RA, tidigare tryckt i DS 3033; SDHK 4027.

Omnibus presens scriptum cernentibus, Laurencius magnusson, salutem in domino sempiternam, Tenore presencium constare volo omnibus euidenter, me quedam bona dicta sund, cum omnibus suis adiacenciis infra sepes et extra, de reuerenda domina, domina rangfridi abbatissa in rysebærgh, matertera mea predilecta, pro pleno precio habuisse, hiis exceptis, quod ipsa reuerenda domina, aggressum dictum feærgang in siluam istius sund, et viam ad suas insulas et prata sua libere habeat diuertendi, cum mee beneplacito voluntatis, Jn cuius rei testimonium sigillum meum presentibus est appensum, Datum anno domini, M^o, CCC^o, XXX° III°, dominica qua cantatur jnuocauit me.

Jag Lars Magnusson sänder en i Herren evig hälsning till alla de som tager del av föreliggande brev. Jag vill att det, genom brevets innehåll, ska stå klart för alla att jag av den vörnadsvärda nunnan fru Ragnfrid, abbedissa i Riseberga och min högt älskade moster, mot full betalning har fått några egendomar kallade Sund, med alla dess ägor inom stängsel och utanför, med dessa undantag, att denna vörnadsvärda kvinna skall ha tillträde (kallat fägång) till detta Sunds skog och väg för att fritt besöka sina öar och ångar, med min viljas bifall. Till vilken saks bevis mitt sigill har fästs vid detta brev. Givet i herrans år 1334, söndagen då ”Invocavit me” sjunges (13/2).

1334 13/2

Pergamentsbrev i RA, tidigare tryckt i DS 3034; SDHK 4026.

Omnibus presens scriptum cernentibus,, laurencius magnusson,, salutem in domino sempiternam, Nouerint vniuersi, me, cum domina venerabili, domina Rangfride abbatissa in risæberghum, conuentuque ibidem, commutationem bonorum talem peregisse,, vt silicet bona mea in næsi, que de Sunone thordhæson optinui, cum agris pratis, siluis, pascuis, piscariis, et insulis, ceterisque adiacenciis, bonis, eisdem ab euo competentibus, prope, remoteque situatis, vna cum quinque agris, wlgariter dictis skøtningæ,, quos de ecclesia kile optinui,, pro bonis in høghælundum sitis,, que sueno olafsson, pro filiabus suis, clauastro risæberghum tribuit,, vna cum singulis eisdem adiacenciis,, commutatione legali dimiseram, abdicans mihi, heredibusque meis, et in ipsam dominam abbatissam conuentumque, transferens,, omne ius proprietatis, quod mihi, vel heredibus meis, in bonis competit prenotatis,, eadem vendendi, commutandi seu quouis alio modo sibi, cum ipsis placitum fuerit ordinandi,, iure perpetuo possidendum Jn cuius commutationis euidentiam firmiorem Sigilla virorum nobilium, fratrum meorum, videlicet, domini nicholai prepositi strengenensis,, domini ingiualdi canonici, ibidem, et byrgheri magnusson, vna cum proprio, presentibus sunt appensa, Scriptum anno domini M^o CCC^o XXX° quarto jn dominica prima quatraiesime.

Jag Lars Magnusson sänder en i Herren evig hälsning till alla de som tar del av föreliggande brev. Alla skall känna till att jag har genomfört sådant jordbyte med en vörnadsvärd fru, fru abbedissan Ragnfrid i Riseberga och med konventet därstädes, nämligen att jag har avyttrat genom ett lagligt byte mina egendomar i Näs, som jag erhöll av Sune Tordsson, med åkrar, ångar, skogar, betesmarker, fisken och öar och övriga tillhörigheter, egendomar, likaledes erhållna från honom, belägna nära och fjärran, tillsammans med fem åkrar, på folkspråk kallade skøtningar, som jag erhöll av Kils kyrka. I gengäld fick jag egendomar belägna i Höglunda, som Sven Olofsson förlänade Riseberga kloster för sina döttrars skull, tillsammans med samtliga av dessa egendomar ägor. Jag avsäger mig och mina arvingar och överför till samma fru abbedissa och församling, all äganderätt, vilken tillkommer mig eller mina arvingar i de förutnämnda egendomarna, så att de må försälja, byta eller på vilket annat sätt som då må behaga dem själva förordna och inneha dem med evig rätt. Till detta bytes starkare bevis har några ädla mäns sigill vidhängts föreliggande brev: min brors, det vill säga herr domprosten Niklas i Strängnäs, herr kaniken Ingvald darsammastädes, och Birger Magnussons, tillsammans med mitt eget. Skrivet i herrans år 1334, söndagen före fastan (13/2).

1336 22/7 Stockholm

Pergamentsbrev i RA, tidigare tryckt i DS 3235; SDHK 4266.

Omnibus. presens scriptum. cernentibus. Magnus. dei gracia Rex swechie. Norwegie et skanie. salutem jn domino

sempiternam. Cum quidam. vt jntelleximus. jn silua. que Rudhaskoghæ dicitur. quam quedam domina helena pætersdotter. pro vsibus conuentus sanctimonialium. jn Rysæbyerghum. donasse dinoscitur. Siluam exstirpando. ac agros jnibi colendo. mansiones. et habitaciones. dictas wlgariter bool sibi receperant ac edificia construxerant. Racione. quarum mansionum. habitacionum. seu agriculturarum. nobis de jure. ad quasdam. soluciones et pensiones pecuniarias. annuas. obligantur., Nos. abbatisse et sanctimonialium. conuentus predicti. jndigencia pensata. ac jmpensa. nobis grata earundem. sanctimonialium seruicia. ad animum merito reuocantes. omnes et singulas obuenciones. pensiones. et soluciones. cum quibuscumque. juribus nostris regiis. nobis debitas. ab omnibus et singulis dicte silue Jncolis. qui agros jbi. iam coluerant. et mansiones. sibi receperant. ac coluerint. vel receperint huiusmodi. exnunc perpetuo jn futurum. ad vsus. et subsidium. predictarum abbatisse et sanctimonialium. Jn anime nostre. ac progenitorum nostrorum. remedium. donacione perpetua. damus concedimus. assignamus et dimittimus. per. presentes., Prohibemus jgitur sub obtentu gracie nostre firmiter et districte. Nequis. aduocatorum. exactorum. officialium. seu subditorum nostrorum. aut alius quicumque cuiuscumque condicionis. vel status. predictas. abbatissam. seu sanctimoniales. jmpetere grauare vel molestare presumat. contra. donacionem nostram predictam., quo minus. ipse. de prefatis dicte silue Jncolis. supradictas. pensiones. soluciones. et jura nostra exigere. et leuare. ac eisdem libere vti valeant et gaudere., Prout Jndignacionem dei omnipotentis. et condignam regie vlcionis vindictam voluerit euitare. Datum. stokholmis. anno. domini. Millesimo. CCC° XXX° VI°. Jn festo beate marie magdalene Coronacionis nostre anno primo.

Vi Magnus, med Guds nåde Sveriges, Norges och Skånes konung, sänder en i Herren evig hälsning till alla de som tar del av detta brev. Då några [personer], som vi har erfarit, har upptagit gårdar och boplatser (på folkspråk kallade bol) genom att röja skogen och därstädes odla upp åkrar och uppfört byggnader i skogen som kallas Rudskoga, vilken man vet att en fru Helena Petersdotter har skänkt till nunneförsamlingen i Risebergas behov, är de, på grund av deras gårdar, boplatser och bearbetningar av jorden, enligt lag skyldiga oss en del skatter och årliga penningräntor. Sedan abbedissans och förutnämnda nunneförsamlings brist övervägts och nunnornas för själen nådiga tjänst erbjudits oss, återkallar vi rätteligen samtliga avgifter, räntor och skatter av var och en av invånarna i nämnda skog, både de som nu har uppodlat åkrar och upptagit gårdar åt sig där och de som kommer att uppodla eller på detta sätt uppta gårdar. Oavsett huruvida de är skyldiga oss [dessa räntor] enligt vår kungliga rätt ger, överlämnar, överlåter och avhänder vi oss som en evig gåva genom detta brev [räntorna], till gagn och underhåll för förutnämnda abbedissa och nunnor från nu och evigt in i framtiden, och till vår själs och våra förfäders bot. Vi påbjuder alltså bestämt och fast genom vår nåds kraft att ingen fogde, uppbördsman, ämbetsman, vår undersåte eller någon annan, vem det än må vara och under vilka omständigheter som helst, må understå sig vare sig att klandra de förutnämnda sakerna eller att besvära eller ofreda abbedissan eller nunnorna emot vår förutnämnda donation (att de själva skall ha kraft att begära vår rätt och lyfta ovannämnda räntor och skatter från den nämnda skogens förutnämnda invånare och att fritt njuta och dra nytta av desamma [dvs. räntorna]) om man vill undvika den allsmäktige gudens vrede och den kungliga hämndens verderbörliga bestraffning. Givet i Stockholm i herrans år 1336, på helig Maria Magdalenas festdag (22/7), i vårt första kröningsår.

1336 21/10 Riseberga

Pergamenstbrev i RA, tidigare tryckt i DS 3259; SDHK 4292.

Omnibus presens scriptum cernentibus. Laurencius magnusson miles. in domino salutem sempiternam. Nouerint vniuersi. me curiam meam in næsi. in wærmalandia sitam. et coloniam quandam dictam mykrisbodher in nericia. cum agris. pratis siluis. pascuis piscariis. insolis. et aliis. predictarum duarum curiarum. adiacenciis. quibuscumque quomodolibet nominatis. infra sepes et extra. prope vel remote positis. religiose domine domine rangfridi. Abbatisse in risaberghum. et toti conuentui ibidem. racione cambii. hoc est. pro bonis. eius in lidhawik. dimisisse. vendidisse. presentibus discretis viris. ioaro hunuidsson et fratre suo benedicto. clemente in thæxlu. olauo in stawbodhom. siggone in æglæstum. siggone siggæson. suenone hidhinsson. et eschillo quallulfsson. fæstumannum dictis et nicolao in frøwi. skilamanni. dicto. legaliter et scotasse. omni impedicione preexcepta. scriptum rysaberghum. Anno domini. M° CCC° tricesimo sexto, die vndecim milium virginum meo sub sigillo. jn testimonium. et maiorem euidenciam premissorum.

Jag riddaren Lars Magnusson, sänder en evig hälsning i Herran till alla de som tar del av föreliggande brev. Det skall vara allom bekant, att jag har bytt bort och sålt min gård, belägen i Näs i Värmland och ett landbohemman, kallat Möckelsbodar i Närke, med åkrar, ängar, skogar, betes-

marker, fisken, öar och andra ägor som tillhör de två förutnämnda gårdarna, vad än de må kallas, inom och utom gårdsgårdar, belägna nära såväl som fjärran, till en gudfruktig fru, fru abbedissan Ragnfrid i Riseberga, och till hela församlingen därstädes. Genom ett byte, nämligen mot i gengäld hennes egendomar i Lidavik. Jag har lagligen överlåtit detta, efter att alla hinder har undanröjts, i närvaro av de hedervärda männen Joar Hunvidsson och hans bror Bengt, Klemens i Kjälslö, Olof i Stavboda, Sigge i Egglestu, Sigge Siggesson, Sven Hedensson och Eskil Kvaldulfsson, såsom fastemän, och Niklas i Frövi, såsom skiljeman. Skrivet i Riseberga i herrans år 1336, på de 11000 jungfrunas dag (21/10), under mitt sigill till vittne och större bevis för jordbytet.

1340 19/10 Riseberga

Pergamentsbrev i RA, tidigare tryckt i DS 3522; SDHK 4627.

Omnibus presens scriptum cernentibus. Eskillus qualdulphsson. salutem in domino. Nouerint vniuersi. quod anno domini M^o. CCC^o. XL°. crastino Luce Ewangeliste. constitutus in presencia venerabilis patris. domini Styrberni dei gracia Episcopi strengegensis. reuerende domine Gerthrudis abbatisse. et conuentus in risebergh. bona mea in ræwarydhum. cum agris pratis pascuis siluis. et omnibus eorum pertinenciis quomodolibet nominatis. nullo prorsus excepto prope proculue positus. cum bonis mobilibus eorundem. cuiuscumque nominis existant. que hactenus possessionis iure tenueram. eidem domine abbatisse. aut alii que pro tempore fuerit. ac conuentui predicto. libere simpliciter et irreuocabiliter. reliqui tradidi et penitus assignaui. translato in eam et dictum conuentum. proprietatis iure et possessionis. dicta bona pro se perpetuo possidendi. aut aliter pro suis vsibus ordinandi. abdicataque michi. meisque heredibus. eadem reuocandi. seu denuo inpetendi. omnimoda facultate, bona vero mea mobilia. in villis nybele. et næs altera curia. prefatis abbatisse et conuentui pro se suisque vsibus et libera ordinacione. absque inpeticione quauis in posterum tradidi integre et dimisi. retentis et rehabitis. michi. relique curie næs. vtensilibus. in qua quidem residenciam et quandoque habueram mansionem. In horum vero euidentiam. secretum supradicti domini strengegensis sigillo meo proprio appenso peto presentibus apponendum. actum apud dictum monasterium risebergh anno et die superius annotatis.

Jag Eskil Kvaldulfsson sänder i Herren en hälsning till alla de som tager del av föreliggande brev. Alla skall känna till att i Herrans år 1340, dagen efter Lukas evangelisten (19/10) bestämdes [följande], i den vördnadsvärde fadern herr Styrbjörns, biskop i Strängnäs med Guds nåde, i den vördnadsfulla fru abbedissan Gertruds och i nunneförsamlingen i Risebergas närvaro. Jag har fritt, enkelt och oåterkalleligen överlåtit och överlämnat åt denna fru abbedissa, eller åt någon annan som med tiden det skall bli, och åt förutnämnda församling mina egendomar i Räverud med åkrar, ängar, betesmarker, skogar och alla de tillhörande ägorna, vad än de må kallas, ingenting vare sig beläget nära eller fjärran fullständigt undantaget, tillsammans med egendomarnas lösöre, oavsett av vilket slag det är, vilka jag hitintills har innehått med äganderätt. Och jag har fullständigt överlämnat nämnda egendomar med ägande- och besittningsrätten överförd till henne och förutnämnda församling för att evigt innehas av dem eller för att på annat sätt förfogas över enligt deras behov. Jag har även avhänt mig och mina arvingar rätten till återkallande och till att åter göra anspråk på egendomarna. Med fullständig befogenhet har jag även fullständigt och genom en fri förrättning, utan varje framtida klander, överlämnat och avyttrat egendomen, det vill säga lösöret, i byarna Nybble och Näs (i den ena gården) till förutnämnda abbedissa och församlingen, till dem och deras behov. Men lösöret i den andra gården i Näs, i vilken jag nämligen har haft bostad och ibland vistelseort, skall jag behålla och ha kvar. Till dettas sannfärdiga bevis begär jag att ovannämnde strängnäsprästs sigill skall tilläggas detta brev, till vilket mitt eget sigill är vidhängt. Givet hos nämnda kloster Riseberga, år och dag antecknade ovan.

1346 Årås

Medeltida avskrift, tidigare tryckt i DS 4088; SDHK 5247.

Termini siue Raamerkie inter piscarias in amn et vermaland primo a vænised in byørnswn d jnde jn Towasund inde jn Luffwsten jnde in Lakasten Jn clemetzørd. jnde in kerlinga holma secundum testes jn Sandskær presentes super aasyn ibi habenda scilicet haquin aff Rudha sokn Erlend aff Kroppok et Ebbe aff blinzberge Karl gammalson aff mørtistadom

guttorms colonum in amn, peter tyrgilson fiskeman jon kugh Niclis Lax harald de bara Bootolph aff Rudhom Erici lyddoson Botolph aff Rudom quod et vnacum infrascriptis domini[s] scilicet dominus øndo. dominus Tornbernus de ampnaherad dominus Stirbernus de wndede in presencium testimonium aduocati cum sigillorum suorum attestacione Scriptum Aros anno domini M CCC XL VI.

Gränsmärken eller ”råmärken” mellan fiskevattnen i Amn och Värmland: först på Vänersed, till Björnsund, därifrån till Tovsundet, därifrån till Luvustenen, därifrån till Lakstenen, till Klemetsörd, därifrån till Killingholmen; enligt vittnen närvarande i Sandkärr vid den där hållna ”åsynen”, nämligen Håkan från Råda socken, Erland från Kroppok och Ebbe från Blinsberg, Karl Gammalsson från Mörtestad, Guttorms landbo i Amn, Peter Tyrgilsson fiskeman, Jon Kugh, Niklas Lax, Harald från Bara, Botulf från Råda, Erik Ludosson, Botulf från Råda, också tillsammans med nedanstående präster, nämligen herr Önd, herr Torbjörn av Amnehärad och herr Styrbjörn av Udenäs, till det föreliggande beviset med sina sigills bekräftelse. Skrivet i Årås i herrans år 1346.

1346 22/7 Stockholm

Pergamentsbrev i RA, tidigare tryckt i DS 4089; SDHK 5330.

Magnus dei gracia rex suecie norwegie et scanie. Omnibus et singulis ampnaheret. et visneem inhabitantibus in domino salutem quoniam quidam vestrum de wisneem. piscaturam in ampn. et circumiacente sinu. de væni. certis limitibus distinctam., scilicet incipiendi in vænizedh. in byornsund. jnde in towosund. jnde in luwsten. inde in lakæsten. inde in clæmizørdh. inde in kiærlingæholmæ, vt ex quadam testimoniali littera nobis oblata. vidimus. ad monasterium warneem pertinentem. vsurpare sibi ac communem facere moliantur, contra prescripcionem antiquam ipsorum monachorum, et contra litteras illustrissimi principis. domini erici condam regis suecie. datas in dimmu. anno domini M° CC° XL octauo. super prediis. piscacionibus et siluis monachorum de warneem. jaentibus [d.v.s.: jacentibus] in parrochiis vestris., que quidem omnia. adiudicans ipsi monasterio de warneem libere possidenda., sigilli sui testimonio confirmauit, Jdcirco predictas litteras regis erici. quas stocholmis vidimus. auctoritate nostra confirmantes., sub optentv gracia nostre firmiter prohibemus nequis vestrum. seu quiuis alter. cuiuscunque status vel eminencie fuerit. preter ipsos monachos de warneem., et tres milites compossores ipsius piscarie piscariam in ampn. et circumiacente sinu. cum aliam vobiscum non habeant. inuadere presumat, vel aliquid quod ipsorum est. sibi jniuste vsurpare, prout nostram vitare voluerit vlcionem, Datum stocholmis. sub sigillo nostro, anno domini M° CCC° XLsexto. die beate marie magdalene. In presencia nostra.

Vi Magnus, med Guds nåde Sveriges, Norges och Skånes konung sänder i Herran en hälsning till alla och envar boende i Amnehärad och Visnum. Eftersom somliga av er från Visnum strävar efter att tillskansa er och att göra allmänt de med säkra råmärken avgränsade fiskena i Amn och i omkringliggande vik av Vänern, nämligen med början i Vänersed, till Björnsund, därifrån till Tovsundet, därifrån till Luvustenen, därifrån till Lakstenen, därifrån till Klemetsörd, därifrån till Killingholmen, som vi har sett av ett för oss framlagt vittnesbrev är tillhörigt Varnhems kloster, mot dessa munkars forna hävd och mot den lysande fursten herr Erik, fordom Sveriges konungs, i Dimbo i Herrans år 1268 givna brev rörande Varnhemsmunkarnas gårdar, fisken och skogar som ligger i era socknar. Han bekräftade med sitt sigills vittnesbörd, dömande att ägas fritt av samma kloster i Varnhem. På grund av kung Eriks förutnämnda brev, som vi har sett i Stockholm, bekräftar vi med vår myndigheten under vår nåds erhållande och förbjuder strängt att ingen av er eller vem som helst annan, oavsett av vad stånd eller duglighet han må vara, förutom dessa munkar från Varnhem och tre riddare (delägare i fisket), att drista sig att ta i besittning fisket i Amn och omkringliggande vik, då de inte har något annat med er, eller att orätt tillskansa sig något som är deras, om man vill undgå vår bestraffning. Givet i Stockholm under vårt sigill i herrans år 1346, på den heliga Maria Magdalenas dag (22/7), i vår närvaro.

1348 30/6

Pergamentsbrev i RA, tidigare tryckt i DS 4340; SDHK 5639.

Omnibus presens scriptum cernentibus Gøzstaus Tunasson legifer Vermalandie salutem in Domino sempiternam. Nouerint vniuersi quod anno Domini m°ccc°xl°octauo in placito Vermalandie estuali litteras magnifici principis,

domini Erici regis Suecie vidi et lectas audiui publice, tenorem, qui sequitur, in hec verba continentes: [se DS367]. Ideo secundum tenorem istius littere prohibeo firmiter et districte, sicut eciam in priori littera mea prohibui, quando fui specialiter ex parte domini mei regis iudex constitutus ad litigium istius piscarie terminandum, quod nullus omnino preter ipsos monachos in Varneem et dominos, qui ab antiquo illam piscacionem habuerant, piscari presumat infra terminos supradictos. In testimonium autem premissorum sigillum meum vna cum sigillis discretorum virorum, qui presentes eandem litteram lectam viderunt et audierunt cum legali prohibicione mea supradicta, silicet Siggonis Hulmgersson, aduocati domini regis, Thorgeri Dyaken, Karoli de Alstrem, Erlendi de Croppoker, Johannis Ascheri, Keldori Skutæ, proloquutoris terre, et domini Petri de Kylæ presentibus est appensum. Datum in commemoratione sancti Pauli anno supradicto.

Jag Gustav Tunasson, Värmlands lagman, sänder i Herran en evig hälsning till alla de som tar del av detta brev. Alla skall känna till att i herrans år 1348 på Värmlands sommaring har jag sett och offentligen hört uppläsas den magnifike fursten, Sveriges konung herr Eriks brev, innehållande de ord till innehållet, som följer: [se DS367]. Därför, följande detta brevs innehåll, förbjuder jag häftigt och strängt, såsom jag också i mitt tidigare brev har förbjudit, eftersom jag var särskilt utsedd domare å min herre konungens vägnar för att avsluta tvisten om detta fiske, att ingen alls förutom munkarna i Varnhem och herrarna, som har haft detta fiske sedan urminnes tider, må företa sig att fiska innanför ovannämnda råmärken. Därtill, till det förutsagdas vittnesmål, har mitt sigill vidhängts brevet tillsammans med hedervärda mäns, vilka närvarande såg och hörde detta brev läsas tillsammans med mitt ovannämnda lagenliga förbud, nämligen herr kungens fogde Sigge Holmgerssons, Torger Djäkens, Karl av Alsters, Erland av Kroppkärrs, Johan Askers, häradshövdingen Keldor Skutas och herr Per av Kilens sigill. Givet vid Sankt Paulus åminnelse dag (30/6), ovan angivet år.

1352 13/4 Örebro

Pergamentsbrev i RA, tidigare tryckt i DS 4803; SDHK 6363.

Omnibus presentes litteras inspecturis seu audituris Hemingus Hæmingsson salutem in Domino sempiternam. Tenore presencium recognosco me commutationem quandam prediorum cum conuentu Risæbægensis fecisse in hunc modum, quod conuentus Risæbægensis dimiserat mihi predia sua, Nææs dicta, in parochia Kiil terre Vermelandie cum omnibus adiacenciis infra sepes et extra, prope vel remote positis, quomodolibet circumquaque prenominatis, et ego dimiseram sibi bona mea predialia, Wal dicta, modo simili sine omni calumpnia et controuersia iure perpetuo possidenda, alienata a me meisque heredibus ratione possessionis predia predicta, prediis vero Nææs cum predictis attinenciis mihi et meis heredibus in perpetuam possessionem liquide assignatis, addita tamen quadam condicione, quod ipsi conuentui ad emendam in triginta marchis denariorum vel duabus lestis annone veraciter obligor per presentes. Datum Ørabro anno Domini m^occc^ol^oii^o sexta feria post pasca sub sigillis discretorum virorum domini Nicholai de Thingualdum, canonici Scarensis, Haraldi vicelegiferi Vermalandie, Nicholai Giæddu, Bryniulfi Bøkøløff et Magni Ionson vna cum proprio presentibus apponendis.

Jag Hemming Hemmingsson sänder en evig hälsning i Herren till alla de som kommer att beskåda eller höra föreliggande brev. Genom brevs innehåll tillkännager jag att jag har gjort ett jordabyte med den risebergensiska församlingen i så måtta, att församlingen i Riseberga har avyttrat till mig sina gårdar, kallade Näs i Kils socken i Värmlands landskap, med alla ägor inom och utom stängslen, nära eller fjärran belägna, förutnämnda av alla de slag och allestädes. Och jag har avhänt mig mina jordegendomar, kallade Vall, på liknande sätt utan alla invändningar och tvister med evig äganderätt. Då äganderätten till förutnämnda egendomar har avhänts mig och mina arvingar har sannerligen egendomarna Näs med förutnämnda ägor bestämt överlåtits till mig och mina arvingar till evinnerligt ägande, dock med tillägg av ett villkor: att jag sannerligen förbinds genom de närvarande att till denna församling betala 30 marker penningar eller två läster spannmål. Givet i Örebro i herrans år 1352 den sjätte dagen efter påsk under hedervärda mäns, kaniken i Skara herr Nils av Tingvallas, Värmlands underlagman Haralds, Nils Gäddas, Brynulf Boklövs och Magnus Jonssons sigill tillsammans med mitt eget vidhängda brevet.

1354 16/6 Örebro

Pergamentsbrev i RA, tidigare tryckt i DS 5033; SDHK 6739.

Omnibus presens scriptum cernentibus Magnus, Dei gracia rex Suecie, Noruegie et Scanie, salutem in Domino sempiternam. Nouerint vniuersi, quod nos dilectis nobis dominis Nicolao de Thingualum, Petro, preposito Vermelandensi, Johanni Algotzson et Haraldo Thørgørsson discuciendi et cognoscendi de commutatione bonorum Næs et Vall inter relligiosas dominas sanctimoniales in Risabergh ex vna parte et Hemmingum Hemmingsson in Vermelandia ex altera facta necnon, vbi ipsis dominabus in commutatione bonorum predictorum recompensa debita per eundem Hemmingum facta non fuerit, predictis dominabus bona sua Næs adiu[di]candi et reddendi auctoritate nostra regia plenam tenore presencium committimus potestatem, prohibentes firmiter et districte, ne memoratus Hemmingus se de bonis huiusmodi contra sentenciam predictorum quatuor commissariorum nostrorum vlterius intromittat, prout penam amissionis quadraginta marcharum duxerit euitandam. Datum Ørabro anno Domini m^occ^ocl^oquarto feria secunda infra octauam corporis Christi.

Vi Magnus, med Guds nåde Sveriges, Norges och Skånes konung, sänder en i Herran evig hälsning till alla som tager del av detta brev. Alla skall känna till att vi, genom brevets innehåll, överlämnar fullmakt åt våra utvalda herrar Nils av Tingvalla, Petrus, prost i Värmland, Johan Algotsson och Harald Torgersson, att undersöka och rannsaka angående det gjorda bytet av egendomarna Näs och Vall mellan å ena sidan de fromma nunnorna i Riseberga och Hemming Hemmingsson i Värmland å den andra, och att därtill döma och med vår kungliga auktoritet återge åt förutnämnda nunnor deras egendomar Näs, om den förutbestämda ersättningen för jordbytet inte har erlagts till nunnorna av denne Hemming. Vi förbjuder strängeligen nämnde Hemming att senare lägga sig i angående egendomarna på något sätt emot våra fyra förutnämnda fullmäktigas domslut, på det att han skall undgå att dömas till 40 markers böter. Givet i Örebro i herrans år 1354, den andra dagen före söndagen efter Kristi kropps dag (16/6).

1362 23/11

Pergamentsbrev i RA, tidigare tryckt i DS 6797; SDHK 8209.

Alle the mæn . thættæ breff horæ ok see helser iæk Hæming Hæmingxson medh gudhi / Kunnugher iæk thet medh thæssu . brewe . at iæk hawer latet mynne husfru . Cristinæ Amundædotter halfwæn . myn . gard kyrkyby. ok halft hōwæsse J Aruikæ sokn . lyggiænde . ok half thæsse badhen . godzhen . war hænnæ morghongawæ / J Rættu skipte for . wall . ok halfwæ hedaker hwylden godz . iæk af hænnæ took til . løsn mynnæ mysfallæ / medh swa . skyælum . at lyfwer hun mynu . lyfwe længer . hwilket gudh late skeep / tha . skulu . før næmpdæ godz . hænnæ wææ at vskypu . J hænnæ daghæ / ok æpter hænnæ døød warræ bæggæz . barnæ skulu the samæ godzhen til skiptiz gangæ / kan thet ok swa tymæ / thet gudh forgøme at iæk lyfwer hænnæ lyf . længer / tha hawer hun wnt myk the samæ godz . J mynæ lyfdaghæ at vskipte at hawæ / tho skulu the godzhen . æpter myk dødhæn . warum barnum til skiptiz gangæ . / Jtem kunnugher iæk thet allum mannum at for the storo mysfælde ok skadhæ ther iæk hawer hænnæ gyorth tha hawer iæk wnth ok gyfwit hænnæ (a) vm hun lyfwer mynu lyfwe længer barnlæs . alt thet godz Rørelyket ok vrørelyket sum iæk agher J vermelande . / til . witnizbyrd tha . bedhez iæk hedherlykæ mannæ insigly fore / Johannis benediczson / nannæ abiornæson haraldz thorgersson ok magnus lughæson medh mynu Eghnæ / thættæ war gywit vnder gudz byrd M CCC lx secundo ipso die beati Clementis pape .

Jag Hemming Hemmingsson hälsar med Gud alla de män som hör och ser detta brev. Genom detta brev kungör jag att jag har överlåtit halva min gård Kyrkbyn och halva Höves i Arvika socken till min hustru Kristina Amundsdotter (och hälften av dessa båda gårdarna var hennes morgongåva) i utbyte mot Vall och halva Hedåker, som jag tog från hennes för att kunna betala för min olyckshändelse. Med sådant villkor, att om hon lever längre än mig, vilket jag hoppas att Gud låter ske, då skall gårdarna innehas av henne så länge hon lever och sedan efter hennes död tillhöra våra gemensamma barn. Om däremot jag lever längre än henne så har hon unnat mig samma gårdar i mina levnadsdagar och efter min död skall de gå i skifte mellan barnen. Jag kungör också för alla män att, på grund av den stora olycka och skada som jag har åsamkat henne, har jag unnat och givit henne (om hon barnlös överlever mig) allt fast och rörligt gods som jag äger i Värmland. Till bevittnande av detta ber jag om dessa hederliga mäns sigill, Johan Bengtsson, Nanne Abjörnsson, Harald Torgersson och Magnus Lugesson, tillsammans med mitt eget. Detta gavs året efter Guds

födelse 1362, den helige påven Klements dag (23/11).

1367 15/11

Pergamentsbrev i RA, tidigare tryckt i DS 7604; SDHK 9162.

Allæ . them thættæ breef hœra æller see / Helsær Jak Erik kætilsson Riddare æuinnælikæ med ' gudh / kongør iak med thessæ nærwarænde breue / mik hauæ atær latit oc wnt ærlikæ ' fru / ij Risaberghe / theræ gooz som the atta ij wærmalande / som ære Rotskoghæ / alt ' thet afgjæld / thær af gaar / huat thet hælzt ær / ænga vndan taknæ / oc forbyudær ' iak allom / thær fore mina skuldh / göra wilia æller latæ / at the thet goszit egh ' hindræ æller skadhæ / fore guz skuldh . oc Minæ bøn / frammaledis wil oc Jak hauæ oo-'hindrædhan theræ syslaman / som ær Sigge laangh . oc thæt gøz ther han hauær af ' theræ wægnæ Jn huius recognitionem sigillum meum presentibus est appensum Sub Anno domini M ccc lxxvij° . ' feria secunda post Martinj

Jag riddaren Erik Kettilsson hälsar evinnerligen med Gud alla de som hör eller ser detta brev. Jag kungör genom detta föreliggande brev att jag har återlämnat till de ärliga fruarna i Riseberga deras gods som de ägde i Värmland, nämligen Rudskoga, med all den ränta som där betalas, vad än den består i (inget undantaget). Och jag förbjuder alla att göra något hinder eller skada för dem som äger godsen för Guds och min böns skull. Framledes vill jag också att nunnornas fogde Sigge Lång skall vara ohindrad, liksom det gods som han har å deras vägnar. För att bekräfta detta har mitt sigill vidhängts brevet. Skrivet herrans år 1367, måndagen efter Martins [dag] (15/11).

1389 5/12 Vadstena

Pergamentsbrev i RA, ej tidigare utgivet; SDHK 13623. Innehållet nedan sammanfattat efter regist i SDHK och DVM s. 67.

Riddaren och marsken Erik Kettilsson skänker till Vadstena kloster Asberg och Asbergs krok i Frykshärads socken i Värmland samt en tredjedel i det fiske i Amn i Amnehärads socken ("Afn i Afnahæridhz sokn"), som herr Knut Folkesson tidigare ägt. Skrivet i Vadstena 5 december 1389.

1391 3/7

Pergamentsbrev i RA, tidigare tryckt i Rääf 1856—1875 nr 60 s. 201 ff med rättelse s. 372; SDHK 13913.

Arom æphter gudz byrdh M:o CCC:o XC:o primo daghin æphter första wara frw dagh j somaren for then sculd at wi ærom alle wisse a dødhenom oc owisse a dødzens tima for thy gør iak wlff ionsson riddare oc min husfrw guniller wdormsdotter wart testament æphter gudz forsyn oc hans signadha modher maria tha hafuom wi walt wan lægherstadh j wara frw closter j wadzstenom ther herre birgher wlfson sin lægherstadh walt hafuer, Oc gifuom til thet fornemda closter fira hundradha mark pæninga mz hwndradha mark sculo the læta oss beganga oc mz tryhwndradha mark skulo the kœpa tw par mæssoklædhe kalka altaraklædhe oc allan redzskap eth par til hælgha koors altara thet scal wara røth och thet andra parit til wara frw altara oc thet scal wara hwit oc badhen paren sculo wara aff hødhenstykke ælla floeell Oc antwardhom wi warom testamentariis som ær herre birgher wlfson herra gregris bæntsson oc thord bonda the pæninga herre sten boosson oss skyllogher ær aa bo ionssons barna wæгна at the sculo ther mz løsa wart testament først clostreno j wadzstenom sidhan allom kirkiom oc clostrom them wi wart testament gifueth hafuom, oc hwat ther offwer løper thet antwarden warom rættom arfuom, oc sculo ey annath wpbæra æn gull ælla sylff som iak boo lænte æphter thy hans opit breff wt wisar wtan thet æra swa dana wærdœra som them nøgher for gull ælla sylff oc ware thet swa at ther nokor thøffringh ælla hinder jnnan kome at thet forscriffna closter worde ey beredt aff them pæningom tha sættiom wi thy for:da clostre til pant all war godz i wærmalande wndan takit lœkestadha oc the landbo ther wnderliggia at the sculo ther aff wpbæra hwat the godzen skylla oc arlika aff sla aff the for:da pæninga swmmo hwat the arlika upbæra aff them for:da godzom til then dagh the berede æra oc sidhan gange godzen wnder rætta arfua, samwledhis sættiom wi thy for:da clostre til pant wara twa hyttor i wæsmannalande, Item gifuom wi thy for:da clostre twa attungha iordh oc en twælytis attungh i twnom j kwmbblasokn i lysingrhæredhe til æwærdelike ægho mz allo thy ther wnderliggher oc aff aller wnderlighat hafuer Item gifuom wi domkirkionne j linkøpunge XL mark pæninga til eth glaswindØgha som kantariakoor til hører Item gifuom wi clostreno j linkøpunge XX mark Item brødraklostre j skæninge XX mark systraklostre i skæninge. XX. mark Item gifuom wi wist kirkio X mark prestenom ther sama stadz X mark Item nycøpungr clostre X mark Item malghasanda kirkio XX mark til bygningh oc twa landbo i wawitto holte wndir prestens

bordh Item domkirkionne j abo XX mark klostreno j sudercøpunge X mark Item thorpa kirkio Vj mark, Item gifuom wi whario swartbrødra clostre j swerike som ey ær nw næmpt tre mark oc hwario grabrødhra klostre j swerike som ey ær nw næmpt tre mark gudhi alzwaldoghom oc hans wærdughe modher marie til loff hedher oc æro oc allo himerikis hærskaræ ath thet wari bibheande for oss æwærdelika Item sætiom wi thy forscriffna clostre wadzstena til pant wart godz roderstadha j landarøsokn j bankkakahæredhe for the for:na fira hwndradhamark j samw mato som the forscriffna godzen æra pant saath Item wm thet swa skeer at nokor aff warom testamentariis kan aff falla som gudh forbiudhe før æn thestamæt ær fulkomnat tha bidhiom wi wara ælskelika winer herra ærengisl niclisson oc magnus bæntsson at the thetta testament fulkommen æpter thy hær fore scriffuat staar Oc til thes mere wisso oc stadfæstelse hængiom wi war jncigle for thetta testament oc bedhoms ærlika oc wælborna manna incigle til witnisbyrd for thetta testament som ær først herre ærengisl swnasson herre birgher wlfson riddara haraldz bagga oc andris ionssons Scriffuat a ar dagh stadh oc stwnd som før ær sacht.

År 1391 dagen efter första vårfrudagen om sommaren (3/7): eftersom att vi alla är vissa om att döden kommer, men ovisa om dödstimman, upprättar jag riddaren Ulf Jonsson och min hustru Gunilla vårt testamente, med Guds och hans välsignade moder Marias försyn. Vi har valt vår begravningsplats i Vårfruklostret i Vadstena, där herr Birger Ulfsson har valt sin gravplats. Och därför ger vi till detta kloster 400 mark penningar, men 100 mark skall de låta oss använda och för 300 mark skall de köpa två par mässkläden, kalkar, altarkläden och andra redskap, ett par till det heliga korsets altare (det skall vara rött) och det andra paret till vårfrualtaret (det skall vara vitt), och båda paren skall vara i fint tyg. Och vi överlåter åt våra testamentsexekutorer som är herr Birger Ulfsson, herr Gregers Bengtsson och Tord Bonde, att med de pengar som herr Sten Bosson är skyldig oss på Bo Jonssons barns vägnar först betala gåvan till klostret i Vadstena och sedan till alla de kyrkor och kloster som vi har testamenterat gåvor till. Och vad som blir över skall givas till våra rätta arvingar. Och testamentsexekutorerna skall inte uppbära något annat än guld och silver, för det var det som jag lånade Bo (så som hans brev visar). Och blev det något hinder så att klostret inte kunde få vår gåva i penningar så sätter vi alla våra gods i Värmland (med undantag för Lökstad och de landbor som ligger därunder) i pant, så att de må uppbära räntan av godsen till dess de fått ut hela penningssumman, varefter gårdarna skall gå till de rätta arvingarna. Vi sätter också våra två hyttor i Västmanland i pant. [Ytterligare testamentsgåvor till andra kloster och kyrkor.] Om det så sker, Gud förbjude, att någon av testamentsexekutorerna faller ifrån innan testamentet är helt uppfyllt så beder vi våra älskade vänner herr Erengisle Nilsson och Magnus Bengtsson att utföra vår vilja så som föreskrivet står. Och för att bekräfta detta hänger vi vårt sigill vid detta testamente och ber de följande ärliga och välborna herrarna att de skall göra detsamma, nämligen herr riddaren Erengisle Sunesson, herr riddaren Birger Ulfsson, Harald Bagge och Anders Jonsson. Skrivet år och dag, plats och tidpunkt som ovan skrivet.

1397 17/1 Skara

Pergamentsbrev i DRA, tidigare tryckt i DN 4:6 nr 266; SDHK 14710.

Iæk Lafrens Vlfssøn riddere gør *thet* alle men witerlicet swo wel the kom sculæ som the nw æræ at iek heel oc helbrygthe oc wsyugh medh gudz trøost. for gudz. oc wor frwes scyld. oc for min fathers foreldres oc min syæle. gifwer oc antworther *medh thettæ* mit opnæ breff til ewerdeligh æghæ at beholde. fran mik oc minæ. arwinge. til Wernheems. kloster i Westergylland.. then garth. som iek ægher i Aghn. som ligger with Agneholm *medh* al rætigheet som iek ther til hafuer oc *medh*. agræ. engiæ. fiskewatn. fægang. skoghe. oc al then fornefnde garths tilligelse. wat. oc thyurt. engte vnden takit. e huat *thet* helst heder eller ær. vten al geenkal. geensægn. eller hielperæthe nokin tidh. her amoot at taghe. *medh* nokin ræt. kirkenes eller wærelds eller nokir anner. Oc bether iek hæritzhøfthingen i *thet samme* hæriith. som then fornefnde garth. i ligger. at han then fornefnde garth fastfare efter thy som lagh ær. abboten oc conwentet. *thet* fornefnde klosters. wppa *thet samme* klosters wegna. til ewerdeligh æghe. fran mik. oc mina arwinge. oc i alle moda som fore screwit staar. Til mere beuaring at alla thisse forscrifnæ stykke. sculæ stadighe. fastæ. oc vbrydelighe blifue ewerdelige i alle moda som fore screuit star. tha hafuer iek *medh* goth wilghe ladit mit incigle henges for *thettæ* breff. Oc hafuer iek bedhit erligh father. her Thorsten. biscop i Skaræ. her Brynolff. domprowest oc her Karl. dæken. i then *samme* stæth. her Nicles Sortæ Skonung. her Gøstaff Magnessøn. oc her Waldemar Bydelsbak riddere. Nychel van Skarsow. oc Clawus Dowt awapn. lada thorres incigle til witnisbyrth. henges for *thettæ* breff. Datum Skaris anno domini. millesimo. ccc. nonagesimo. septimo. quarta feria. proxima. post octauam. epiphanie domini.

Jag, riddaren Lars Ulfsson, gör veterligt för alla män, såväl tillkommande som nu levande, att jag frisk och med Guds hjälp, för Guds och vår frus skull och för min faders föräldrars och min själ, giver genom detta öppna brev till Varnhems kloster i Västergötland den gård som jag äger i Amn, som ligger vid Amneholm, med all den rättighet som har därtill och med åkrar, ängar, fiskevatten, betesmarker, skogar och allt annat som hör till gården i vått och torrt, inget undantaget oavsett vad det är. Detta är gjort utan möjlighet till klander någonsin, vare sig genom kyrklig eller världslig rätt. Därför ber jag nu häradshövdingen i det härad där förutnämnda gård ligger att han skall stadfästa gåvan enligt lag till abboten och förutnämnda klostrets församling, från mig och mina arvingar till evinnerlig ägo. För att detta brev skall vara bättre och stadigare, har jag med god vilja låtit hänga mitt sigill vid detta brev, liksom jag har bett den ärlige fader Torsten, biskop i Skara, herr domprosten Brynolf, herr djäknem Karl i samma stad, herr Niklas Svarte Skåning, herr Gustaf Magnusson och herr riddaren Valdemar Bydelsbach, och väpnarna Nychel van Skarsow och Klas Dowt, att hänga sina sigill vid detta brev. Givet i Skara i herrans år 1397, onsdagen i andra veckan efter trettondagen (17/1).

1403 22/2 Visnum

Pergamentsbrev i RA, tidigare tryckt i SD 285; SDHK 16022.

Alla the mæn thettha breff høra ælla see helsar jak Biorn Joarson æwærdhelika mædh Gudhi ok kænnes jak mædh mino vpno brefwe mik hawa byth mædh hedhelike frw, frw Gretho, abatisso i Risabærghum ok conuentone samastadh mith goozs ligiandhe i Visnem som hethir Swdhræ Ræwarudh mædh hws ok tompth, mædh akyr ok ængh, mædh wathw ok thørrw ok mædh allw the ther til lighir, fraa mik ok minum arwom ok vndhir kløstrith til æwærdhelika æghw, fore klostir gosith ligiandhe i Rudskogum, som hethir halff Væstra Bivrwik ok halfth Edhith ok alth Næsith. Til thees mere visso ok vitnisbyrdh bedhis jak hedhelika manna insigle som hethir hærra Laurins i Rudskogum, hærra Nielis i Visnem fore thettha breff, som sk[r]juath war i Visnem, æpter Guds byrdh m^o cd^o iij^o, ipsa die catedra Petri.

Jag Björn Joarsson hälsar evärdligen med Gud alla de män som hör eller ser detta brev. Och jag visar med mitt öppna brev att jag har bytt med den hederliga frun, fru Greta, abbedissa i Riseberga, och med församlingen därstädes mitt gods som ligger i Visnum, som heter Södra Råverud, med hus och tomt, med åker och äng, med vått och torrt och med allt som därtill hör, från mig och mina arvingar och till evärdelig äga under klostret, för det klostergoods som ligger i Rudskoga, som heter halva Västra Bjurvik och halva Edet och hela Näset. För att bättre stadfästa detta brev ber jag om de hederliga männen herr Lars i Rudskogas och herr Nils i Visnums sigill. Brevet skrevs i Visnum petersstolsdagen (22/2) år 1403 efter Guds födelse.

1405 11/8 Näs

Pappersbrev i RA, tidigare tryckt i SD 623; SDHK 16531.

Alla the dande [men] som thettha breff see æller høra, swa væl som æpthirkomande æro som the nw liifva, skal thet vitherliket vara at iak Angmund Hat, riddare ok lagman ii Vermalande, kænnes thes meth thesso mino opno breffwe mik hafwa til dømpt clostreno ii Risabergha, vp a hæræz thingeno ii Næs ii Kiil sokn, en halfwan gard liggjande ii Rudskogh sokn ok hether Svndabool, æpther thy som ii men vitnadho ok hæræz næmpdhin æpther svoor. Til thes mere visso thrykker iak mith insigle a ryggin a thettha breff. Scriptum loco supradicto, anno Domiui m^ocd^ov^o, in crastino sancti Laurencii martiris.

Alla såväl efterkommande som nu levande hedervärda män som ser eller hör detta brev skall veta att jag Amund Hatt, riddare och lagman i Värmland, genom detta mitt öppna brev visar att jag på häradstinget i Näs i Kils socken, har tilldömt klostret i Riseberga en halv gård som ligger i Rudskoga socken som heter Sunnebol, eftersom två män vittnade och häradsnämnden därefter svor [en ed]. Till dettas större visshet trycker jag mitt sigill på ryggen av detta brev. Skrivet på ovannämnda ort, i herrans år 1405, dagen efter den helige martyren Lars dag (11/8).

1413 26/7 Varnhem

Pergamentsbrev i RA, tidigare tryckt i SD 1762; SDHK 18066.

Alla the mæn thetta breff høra æller see helsa jak Laurens Vlfson riddare æuærdhelica meth waarom Herra. Kungør iak allom mannom meth thetta mit nærwarande opit breff, mik hafua meth beraadno modhe, heel ok helbrygda, vnt ok gifwit til Gudz thiæniste ophælde fore mina ok minna forældra siæll, waarefrw kloster i Warneem min gaardh i Aaris, i Ampnahærædz sokn i Wærmeland, meth allom tillaghum, som ther til nw ligger ælla aff aldir lighadh hafwer, som ær fiskewatnit i Ampna, aakir, æng, skoogh ælla skywll, engo vndanthakno, meth allom ræth, ok aafhænder jak thet mik ok minom arfw, ok thy fornæmpdo klostre til æuærdhelica ægho. Ok til mere wisso ok høghre bewiisning ok stadhfestilse bedhis jæk wærdhogs fadhers herra abot Jønisa i Jwlittom, herra Gøtzstafs Magnusson, riddara ok laghman i Wæstergötland, herra Jønisa Magnusson riddare incigle fore thetta breff, mædher mino eeghno. Datum in monasterio Warneem, sub anno Domini m^ocd^oxiiij^o, in crastino Jacobi apostoli.

Jag riddaren Lars Ulfsson hälsar evinnerligen med vår herre alla de män som hör eller ser detta brev. Jag kungör genom detta mitt öppna brev för alla män, att jag med berått mod, frisk och kry, har unnat och givit till Guds tjänare i vårfruklostret i Varnhems uppehälle, för min och mina föräldrars själar, min gård i Årås i Amnehärads socken i Värmland, med alla dess ägor som nu tillhör eller av ålder har tillhört gården, nämligen fiskevattnet i Amn, åker, äng, skog eller skjul, ingenting undantaget, med all rätt därtill. Därigenom avhänder jag mig och mina arvingar gården och till det förutnämnda klostrets eviga ägande. Och till yttermera visso, högre bevisning och stadfästelse ber jag om värdig fader herr abbot Jöns i Julitas, riddaren och Västergötlands lagman herr Gustaf Magnussons, riddaren herr Jöns Magnussons sigill för detta brev, tillsammans med mitt eget. Givet på Varhems kloster, under herrans år 1413, dagen efter aposteln Jakobs dag (26/7).

1425 24/2 Axevalla

Pergamentsbrev i RA, ej tidigare utgivet; SDHK 20431.

Thæt skal allom godom mannom vitirligit vara som thetta breff see æller høra at jak / niclis tykasson laghmanz dom hawande i *vermalandh bækænnis thet medh* thesso mino øpno / næruarande breffwæ at æpter ærlíkx manz ordom ok hans breff som ær *herr gøtstaff / magnosson riddare ok laghman* i *vestergytlandh* haua laglika opbudit a thræni thingom / *thet gotz* som vælborne man hænecha *bækman* kopte aff for:na *herr gøzstaff* som ær viik / i *varnom* sokn ok kiil i kiils sokn ok ær laghbodit ok laghstandit æpter ty som *værmsk / lagh vtuisa* tiil mera visso ok vitnisbrydh (sic) hængia thesse æpter *screpne gode mæn thæra / insigle føre thetta breff* som ær *magnus haraldzsson ok arne siggasson medh* mino ægno / ok hængiande fore thetta breff *scriptum axwald ipso die sancti mathei appostoli anno domini mcdxx^o / quinto die suprascripto*

Alla goda män som ser eller hör detta brev skall känna till att jag Niklas Tykesson, lagmansdomhavande i Värmland, genom detta mitt öppna brev bekänner att jag i enlighet med den ärlige mannens egna utsago och hans brev (det vill säga riddaren och lagmannen i Västergötland herr Gustaf Magnussons) på tre ting har uppjudit de gods som den välborne mannen Henneke Bäkman köpte av herr Gustaf, nämligen Vik i Varnums socken och Kil i Kils socken, vilket är lagbjudet och lagståndet efter värmländsk lag. Till dettas bevis hänger efterföljande goda mäns sigill vid detta brev, nämligen Magnus Haraldssons och Arne Siggessons, tillsammans med mitt eget. Skrivet på Axevalla på den helige aposteln Matteus dag (24/2), i herrans år 1425, ovanstående dag.

1431 3/6

Numer förkommet, tidigare tryckt i Hammarins herdaminne del I s. 354; SDHK 21599.

Omnibus piis scriptum cernentibus Siggo dei gratia episcopus scarenensis salutem in dominum sempiternam gratum dei obsequium impendere credimus quociens ejus fideles ad pietatis opera excitamus cupientes igitur ut ecclesia parichialis in rudskogha nostre dioceseos congruis habeatur reverentia et honore omnibus et singulis vere poenitentibus et confessis qui eandem ecclesiam devote visiterint et precipue in die nativitate beat. marie virginis missas et alia divina ibidem audierint ejus cimiterium pro defunctis orando circumierunt sepulturis mortuorum interfuerint corpus Christi vel oleum sanctum dum infirmis portentur sequuti fuerint sub serotina vel matutina pulsatione campane flexis genibus

angelicam salutationem terna vice dixerint ad fabricam et ornamenta ipsius ecclesie aliquid boni donaverint vel legaverint pro pace statu regni et ecclesie nostre deum pie exoraverint quociens promissa vel aliquid promissorum sincere devotionis affectu fecerint tociens de omnipotentis dei misericordia et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus auctoritate confisi XL dierum indulgentias de injunctis sibi penitentis elargimur Datum anno domini MCDXXXI prima dominica infra octavam corporis Christi nostro sub secreto.

Vi Sigge, med Guds nåd biskop i Skara, sänder en i Herren evig hälsning till alla de fromma som tar del av brevet. Vi tror att Guds behagliga ynnest är nära, var gång vi uppmuntrar hans trogna till fromhetens handlingar. Vi är därför angelägna om att sockenkyrkan i Rudskoga skall ingå som en del av vårt stift. Vördnad och ära åt var och en som, genom uppriktig botgöring och bekännelser, hängivet må besöka denna kyrka och, i synnerhet på helig jungfru Marias dag, som hör mässorna och det andra heliga därstädes, som går runt dess begravningsplats och ber för de döda, som är närvarande vid de dödas begravningar, som följer Kristi kropp eller den heliga oljan då den förs till de sjuka, som tre gånger säger änglahälsningen (Ave Maria) med böjda knän under afton- eller morgonklockringningen, som skänker eller samlar någon egendom till denna kyrkas uppförande eller utsmyckning, som fromt tillber Gud om rikets och vår församlings fredliga bestånd, som med den hängivnes ärliga sinnesrörelse lovar eller utför något utlovat. Var gång skänker vi, åt den som förtröstat på den allsmäktige gudens medlidande och hans apostlar de heliga Petrus och Paulus makt, 40 dagars syndaförlåtelse för den självpålagda botgöringen. Givet i herrans år 1431, den första söndagen i veckan efter Kristi kropps dag (3/6), under vårt sigill.

1434 24/5

Pergamentsbrev i RA, ej tidigare utgivet; SDHK 22159.

Alle the godha mæn som thetta breff see æller höra læsa hælsar Jak pædher eloffsson væpnare byg- / giande j Vermalande æfuerdalika med waron hustra thet skal allom uietterlegith wara swa wæst thøm som / æffterkommandhe æro so the nu æro at jak haffwer geffuit myne æskalike hustru elina torgilzsadot / ter twa gardhar til hedarx gaffwor til æudhalika egho huilke gardha swa heta kilen ok løff / øn liggandes j affnaholme lææn med akar ok æng skog ok fiskevatnom nær by ok fierre j vato ok / tyrrø ok j ængho undantakno med allom thøm stykkio som ther til the for:da gardha aff aldher leghat / haffua ok the forscriffna gardha skylla iij løpa smør ok iij sals biug ok swa dan matha haffwer jak / thessa gardha geffuit at ær thet swa som gudh wil at wj ffar barn samman tha skal thet for:da gooz / wara barnanens møderne ok ey fæderne ær thet ok swa at wj ey barn farr samman som gudh forbiudhe tha / haffue thæn the forscreffna heders gaffwar som æffter annan liffua æffter thy som war lagbok utuisar / for thy affhender jak mik ok myna arffwa thet for:na gooz ok til henne ok henners arffwa som hon / liffuer myno liffwe lengher J swa dana matha som nw sakt ær til æuindalika ægo, framdeles at ware / thet swa at myno barni som jak før atthe at thøm sølle ther wtj nokot j thessa for:da gooz æffter syna mo / dher tha underbiudher jak mik them anarstadz fwlt for; at leggja ok thøm ther wtløsa ok thøm h / ko göra til thakka thesmera visso ok stadfæstilse thessine breff bædhie jak ærligha ok vælborna insigle før thætta breff som ær pædher ulffsson magnus haraldsson alexander torstensson ok torsten nielsson med myno egno / ok med thessa fyra fornempta vælborna mæn haffde jak atto bolfasta mæn som thessa for:na gardha fest / foro ok aa skapte hade mynne hustru til ægu som førscreffuet ær som ær først pædher gudmundsson, tydi / ke thernafry, biørn tolfsson, nisse benctsson, hokon i røør, jon i rudi, nielis i uidøjme, hakon tomasson, ok thætta breff war scriffwet æffter wars herras byrdh anno domini m^ocd^oxxxiiij^o feria secunda post dominica [trinitatis].

Jag Per Eloffsson, väpnare bosatt i Värmland, hälsar tillsammans med min hustru evinnerligen alla de goda män som ser, hör eller läser detta brev. Det skall vara alla, såväl nu levande som efterkommande, veterligt, att jag har givit min älskade hustru Elin Torgilsdotter i morgongåva två gårdar som heter Kilen och Lövön, vilka ligger i Amneholms län, med åker och äng, skog och fiskevatten, nära byn och fjärran, vått och torrt, utan undantag alla de delar som av ålder har tillhört förutnämnda gårdar. De ovan nämnda gårdarna skattar fyra löpa smör och tre såld korn. Jag ger gårdarna på följande villkor: om Gud vill att vi skall få barn tillsammans, så skall gårdarna vara barnens möderne och ej fäderne, men om vi, Gud förbjude, inte skulle få barn tillsammans skall enligt lag den som den andra överlever ha gårdarna. Därmed avhänder jag mig och mina arvingar förutnämnda gods och tillägnar dem henne och hennes arvingar om hon lever längre än mig, i så måtto som sagt är. Vore det så att mina barn som jag redan har skulle vilja ha något av dessa gods i

arv efter sin moder så erbjuder jag dem full ersättning därför på annat håll. För att bekräfta detta brev ber jag om ärliga och välborna mäns sigill, nämligen Per Ulfssons, Magnus Haraldssons, Alexander Torstenssons och Torsten Niklassons, tillsammans med mitt eget sigill. Och tillsammans med dessa fyra förutnämnda välborna män hade jag åtta bofasta män med mig då jag gav min hustru förutnämnda gårdar, vilka var Per Gudmundsson, Tidike Ternawitz, Lars Tolvsson, Nisse Bengtsson, Håkan i Rör, Jon i Rud, Nils i Vidön och Håkan Tomasson. Och detta brev skrevs år 1434 efter vår herres födelse, dagen efter trefaldighetssöndagen (24/5).

1443 21/3

Pergamentsbrev i RA, tidigare tryckt i NMU nr 226; SDHK 24289.

Thet skal allom them dhandamannum vitherliketh vara, som thetta breff høra æller se, ath iak Magnus Rænnare kænness thet mz mino nærwarande opno breffwe mik hafwa skypth min gardh, sum kallas Green, liggiandis j Rydhskogha sokin j Vissnimshærade j Wærmelandh, vidh Risaberghæ closther ut j een gard, som kallas Sydhre Frøstarydh, liggiandhis j sama sokin, mz dhandamanna vithnum, som først ær: Swen Lænzman, Ingewaldh Niclisson, Magnus Helghason, Olaff Helghason, Olaf Byørnsson, Swen Niclisson, Hokon Ionsson oc Cl[a]uus Thordhson, som vilia vithna oc swæria æpther, ath Gren ær bæthre en Frøstarydh uthan huseen, Oc thy bebreffwar iak Magnus Rænnare for:da swa hethandis gard undhan mik oc mina arfwa oc undher for:da closter mz allom them tillagum som ther hawir af aller thilligath, badhe j vatho oc thorro, uthan gardz ox jnnan gardh oc hwar thet helsth liggia kan, som fore scriwat staar oc ther halfith Botholffzbool, liggiandis j sama æghom, Thil mera visso bethre bewisningh tha bedis iak dhanda manna insigle, først wælborenz manz Clauus Niclison, sum fogothe ær j Wærmeland, och herra Ionz, korsbrodher i Eskilstunum, oc Nisse Köttha j for:da sokin, hænghiandæis fore thetta breff. Scriptum anno dno M^oCD^oXLIII^o ipso die beati Benedicti abbatis.

Det skall vara vederligt för alla hederliga män som hör eller ser detta brev att jag, Magnus Rännare, genom detta mitt föreliggande öppna brev erkänner att jag har bytt min gård, som kallas Gren och ligger i Rudskoga socken i Visnums härad i Värmland, med Riseberga kloster mot en gård, som kallas Södra Frosterud, som ligger i samma socken, med hederliga män till vittne, vilka först är: Sven länsman, Ingvar Nilsson, Magnus Helgesson, Olof Helgesson, Olof Björnsson, Sven Nilsson, Håkan Jonsson och Klas Tordsson, vilka vill vittna och svära på att Gren är bättre än Frosterud (husen undantagna). Och därmed avhänder jag Magnus Rännare mig och mina arvingar förutnämnda så kallade gård och överlämnar den till förutnämnda kloster med alla dess ägor som den har av alla slag, både i vått och torrt, utom och inom gårderna och varhelst det ligger, så som det står skrivet ovan, och därtill halva Botulfsbol, som ligger i samma egendom. För att bättre bevisa detta så ber jag [dessa] hederliga män om deras sigill, som vidhångs detta brev: först den välborne mannen Klas Nilsson, som är fogde i Värmland, och herr Jöns, korsbroder i Eskilstuna, och Nils Kotte i förutnämnda socken. Skrivet i herrans år 1443, på den helige fader Bengts dag (21/3).

1454

Numera förkommet brev, nämnt av Fernow s. 330; saknas i SDHK. Nedan återges Fernows knapphändiga uppgifter.

”M. L. Vallin har gifvit mig ett originalbrev därom av år 1454, då gården råkat i lägervall.” och ”Hera Leche i Ylmoherat bewitnade, 1454, ett Permebref om Gården Smalanda i Wystnhem.”

M. L. Vallin har gett mig ett originalbrev om Smalanda i Visnum, daterat 1454, då gården var alldeles öde. Herr Leche i Ölmehärad bevittnade 1454 ett pergamentsbrev om gården Smalanda i Visnum.

1455 22/12 Örebro

Regest i RA, tidigare publicerad i Gillingstam 1996 s. 135; SDHK 26761 & 26762. Brevet troligen förlorat i slottsbranden 1697.

Konung Karl köpte godz ... Dito af Otte Törbiörnsson i Wermeland. och Wadzbo Löfföö i Agnaheradh i Kijl sokn, jtem

i Tiowadz kirkieby en gård, benemd Bakkagard, och qwerناولholmen, som heter Broholm, jtem i Wäringe sokn en gård hether Bakkagard j Ballakelloby j Wazbo for 114 *mark* reda peningar, så gott mynt att halfnijonde mark göra en lödig mark lödigt silff, dem han bekom af fogden i Wermeland Claus Nielsson. 1455 sancti Thomae dag. Datum Örabro.

Otte Tirbiørnson salde oss Løfø j Angne heradh i Kiil sogn, jtem j Tiowatz kyrkioby en gardh hether Bakkegard ok qwerneholmen hether Broholm, jtem j Wäringe sogn en gard hether Bakkegardh i Ballakello by i Watzbo for C xxiiij *marc* rede peninger swenske ørtoger anno 14 l quinto. Datum ørabro crastino Thome apostoli.

Kung Karl köpte gods ... av Otte Torbjörnsson i Värmland och Vadsbo, Lövön i Amnehärad i Kils socken [och gårdar i Västergötland] för 114 mark reda penningar, så gott att åtta och en halv mark göra en mark lödigt silver, vilka [pengar] han fick av fogden i Värmland Klas Nilsson. Givet i Örebro den helige Tomas dag 1455 (21/12).

Otte Torbjörnsson sålde oss Lövön i Amnehärad i Kil socken, en gård som heter Backagården i Tiovads kyrkby och kvarnholmen som heter Broholm, en gård som heter Backagården i Ballakello by i Wäringe socken i Vadsbo för 124 mark reda penningar, år 1454. Givet i Örebro dagen efter aposteln Tomas [dag] (22/12).

Omkring 1455

Uppgifter från Åke Axelsson Totts jordebok, DRA, efter uppgift i DVM s. 123.

Thettä gotz fek jak aff her(r) Anderss Nielssön: ... all wor deell som we haffue i Arwss, som liggher i Agne soghen ... i Vermelandh i Kiil sogn en gard hedher Kiil, ...

Detta gods fick jag av herr Anders Nilsson: [...] all vår del som vi äger i Årås, som ligger i Amne socken [...] i Värmland i Kils socken en gård som heter Kil [...]

1456 8/6 Axvall

Pergamentsbrev i RA, ej tidigare tryckt; SDHK 26861.

Wij Karl *med* gudz nadh Sweigis Norgis oc gøtha konung Gøre witerliget at wy aff wore sander / lige gønst och nade haffwer unt och giffuit warfrua closter i warnhem then kronadel som ligger / i bland the gotz som for:ne warfrua closter ager i aaross i ampnahered i wermeland *med* alla the / tillager Innan by oc utan i wato oc tørre engo undantagno å hwat *nampn* thet helzt *nempnas* kan / som *ther* tilligger til æwerdeliga æga Ty forbiwde wy alla wora foguta embitzmen oc alla / andra æhwo the helzt ære eller wara kunna for:ne warfrua closter eller tess effterkommande / bröder mot thenna wor gønst hindra eller hindra lata qwelja møda eller ofortretta wnder / wora konungxliga hempd och wrede Oc stadfesta wy oc fulborda alla wora farfame konunga / breff och gaffuor som the unt oc giffuit haffua for:de warfru closter som theres breff ydliga / utwisa i for:ne ampnahered Datum In Castro *nostro* axewol feria tertia pri octava corpus *xchristi* / *nostro* sub *signeto* Anno *domini* medl sexto

Vi Karl, med guds nåd Sveriges, Norges och götars konung, gör veterligt att vi, genom vår synnerliga gunst och nåd, har unnat och givit den kronodel som ligger bland de gods som Vårfruklostret i Varnhem äger i Årås i Amnehärad i Värmland, med alla dess ägor inom och utom byn, i vått och torrt, inget undantaget oavsett av vad slag det är som tillhör gården, till klostret för evinnerligt ägande. Därför förbjuder vi alla våra fogdar, ämbetsmän och alla andra, vem det än må vara, att hindra eller sätta sig upp mot Vårfruklostret och de efterkommande bröderna. I annat fall må de drabbas av vår kungliga hämnd och vrede. Vi stadfäster härigenom också alla tidigare kungars brev och gåvor i Amnehärad till Vårfruklostret, som deras brev tydligt utvisar. Givet i vår borg Axevalla, tisdagen i veckan efter Kristi kropps [festdag] (8/6), under vårt sigill, i herrans år 1456.

1450-talet?

Pergamentsbrev i RA, tidigare tryckt i NMU nr 233; SDHK 25640. Brevet odaterat, SDHK föreslår 1450- eller 1460-talet med ledning av att Ingeborg är belagd som abbedissa 1449.

Allom them som *thetta* bref se æller hōra hilsar jak Niclis Siggason æuerdeliga mz Gudh. Kungior jak *thet* mz thesso mino næruarandhe øpna breue allom godhom mannom, swa thom som æpther komande æra som thom ther nw æra, at jak giorth hafuer eeth jordaskifthe mz renlifues jumfrv frv Ingeborghe abbatisse j Risaberga closter oc *conuenthome* ther sama stadz Gudhi til lof [oc] æro oc mik oc mine hustru til siæla gangn, j swa mattho, at for:da closter skal hafva af mik een gaardh, som hether Gutthabool liggiandis i Rudskoga sokn, mz allom tillagum, mz akir oc ængh, j skogum, fiskeuatuom, j vatho oc thorro, naar by oc færran. Vndan thakir jak een strøm, oc een halwan lægger jak thom til jgheen. Thy afhænder jak mik oc minom arwm then for:da gardh Guttabool. Oc til ægnar jak han Risaberga closter til æuerdheliga ægho. [1450- eller 1460-talet?]

Jag Nils Siggesson hälsar evinnerligen med Gud alla de som ser eller hör detta brev. Jag kungör för alla goda män genom detta mitt föreliggande öppna brev, såväl för de efterkommande som för de nu levande, att jag har gjort ett jordskifte med den kyska jungfru fru Ingeborg, abbedissa i Riseberga kloster, och med konventet därstädes, till Guds lov och ära och till gagn för min och min hustrus själar, på följande villkor: att förutnämnda kloster skall få en gård av mig som heter Gottbol, belägen i Rudskoga socken, med alla dess ägor, med åker och äng, i skog, i fiskevatten, i vått och torrt, när och fjärran. Jag undantar en ström [från bytet], men i gengäld lägger jag till hälften i en annan ström. Sålunda avhänder jag mig och mina arvingar den förutnämnda gården Gottbol och tillägnar den till Riseberga kloster till evinnerligt ägande.

1460 1/2 Göksholm

Pergamentsbrev i RA, tidigare tryckt i DN 16 nr 202; SDHK 27549.

Alla the mæn som *thetta* breff hōra eller see helsar iac Enar Flogho riddare æwerdelica med *varum* herra kungörandis med thesso mino / opno breffue *thet* iac med godhuilia oc med beradhno modhe oc mynne elskelige hustrus samtøchkio ok radh salt ok upla / thit haffwer vælbornum man *herr* magnus bæntzson riddare *min* gardh lōkastadha oc alla the ægadela oc torp øya oc / laxsa fiske ther undher ligher med hws iordh aker æng skogum strømunum nærby oc fierre innan gards oc utan engo undan / taghno som the godz som aff aller til lighat haffuer eller en spōrias eller finnas kan lighandes i Wermaland i anghna *hærat* / i scara biscopis Døme fore x marc minne en hundrade swenska pænninga stokholmsmynt hu[i]lka for:da pænninga summo jac / kænnis mik opburit haffua til godho nøghio swa at mik væl at nøgher oc mynne elskelige hustrv, vare *thet* oc swa / at *herr* Eric laurenson riddare talade paa then brodher Deel som han haffde i for:da lōkastadha tha ær han mik ther i moot skyllog / oc myne elskelig hustru halfft annat hundrade lætta gylløne och ther med een brodher deel i aspanes oc j the gods ther / undher ligha Thy aff hendher iac mik oc myna arffua *thenna* for:da godz oc torp oc til egnar *herr* magnus bæntzsson / oc hans arffua til æwærdeligho ægho styra radha bruka oc sælia epter sinom egnom vilia vare *thet* oc swa som gud / forbiude at *thenna* forscriffna gods *herr* magnus bæntzsson eller hans arffua med naghra lagha doma eller ræt aff ginge / tha til bindher jac mik oc myna arffua *herr* magnus bæntzsson oc hans arffua swa manga pænninga i geen at giffua / oc swa dana mynt som forscriffuat star innan sex vikwr nest komande utan alt hielparæde oc ær for:da gods / lagbudit oc lagstandit som lands lagh utuisa oc bedher iac haratzhøffdingan i sama hærat at giffua *herr* magnus / bæntzson fast oc lyst pa for:da gods oc køp Til thes breffs mero visso oc stadfæstilsse tha hengher jac vetherlica mit / incigle fore *thetta* oc *myn* elskeliga hustru ælin lauresa dotther Oc bedher iac iac [sic] friborna *manna* incigle som ær niels / hermansson staffan olaffsson at hengia fore *thetta* breff til ytermeer forwarning Scriffuat pa gøxholm Arum epter / guds bōrdh medldecimo in profesto purificacionis beate marie virginis

Jag Einar Fluga, riddare, hälsar evinnerligen med vår Herre alla de män som hör eller ser detta brev. Jag kungör genom detta mitt öppna brev, att jag av god vilja och berätt mod och med min älskade hustrus samtycke och råd har sålt och upplåtit åt den välborne mannen Magnus Bengtsson, riddare, min gård i Lökstad och alla dess ägor och torp, öar och laxfisket som ligger därunder, med hus, jord, åker, äng, skogen och strömmen, nära byn och fjärran, inom och utan gårderna, ingenting undantaget av de gods som av ålder hör dit eller som kan efterfrågas eller finnas, vilket ligget i Värmland i Amnehärad i Skara biskopsdöme, för 90 marker svenska marker (stockholmsmynt). Den penningsumman har jag nu uppburit så att jag och min älskade hustru är nöjda. Det var även så att herr Erik Larsson talade på den brorslott som han ägde i Lökstad, men han är skyldig mig och min älskade hustru 150 lätta gyllen och dessutom en brorslott i Aspenäs och de gårdar som ligger därunder. Således avhänder jag mig och mina arvingar den förutnämnda gården och torpen och

tillägnar dem till herr Magnus Bengtsson och hans arvingar till att, med evinnerlig äganderätt, styra, råda, bruka och sälja den efter sin egen vilja. Och vare det så, Gud förbjude, att herr Magnus Bengtsson och hans arvingar förlorade godsden genom laga dom, så förbinder jag härmed mig och mina arvingar att ge honom igen hans betalning inom sex veckor. Och det förutnämnda godset är uppjudet och lagståndet enligt landslagen och därför ber jag härads hövdingen i samma härad att giva herr Magnus fasta på förutnämnda gods och köpet. För att stadfästa brevet vidhänger jag mitt sigill och min älskade hustru Elin Larsdotters, och jag ber de friborna männen Nils Hermansson och Staffan Olofsson att de vidhänger sina sigill. Skrivet på Göksholm år 1460, dagen före den heliga jungfru Marias reningsdag (1/2).

1460 11/11 Skara

Pappersbrev i RA, ej tidigare utgivet; SDHK 27680. Innehållet i brevet återgivet nedan efter regest i Ödberg 1888 s. 17 samt efter citat i SDHK.

Ture Jönsson, riddare och lagman i Västergötland, skickad av konung Kristian för att avdöma tvisten mellan herr Åke Axelsson och herr Måns Bengtsson om godset Lökstad och därunder liggande gårdar, förklarar sig ej kunna döma, ”epter thet aat kirkione ræt war ther öffwer ganget”. Ehuru lagligen stämd infann sig ej herr Åke Axelsson, däremot kom herr Måns Bengtsson med brev och bevis, och särskilt med ett brev skrivet av den avlidne biskopen Bengt, vilken inviste Lars Ulfsson i nämnda gods med kyrkans rätt för 20 år sedan. Bengt Gylta, Bengt Andersson, Sven Laurensen och Clas Ryting besegla brevet tillsammans med lagmannen Ture Jönsson.

1463 13/11 Göksholm

Pergamentsbrev i RA, ej tidigare utgivet; SDHK 28209.

Alla the Dandamæn som thetta breff höra eller see helsar jac Magnus bæncstsson riddare oc nærkis laghman kær / ligha med varom herra kwngörande med thesso mino øpno breffue thet iac med velia beradto modhe oc samtøcke lovat / oc giffwet haffwer miine elskelighe hustru mareta magnussa Dotther til heder oc morgon gaffwor aa rætthom / hynders Dagh sex hundradha marc swenska pæninga stocholms mynt swa got mynt at .. göra ena / lødogha marc j wyrdogu fædhers nærwara som war biscop bæncet i Scara gwd hans siel nadhe oc flere reddare / swena oc Dandamæn som hennes morgons gaffuo breff wtuisar som jac henne gaff i rættom hynders dagh / hwilka fo:da vi hundrada marc jac haffwer nw lacht myne elskelighe hustru mareta magnussa dotter iirda / gods som jac wmat loffuat oc sacht haffw i manga Dandamma nærwara som hæar epter næmpnas oc scriffuat / staar som fførst ær lækastadha som ligher i Agnahære ræntar thw fatt iern qwarnen oc laxsafiskett ren/thar eet faat iern viken halff tredje hundrat iern eketorp ij [hundra] iern Flenestadha 100 iern item Femestadha j /saghta sochn 100 iern, item tre gardha j dala pa fawne som kallas skragaas ræntar xviii tønner biug item twa / garda j vterboo j bergx sochn j watzbo ræntar iiij pund smør oc xii öre swenska pæningar item j valkaberj / j frøstberga sochn j gard ræntar v pund smør item twa garda i helsaas i Lyrastadt sochn ræntar viij pund smør / item twa garda i sama sochn rostetorp ræntar viii pund smør item kalatorp j howa sochn ræntar ii pund smør item / howa qwarn ræntar viii tønner miöl item helgatorp i hoffwa sochn ræntar ii pund smør item miolialanda och / mølløsa qwarn i berfua hæratz ræntar v pund smør fframdelis haffwer iac økat hennis morgon gaffwa med æla / holmen som ær tre marc land iord som ligher vidh arbogho j gøtalundha sochn j nærcke med alle hørar / tho oc rættogheet ther undher ligher med swa skæl oc forordhom at soom wi barn løøs oc haffwer wi / ey barn effther oss tha skal ælaholmen gaa til myne barn som iac atte med mæreta clausa dotter gwd hemis siel / nadhe, en tog skal myne hustru mæreta magnusadotther radha ælaholmen swa længe hon liffwer, oc sidhan skolo myne barn hanom i geen haffua vtan all hielpærædhe ssadelis haffwer iac oc unt mæreta magnusa / Dotther rødhafors qwarn som ligher j midhåker sochn j vesteras biscops dÖme til ælaholmen som ræn / thar viii tønner miöl med swa skæl oc for ordhom æt mæreta magnusa dotther skal henne haffua j sah / fwlla byte ic skipte Til thesens breffs mero visso oc stadhfæstilsse tha hængar jac vettherlica mit inci / gle for thetta breff oc bedhis jac erligha oc vælborna manna incigla til vtmeer forwarming som ær herre / thwr thwrsson herre eregiisl nielsson herre eskil vswerson herre arendh bæncstsson herre ernegiisl gædda herre grelss / mattsson herre niels stwre herre boo nielsson riddare at hængia theres incigle for thetta breff med myno egno / Scriptum gøxholm dominica infra octava martum episcoporum Anno domini m^ocd^olxtercio

Jag riddaren och Närkes lagman Magnus Bengtsson hälsar kært genom vår Herre alla de hederliga män som hör eller ser detta brev. Genom detta öppna brev kungör jag att jag villigt och med berätt mod har givit min älskade hustru Margareta Magnusdotter en morgongåva om sexhundra marker

svenska penningar (så goda pengar att .. stycken gör en lödig mark), i närvaro av den vördige fader biskop Bengt i Skara (Gud vare hans själ nådig!) och flera riddare, svenner och hederliga män, såsom hennes morgongåvobrev utvisar. Inom rättan tid har jag dock, istället för de 600 marken, gett min älskade hustru Margareta Magnusdotter jordagods, i många nedan nämnda hederliga mäns närvaro, nämligen: Lökstad, som ligger i Amnehärad och räntar två fat järn, kvarnen och laxfisket räntar ett fat järn, Viken [räntar] 250 järn, Eketorp [räntar] 200 järn, Flenestad 100 järn, vidare Femmestad i samma socken 100 järn, tre gårdar i Dala som kallas Skragås räntar 18 tunnor korn, två gårdar i Utterbo i Bergs socken i Vadsbo räntar 4 pund smör och tolv öre svenska penningar, en gård i Valkeberg i Frostberga socken räntar fem pund smör, två gårdar i Helsås i Lyrestads socken räntar åtta pund smör, två gårdar i samma socken Rostetorp räntar åtta pund smör, Kalatorp i Hova socken räntar 2 pund smör, Hova kvarn räntar åtta tunnor mjöl, Helgetorp i Hova socken räntar två pund smör, Molalanda och Mellösa kvarn i Berva härad räntar fem pund smör. Vidare har jag utökat hennes morgongåva med Äleholmen, som är tre markland jord som ligger vid Arboga i Götlunda socken i Närke, med alla dess tillhörigheter. Med sådant förord, att om vi är barnlösa och inte har några barn då vi dör skall Äleholmen ärvas av mina barn som jag har med Margareta Klasdotter (Gud vare hennes själ nådig), men dock skall min hustru Margareta Magnusdotter styra Äleholmen så länge som hon lever. Till stadfästelse av detta brev hänger jag mitt sigill och beder jag några ärliga och välborna män om ytterligare bekräftelse, nämligen riddarna herr Ture Turesson, herr Erengisle Nilsson, herr Eskil Osversson, herr Arent Bengtsson, herr Erengisle Gädda, herr Grels Matsson, herr Nils Sture, herr Bo Nilsson, att hänga deras sigill tillsammans med mitt eget vid detta brev. Skrivet på Göksholm, 13 november i herrans år 1463.

1467 14/1

Pergamentsbrev i RA, ej tidigare utgivet; SDHK 28674.

Tillsammans med ett antal frälsemän och präster vidimerar kyrkoherden Birger i Visnum några äldre urkunder.

1467 25/6 Varnhem

Pergamentsbrev i RA, ej tidigare utgivet; SDHK 28732.

Alle men thetta breff see eller høra lessa helsser Jagh Age axelsson Riddare i hywleberch kerligen med gudh / kungørendes med thetta mit nerwarande øpne breff thet jagh køpte aff herr anders nicilsson och hans husfrw / ffrw margarite hennike bekmantz dotter gudh alzmeteste theras sel nade, en tredingh j stora aarws / hwillken som warnheems closter off: thwudilen uti tilforne i samme for:de stora arws nw haffuer jagh giffuet / vnth och opladit for:de min tredingh j for:de stora aarws hederliga och renliffuetz man herr abbot arwit / och menige conuent i for:de warnheem Po for:de klosters wegne ffla mig och mijne arffwinge och / til for:de herr abbote och menige conuent och til theres effterkommande abbote oc conuent affsta for:de closter / wegne til ewerdelige eywndom Orny skuwd och forbywdandes nogra myna arffuinger for:de herr abbeth / och conuent po for:de klosters uegne eller theres effterkommande abbote oc conuent uti ord quellie eller vfarretta / j nogon made po for:de treding j for:de stora aarws effther thÿ som forescriuit standar Thil ydhermere / wisst och bedsta forwaringe at thetta swa fast bliffue och hollas skal henger jagh mit Incigl nidhan / fore thetta breff och beder jag hederliga mantz incigl til med som ær herr staffan benctsson min hustrus brodher herr / jens agesson min søn och Jeppe Krabbes. Datum clauastro warnheem feria quinta .. post festum sancti/ Johannis baptiste Anno domini mcd sexagesimo septimo.

Jag riddaren Åke Axelsson i Hjuleberg hälsar med Gud alla män som ser, hör eller läser detta brev. Jag kungör, genom det föreliggande brevet, att jag köpte en treding i Stora Årås av herr Anders Nilsson och hans hustru Margareta, Hennike Bäckmans dotter (den allsmäktige Guden vare deras själar nådig!). Eftersom Varnhems kloster redan äger två tredjedelar i förutnämnda Stora Årås så har jag givit min tredjedel därstädes till den hederliga abboten Arvid och till den allmänna församlingen i Varnhem. Jag avsäger alltså mig och mina arvingar och tillägnar abboten, konventet och deras efterföljare gården till evig egendom och förbjuder mina arvingar att försöka få tillbaka egendomen genom att kvälja denna dom. För att bättre besegla detta brev så att dess innehåll blir fast och följs

hänger jag mitt sigill nedanför detta brev, och ber även om några hederliga mäns sigill, nämligen herr Staffan Bengtsson (min hustrus broder), herr Jöns Åkesson (min son) och Jeppe Krabbe. Givet i Varnhems kloster, torsdagen efter den helige Johannes döparens dag (25/6), i herrans år 1467.

1469 2/11

Pergamentsbrev i RA, ej tidigare utgivet; SDHK 29008.

Jak cotte torbiorsson a wapn Gör weterleght med thetta mith nærwarande opne breff thet jak haffuer / giorth eth lahlegt iordha sky[f]te med wælboren swen helge pædhersson swa ath han figh aff mic / en gardh ligiandes i wæstergøzlandh i sandzbo i beÿena sokn en tompth ligiandi i lungsaas soken / hwilken for:de gardh oc tomth æær aff hændh mic oc mine arffua coc til for:de helge pædhersson / oc hans arffua til æuedhelega ægu i akrom oc ængiom i skogh oc wiiskewatn i qwarna .. / nastadher wthom gærðh oc innen i watho oc i tørrø, nær by oc fiærr coc i allom theras tilægom / som ther til nw ligghe coc aff aller ligitth haffua, hwar thet hælzt ær eller spories kan aff / hænder iak mic for:de godz mic oc minno arffuom coc tiil for:de helge pædersson oc hans arffua / til æuerdelagh ægo for en gardh liggiandes i wermelandh i Visnems hærath sson / hether Litzlagardhen i kiilen oc fiærðhadelen i Brobynom i kiil sokn liggiandhis, war thet swa / ath for:da godz kwno wælborden swen helge persson eller hans arffua affga med noghon ræth tha tilbu / thar jak mic eller myna arffua swa goth gofzh oc ægodela igen læggia innom næsta vi wikor / widh sannindh oc gode ro, til stadfestelsse oc høgh fowuaringh beder jaak ærlega oc wælbyrhi / ga manna herr iffuar axelsson insigle oc herr sten stwre reddara olaff biørsson lagman i wermelandh lyndorm / biørsson a wapn med mino egno Som scriffuath ær arom æfther guds byrdh mcclx nono die commemorata / piarum omnium (2/11).

Jag väpnaren Otte Torbjörnsson gör genom detta mitt öppna brev veterligt att jag har gjort ett lag-enligt jordskifte med den välborne svennen Helge Persson. Han fick en gård av mig i Västergötland i Sandbo i Byna socken, och en tomt som ligger i Lungsås socken [...] I gengäld fick jag en gård som ligger i Värmland i Visnums härad som heter Lillgården i Kilen och en fjärdedel i Broby i Kils socken. Om det så skulle ske att den välborne svennen Helge Persson eller hans arvingar genom någon laglig rätt förlorar gården så förbinder jag härmed mig och mina arvingar att ge honom lika gott gods eller en lika bra gård igen inom sex veckor. För att befästa brevets beviskraft ber jag de ärliga och värborna männen herr Ivar Axelsson och riddaren herr Sten Sture, lagmannen i Värmland Olof Björnsson, väpnaren Lindorm Björnsson om deras sigill tillsammans med mitt eget. Detta är skrivet år 1469 efter Guds födelse, på alla frommas åminnelse dag (2/11).

1469 13/12 Skara

Pergamentsbrev i RA, ej tidigare utgivet; SDHK 29014.

Wy brodher arwidh aboth j warnheem Oc alle conuentets brøder thersamastadz Gørø uitherligit med / thenna narwarande opna breff Ath wy med Jaa och samtyckio wplatith haffwer wyrdegho fader j gudhe / biskop hans j skara thessa epherscriffwna waars closters gootz oc eghodela som forst ær Aroos j ampnahered / sokn med one qwarn Oc sikafiskit i Ampn oc Alla the øyar oc holma oc andra eghodæla som / ther aff allder tilleghat haffwer ephther thy som hoffwdabreffwen wtuisa pa for:da gootz som wtstakath / era med thessa ramerke som først er wr wæniseedh oc j biornaswndh wr biornasundh oc j toff- / waswndh thædhan oc j lwffuasteen swa thædhan oc j lakasteen oc swa j clæmitzøør Och swa / thædhan oc i kerlinga holma Och eth gootz j hærenestorp som skyldar iiij pund smør j kintha / hererh liggiandes Eth gootz j røør i hasla sokn j watzbo som skyldar tw hwndrat jern Ena / ødha quam j Uadaal j skonwngxhered med aker oc engh som ther til haffuer lighat agg allder Item / haffwa wy wnth och tillatith wyrdiighom fader j gwðh for:da Biskop hans i skara oc hans epterkommande / biskopar ath heffda oc brwka med oss all tennas wælfælle wppa clostrens wegna wara kwma pa / lwdhra j wænirn som oss tilhører Som æær fiskit til ene Nooth med twa fiskare med skotneth / Agn næth oc reffwo oc med androm wælsuwom ther honom eller hans epterkommandes behoff gørs med oss / Item før alla thenna fornempda eghodela gangn oc welfwlle pa lwdra skal wart closter wij och / ware epterkommande brøder her amooth haffwa lwndby kyrkio oc kyrkiosokn med alle prestarento oc retteghet / till ewerdelighe egho Allom biskops reth oc rettegheeth wndan taknom som forskils j for:da wyrdegx / faders breff som wy her amooth haffwer Ware thet oc swa ath forscriffna quarna oc quarnastrøma fiskre / oc andra for:da eghodela eller nockot aff them allom kwme med nockon reth wimmas pa fornempda / wyrdegh fader biskop hans eller hans epterkommande pa biskopsstolen Swa at wy for:da abbot arwidg conuentets / broder eller wara epterkommande kunna honom eller hans epterkommande thessa eygh ffri och hoembla Tha tilplatagom / wy oss oc wart closter fornempde wyrdegho fader eller hans epterkommande swa godha eghadela widerleggja / til fult Nøghie Innan nesta sex wikor epter then daagh wij lageligen her til kraffde wardom Thy aff / hendom wy oss oc waro closter oc waro

eptherkommande fornempda gootz fisken oc eghodela och tilegnom / wy them for:da wyrdigom fader biskop hans j skara oc hans epterkommande wnder biskopsstolen til ewerdeligha / eghe Hær wm til ytmere sammindh högre oc bættre sawæring hængiom wy waart oc varo / Conuents insigle fore thetta breff Datum scharis Anno domini m^ocd^olxix die lucie virginis martyrii

Vi broder Arvid, abbot i Varnhem, och alla konventets bröder därstädes gör genom detta öppna brev veterligt att vi med vårt ja och samtycke har upplåtit efterskrivna gods och ägodelar till den vördige fader biskop Hans i Skara: först Årås i Amnehärads socken med kvarn och sikfisket i Amn och alla öar och holmar och andra ägodelar som av ålder har tillhört gården, vilket hävdabreven utvisar. Och godset är utstakat med följande råmärken: först från Vänersed och till Björnsund, därifrån till Tovsundet, därifrån till Luvusteneb, sedan vidare till Lakstenen, och sedan till Klemetsörd, och därefter till Killingholmen. [Biskopen får andra gods av klostret, och ger i utbyte Lundby sn i Västergötland.] Därigenom avhänder vi oss, vårt kloster och våra efterkommande de förutnämnda godsen, fisken och ägorna, och tillägnar dem till den värdige fader biskopen Hans i Skara och hans efterkommande, till att för evigt ägas av biskopsstolen. För att bekräfta sanningshalten i detta brev hänger vi vårt och vårt konvents sigill vid detta brev. Givet i Skara i herrans år 1469, på jungfru Lucias dödsdag (13/12).

1469 20/12 Skara

Pergamentsbrev i RA, ej tidigare utgivet; SDHK 29019.

Wy Hans med gudz Naadh biscop J schara Gørom witherligit med thetta nærwaranda breff Oss med / worat ælskeliga Capitals raadh och samtyckio haffwa giorth eth lagligit byte och skipte med / welbørdigom man Otta torbjørnsson swa ath han oc hans arffwa epter thenna dagh wtan alth hindir oc / gensogn aname hæffde och bruke till ewerdeligha eghe Alla the eghodela som wi haffa oss tilskiph / aff warnemps closter liggande i Ampna sokn som kallas Aroos med allom thess eghodelom J watho och / torro Næær och fierre aakrom engiom skoghom fiskewatnom holmom øyom badhe smærre oc større Sine / bygde qwern med strømom och lanastadhom nothadrattom oc androm eghadelom som thet aff allir tillightt / haffwer Epther thy forscrefne eghodela wtsakkade era som hoffwdabreffuet wteuisar Som först ær Wæniseedh oc / i biornswndh wr biornaswndh oc i toffaswndh thædhan oc J lwffwasten swa thædhan oc i lakasten Oc swa / J clamitzordh oc swa thædhan oc i kerlinga holma Thenna for:da eghodela med alla tillaghor som forscriffuat star / haffwer wy fornempde Biskop hans i schara lagligha skipt och byth wplatith oc frith i hendir intilbordatt for:da / øtta oc hans arffwe till ewerdelig eghe. [Varemot klostret får en gård och ett fiske i gengäld.] Oc thy bedia wij oc befalom wælbørnom manne Olaff biorsson lagman i wermaland / ath han gøre for:de Otte swadana forwaring med skøtning oc skaptfaran wppa for:da Aroos med allom thets / eghe delom i wato oc tørrø Nær oc fierre j akrom engiom skogar fiskewatnom holmom øyom bade smærre oc / større Ene bygde qvern med strømom och lanastAdom notædrættom oc androm egadelom som thet aff aller tilligitt / haffuer alt som forscriffuet staar Oc haffwer breffuit wtenfor som wij haffua witherliga latta til hopen læst / med wart secreth oc med wars elskelige capitals insigle Bidiandes att giffue oss sin wppa thetta wart lagliga byte / dit breff med deres insigle at thet er lagligh wmfærdh pa giordh epter sueriges lagh med lagbodning oc lagh / støndning Oc ware thet sua ath forde eghodela i forda ampnaherads sokn kunnas med nockrom reth wnnas / fra for:de Otte eller hans arffua Tha tilplictom wy os oc wara epterkomaframlede biskopar i skara honom och / hans arffuom swa godha eghadela til fult Nøghie widiliggia annan nesta sex uikor ther epter Ty aff / hendeer wij oss oc warom epterkommande biskopar forscreffna Aroos med alla the eghor som forscriffuat staar oc tillegia / til for:de welborne man Otta torbjørnsson oc hans arffwa til weerdeligh eghe Datum skaris Anno / Domini Millesimo Quadringentesimo Sexagesimo Nono Vigilia thome apostoli

Vi Hans, med Guds nåd biskop i Skara, gör, med vårt avhållna domkapitels råd och samtycke genom föreliggande brev, veterligt att vi har gjort ett lagligt jordbyte med den välbördige mannen Otte Torbjørnsson så att han och hans arvingar från denna dag utan allt hinder i evinnerlig tid skall äga och bruka alla de ägodelar som vi har bytt till oss av Varnhems kloster och som ligger i Amns socken, nämligen det som kallas Årås med alla dess ägor i vått och torrt, när och fjärran, åkrar, ängar, skogar, fiskevatten, holmar, både större och mindre öar, en kvarn med ström och andra ägodelar som av ålder har tillhört gården. Ägornas gränser framgår av ett gammalt ägobrev: först är Vänersed, till Björnsund, till Tovsundet, till Luvustenen, till Lakstenen, till Klemetsörd, till Killingholmen. Vi, biskop Hans i Skara, har lagligen bytt, upplåtit och fritt bortgivit hela denna egendom till förutnämnda Otte och hans arvingar. [Om vad biskop Hans fick istället.] Därför ber

och befaller vi den välborne mannen Olof Björnsson, Värmlands lagman, att han ser till att ge Otte lagfart på gården Årås med alla dess ägor i vått och torrt, när och fjärran, i åkrar, ängar, skogar, fiskevatten, holmar, mindre och större öar, en kvarn med strömmar, notdrag och andra ägodelar så som skrivet ovan. Vi och vårt älskade domkapitel bekräftar härmed detta byte med våra sigill. Och om det vore så att genom någon rättsprocess den nämnda gården i Amnehärads socken gick ifrån Otte eller hans arvingar, så förpliktar vi oss och våra efterkommande biskopar att ge honom andra ägodelar så att han blir fullkomligt nöjd inom sex veckor. Därmed avhänder vi oss och våra efterföljande biskopar Årås med alla de ägor som föreskrivet står och tillägnar den åt den välbördige mannen Otte Torbjörnsson och hans arvingar i evig ägo. Givet i Skara i herrans år 1469, dagen före aposteln Tomas (20/12).

1469 23/12 Skara

Medeltida avskrift i RA, ej tidigare utgiven; SDHK 29020.

Sven Stensson, domprost i Skara, gör veterligt att han har sett och läst ett brev som han låter skriva av ord för ord. I brevet framgår att Otte Torbjörnsson å vapen och hans hustru Margareta Bondesdotter har gjort ett jordabyte med biskop Hans i Skara. Otte får alla de egendomar som biskopen bytt till sig av Varnhems kloster som ligger i Amnehärads socken som kallas Årås med alla dess egendomar i vått och torrt, när och fjärran etc. Till brevets bevisning och stadfästelse beseglas det av Västergötlands lagman herr Ture Jönsson, Karl Bengtsson, Peder Bonde och Lindorm Björnsson tillsammans med Otte Torbjörnsson själv. Daterat i Skara i året efter Guds födelse 1469, den fjärde lördagen i tiden efter Lucia (23/12).

1473 10/2 Hassle

Pergamentsbrev i RA, ej tidigare utgivet; SDHK 29553. SDHK 29554, ett numer förkommet brev, var motpartens bevis på affären. I det brevet nämns, enligt DVM s. 144, att fisket var belägen i Visnums härad.

Allom Mannom the som thessa breff see æller høra kungør iach Helge pedersson / ath laurs Bencthsson oc Jach haffuom gjort ett laglikit jordaskipta saa at oos wel / aat nøgdhe om een halff gaard som hæther Viglæ och ligger i ylmaheradh presta / geldh och eet fiskawatn som ligger i kiill sokn som skylla i *pund geddhor* Och / skall jach igen haffua aaff fornempda laurs Bencthsson een gaard liggjande i ny sokn / som heether kyrkyobooll Och waare thet saa at fornempde Viglaa woorde honom aaff sakt / med nokon reet thaa bepliktat iach helge pedersson mich ok mina arwinga for:ne laurs / benktsson i geen giffwa saadana godz honom saa till læghe som thet kunne wara Och / om then Systerdeell i fornemnde Viglaa then iach ey folmaktigher och myndogher maals / man ær offwer ær saa forordhat at om iach kan honom ey fri fornempde laurs till / haandha thaa skall iach honom giffua saa manga peningar som han kan nøgdher wara Till / sanndhess wetnesbyrdh herom Bedher jach velborne manna Insigle med mina egna / hengas for thetta breff Scriffuet och giffuet inwidh Hasla kyrkyo anno domini mcdlxxiiij° Die / Scolastice virginis

Jag Helge Persson kungør för alla män som ser eller hör detta brev att jag har gjort ett lagligt jordbyte med Lars Bengtsson, så att han fått en halv gård i Vegle i Ölmehärads prästgäll och ett fiskevatten som ligger i Kils socken (vilket räntar 1 pund gäddor). Och jag får i gengäld av Lars Bengtsson en gård som ligger i Ny socken och heter Kyrkobol. Och om det skulle ske att han förlorade förutnämnda Vegle genom någon rättssak så förpliktar jag Helge Persson mig och mina arvingar att giva Lars Bengtsson sådana gods igen så att han blir fullkomligt nöjd. Om angående den systerdel i Vegle som jag inte har någon fullmakt eller målsmans rättighet att sälja har vi bestämt så att om jag inte kan se till att den kommer Lars till del så skall jag giva honom så mycket pengar därför så att han blir nöjd. Till dettas sannfärdiga vittnesbörd ber jag om några välborna mäns sigill, för att de tillsammans med mitt eget skall hängas nedanför detta brev. Skrivet och givet vid Hassle kyrka, i herrans år 1473 den 10/2.

1473 21/9 Årås

Pergamentsbrev i RA, ej tidigare utgivet; SDHK 29655. SDHK 29656 är en medeltida kopia på papper som dateras till 1501.

Prästen i Amnehärad Gissle Jönsson, väpnaren Otte Torbjörnsson i Årås, Folke Olofsson, Per, Sven Hallorsson, Hallor Jönsson, Peter Tordsson, Nils Jonsson, Olof Håkansson, Orm Svensson, Olof Ingvarsson, Tord Siggesson, Gissle Gjerdsson, Erland och Magnus i Vinstorp gör veterligt att i herrans år 1473 den 21 september så var de på en syn på en ö som heter Ålön i Amnehärads socken och Vadsbo härad ("Vadsbo hered i Ampne sokn ... en øø som heter aalløøn"). Vid synen visades att ön delvis tillhörde Lökstad. Brevet skrivet på Årås.

1476 Skara

Pergamentsbrev i RA, tidigare tryckt i DN 16 nr 262; SDHK 30019.

Jak Ægerd Grvpendaal pa Dyngiø aff wapn gør vitherligit med thetta mitg opna breff ath jak heel ok helbrygda giffuer j mith testament aff thet gud haffuer mik forlænth honom ok jomfrv Marie til loff ok heder een myn gordh som ligger i Mærene i Skanwngx heredz i Asaka sokn som skyllar vj pd. Smør Jwstatorp Broby Midskaghen j Kilen j Wermeland med alla syna tillaghor badhe wato ok tørro til Scare domkirkio vnder biscopstolen Swa ath werdog fader med gud biskop Hans j Scare om han liffwer mino liffwe længer eller hans epterkomande skolo frith anamma forrørda gordha med alla syna eghodela epter min døødh med swadana vilkoor ath han ok hans epterkomande biskoper j Scare skolo tridhie dagh prestamot haffua mik j aminnilse hwarth Aar och bønoholl then tid alle klærkar skolo seghia messor ok biskoper skal offra ther til ok tesslikis skal bidias før myna förældra ok mynna Hustrur Kaderin ok hustru Anna ok alla cristna Siæla ok forbiwder jak mina arffua nogod hinder göra moth tessa mina testaments gaffuor vidh gudz hemdh ok vrede fwgnos ok noghre mina arffua som ville ryggia thenna mina testaments gaffwor med noghra ny eller gambla rikens stadgha tha skolo the ey annars lösa then gord i Mærene igen ær føre sextighio Stokholms marc j Swensca ørtogher ok the andra thre gordha j Wermeland stonda til løsn epther thy som the ræntha hwarth hwndrat jærn løses før thiwgo marc Suenska ørtoger Til høgre forwaring ok mere visso ok stadfestilse bedis jak welbyrdoga ok hederliga manna jnsigle som ær Lindhorm Bjørsson Jøns Jonson herradz høfding i Skanwngx herradz Mestar Erik ok Per Hermansson borgamestare j Scare med mith eghit hengiande nidhan før thetta breff Scriffuid j Scare Arom epter gudz byrdh Mcdlxx sexto

Jag väpnaren Eggert Grupendal på Dyngge gör genom detta öppna brev veterligt att jag, vid mina sinnens fulla bruk, testamenterar av det som Gud har förlänat mig, till hans och jungfru Marias lov och heder, en gård som ligger i Marene i Skånings härad i Åsaka socken som räntar sex pund smör, Justatorp, Broby och Medskagen i Kilen i Värmland med alla deras ägor både i vått och torrt till Skara domkyrka under biskopen. Så att den värdige fader biskop Hans i Skara, om han lever längre än mig, eller hans efterkommande skall fritt efter min död äga dessa gårdar med alla deras ägodelar med sådant villkor: att han och de efterkommande biskoparna i Skara skall på det årliga prästmötets tredje dag ha mig i åminnelse och alla präster skall hålla mässor och biskopen skall offra för mig. Och därtill skall det bedjas för mina föräldrar och för mina hustrur, hustru Karin och hustru Anna, och för alla kristna själar. Och jag förbjuder mina arvingar att göra något hinder mot mina testamentsgåvor, vid Guds hämnd och vrede! Och om det kommer att finnas några arvingar som vill dra tillbaka mina testamentsgåvor genom någon ny eller gammal landslag, då skall de få lösa gårdarna för penningar, gården i Marene för 60 stockholmsmark i svenska örtugar, och de andra tre gårdarna i Värmland skall lösas för ett pris motsvarande vad de ger i ränta, vart hundrade järn skall lösas för tjugo mark svenska örtugar. Till stadfästelse av detta testamente ber jag om välborna och hederliga mäns sigill, nämligen Lindorm Björnsson, häradshövdingen i Skånings härad Jøns Jonsson, mæster Erik och Per Hermansson, borgmästare i Skara, tillsammans med mitt eget sigill hängandes nedanför detta brev. Skrivet i Skara året efter Guds födelse 1476.

1479 24/2

Pergamentsbrev i RA, ej tidigare utgivet; SDHK 30506.

Alle the godhe men thetta breff høra æller see helsar iak ærmeghardh fikkas dotter jøniz jwarsson aff vapn kærlika med

gudh / *könngors* wij med *thetta* varth nærwarande opno *breff* thet vi haffua giorth eth laglegtth oc benneligt syskyna skipthe iac oppa / *mina* barna vegna oc *jønis jwarssons* hustrus vegna frw *cicilia* gudh *hennas siæl* nadhe med ærligh oc velbyrdhig man *abraham / cristiærnsson* oppo *sijna ælskelika* hustrus veghna *birgitto magnussa* dottir som de alth *theras* fædherne epther *herr magnus benktsson / hulken siæl* gudh nadhe tha haffua vij *thet* sa skyptth ath theme aptherskriffna goz æra komne oppa en syster deel som ær / *hustru birgitto vægna magnussa* dottir med luth oc ladekaffla som før ær [...] thetne forscriffne godz / ær henne tilkomne hennes rætta fædherne med loth oc laghakafla som swerigx lagh wthvisa Item oc framdel haffua vi vitradh / fornempde *hustru birgitto magnussa* dottir hennes modhers morgongaffuo som *herr magnus bænkzson* henne gaff gudh sjæl / nadhe a rettom hindhersdagh som ær vi c mark hwlko fornempde pænningha vij haffuo wtlakth j iordhægør som *hær / epther scriffuitt* star som først ær løkasta j quarn thesamastadz eth laxafiske ther samastadhs vikin flenistada [...] / som var *abrahams* *hustru værdherlakt* j köpagoz j sith mødherne hvkit fornempde ghoz med vilia oc venskap laghelika / skipt haffua at os j alla motto vel athnøghit med *sadana* forordh ath vare thy saka ath nakath aff *thessa samma* ghoz / fornempda *abraham* ella *hennas* arffvingha *hustru* affgigh med *nakan* lagh ella *domma* tha til pliktho vij os *hanom* vidh / leghia man nesthe vi vikun *thetta* fornempda bythe giordhe ærlighe oc vælbyrdoghe män som først ær *herr nigils / stwre herr ake jønsson herr gregers* matsson til thes mere visso oc ytthermer forwarningh bedhes vij *theras incigle* fore / *hengiandes* for *thetta* *breff* *Scriffuit* arom epther gudz byrdh m ed lxx oppa [sic] ix oppa *sancta* mattissa dagh med varth eghit *incigle*

Jag Ermegard Fikkesdotter och jag väpnaren Jöns Ivarsson hälsar kært med Gud alla de goda män som hör eller ser detta brev. Med föreliggande brev kungör vi att vi har gjort ett lagligt arvsskifte, jag Ermegard på mina barns vägnar och Jöns Ivarsson på sin avlidna hustru Cecilias vägnar (Gud vare hennes själ nådig), tillsammans med den välbördige mannen Abrahamsson Kristiernsson på sin hustru Birgitta Magnusdotters vägnar, efter deras fader herr Magnus Bengtsson (Gud nåde hans själ!). Vi har bytt såsom följer, att de nedanstående godsens har lagts på en systerlott som efter lottdragning tillfallit hustru Birgitta Magnusdotter, nämligen: [uppräknig av hennes gårdar]. Dessa förestående gods tillföll henne såsom hennes rätta fädernearv genom lottning så som Sveriges lag föreskriver. Vi har också gett åt hustru Birgitta hennes mors morgongåva, som herr Magnus gav henne (Gud vare hennes själ nådig!), nämligen 600 marker, vilken summa vi har erlagt i jordägor istället så som följer: först Lökstad, en kvarn därstädes, ett laxfiske därstädes, Viken, Flenstad [med flera gårdar]. Detta gavs åt Abrahams hustru i vederlag av våra köpta gårdar som hennes mödernearv, dock med sådant förbehåll att om förutnämnde Abraham eller hans hustrus arvingar vill sälja gårdarna så vill vi köpa tillbaks dem. Vittne till detta förutnämnda byte är de ärliga och välbördiga männen herr Nils Sture, herr Åke Jönsson, herr Greger Matsson, och vi ber dem att deras sigill skall hängas vid detta brev tillsammans med vårt eget sigill. Skrivet året efter Guds födelse 1479 på den helige Matteus dag (24/2).

1479 3/10 Brunsbo

Pergamentsbrev i RA, ej tidigare utgivet; SDHK 30597.

Jach Sten Stwre Riddare j Gripsholm Swerigis rikis forstandare Gør viterligt med *thetta* mit nerwarande opna *breff* at / then tiidh jach war i brynoffsboo arom effter gudz byrdh mcdlxx uppa *thet* nionde sönedaghs nesth for *sancta* byr / gitte dagh tha kom for megh högboren forstes *min* herres nads *konungh karls* *breff* ludandes uppa en kronodell / liggjandes blandh the godz som warnema kloster actter i Aroos i ampnahæradh huilkin for:da kronodell hans / nadher aff synderligh gönsth vnthe och gaff till for:da warnema kloster Tes ligis kom och for mech *min / kæra* hustrws faders *breff herr* age *axelsson* gudh beggis *thera siæll* nadhe ludandes at han haffde giffuit *then / tridingh* i for:da aroos till forscriffna klostter till ewerdeligha egho med alla the ther till och aff aller till / ligat haffua nw haffuer for:de kronodell och tridingh i forscriffna Aroos waridh klemdter aff rikets embitzmen och / foguta i noghon forlidhin tiidh mothe the *breff* som forscriffuat staar hwarfore tha stadfesther jach och fulbordar / paa rikets wegna the *breff* som ther vppa giffne År, forbiwdandes allom hwo the helzt *wara kuma* och serdeles / rikets embitzmen och foguta nogot hinder eller forfangh göra uppa offtha for:da kronodeell och tridingh i Aaroes / vnder rikets plicth och nipsth Till hwos ytermera vissan och forwaring tha hengir jach mit insigill nedhan for / *thetta* *breff* som giffuit ær Aar och dagh som forscriffuit staar paa brynoffseboo

Jag Sten Sture, riddare på Gripsholm och Sveriges riksföreståndare, gör genom detta mitt föreliggande öppna brev veterligt att då jag var i Brunsbo, år 1479 efter Guds födelse söndagen närmast före sankta Birgittas dag (3/10), då förelades mig herr kung Karls brev. Det rörde en kronodel,

belägen bland de gods som Varnums kloster ägde i Årås i Amnehärad, vilken kronodel hans nåd av synnerlig gunst gav till klostret. Därtill förevisades min kära hustrus faders, herr salig Åke Axelssons, brev, genom vilket han hade givit en treding i förutnämnda Årås till klostret med alla de ägor som av ålder tillhört gården. Nu har någon förliden tid både kronodelen och tredingen i Årås ansatts av rikets tjänstemän och fogdar, varför jag genom detta brev stadfäster de tidigare breven som givits på Årås, och förbjuder härmed alla, vem det än må vara och i synnerhet rikets ämbetsmän och fogdar, att göra något hinder på ägorna i Årås, under hot om dom och rättegång. Till dettas vittnesbörd hänger jag mitt sigill nedanför detta brev, vilket är givet ovan angiven dag och år på Brunsbo.

1495 8/12 Älvsborg

Pergamentsbrev i DRA, ej tidigare publicerat; ej i SDHK. Innehållet nedan återgivet efter regest i DVM s. 158.

Otte Torbjörnssons änka Marit Bondesdotter säljer en gård i Hyllerud ("Hylleryth") i Visnums-Kils socken, vilken räntar 4 pund smör, för 26 mark i danska vitar, till herr Nils Klasson.

1499 före 26/3 Hassle

Avskrift i direktör Jean Silfvings samling, VA, originalet ej bevarat, ej tidigare utgivet; saknas i SDHK.

For alla the dandhe men som thetta bref hendher koma bekennis jak Pädher Halvardson med thetta mit opna breff ath for xl ar aar hafde jag then skoghen i xii aar i myne haffwandes som pädhr i Skogxbol och Jon i Jonsbohl äro til trätthandhe worthne om ok hafde jak *honom* fore nevpda skogh til Skogsbol och inghen visthe jak ther hafna deel inne hivarke aff jonsbol eller anar staadh thet vil jak vithna ok til staa hvar helsth jak vardher til til karff. Ok haffuer jak mijn husbondes laglikni forsaal saa ath jag kan ikke koma til thetta thigh i rodhskoghen en tha vil jak bepluchta mik til ath koma til nestha tingh ok gora mijn rettha eedh aapa ath swa är som scriffiath staa. Ex Hasla die scolasticä virg *inis* (10/2).

Jag Per Halvardsson bekänner, genom detta mitt öppna brev, för alla de hederliga män som kommer över detta brev, att för 40 år sedan ägde jag den skogen i tolv års tid som nu Per i Skogsbol och Jon i Jonsbol träter om. Och jag ägde då förutnämnda skog under Skogsbol och inte visste jag att någon del av skogen hörde vare sig till Jonsbol eller till någon annan gård. Detta vill jag vittna på om jag blir kallad att göra det, men jag kan inte komma till detta ting i Rudskoga, så i så fall vill jag komma till nästa ting och göra min ed på att det är sant som står skrivet ovan. Från Hassle, jungfru Scholasticas dag (10/2).

1499 26/3

Pappersbrev i Björneborgs jernverks AB arkiv FIIB:6, VA, ej tidigare utgivet; saknas i SDHK. Nedan återgivet efter avskrift i direktör Jean Silfvings samling, VA. Årtalet uppenbart felaktigt, bör vara 1499 eftersom fogden Jöns Falster bara är belagd i Värmland 1499—1502.

Jag Nels Oloffson i Hamer lagman i Warmeland gör wetherligt med tetta mit opna briff at Årr ephter Guds byrd xjiiij händt paa jx ten tisdagen i dömbol wika taa jak *ting* holt med ärlig velbyrdig sven Jöns fahter i wisnom *herrat* taa kom for oss beskiedeligh man Per Haakanson j Skog ock Jon j Jonsbol och klagade om en skog som hether Skogsbol Taa haffde ther waret xii män paa Syn paa foreskreffna Skogxbol saa witnad thej xii paa syn och badhe sigh seva Goda til hialpea paa bokin ath förskrefne Skogxbol hörde Per i Skoghen til och haffde *honom* varidrt borta med oretta i mang aar. Effther tesse godi mäns vitnä och edh thaa dömer jak förskrefne Per Haakanson j Skogen forskreffna Skogxbol til avärdiligä ägha *honom* och arfiingga. Och tesse xii wari paa synen som är Sijmon J Langeröd Jänss i Valand Anders Jänsson *ibidem* Håkan Jansson *ibidem* Jon i Valand Östin vidh Syndit Jon i Haakanbol Nilss i Haakanibol Botolff i Wiken Maans Arfvidsson Torer Blackä Gerdher stulpe tesse vitnadi och svore som menoge *heradet* vetherligh er til yther mehra wisso och bettere forwaring at såå i sanning är som forskriffvt staa. Thaa trykker jak ijnsigla opaa ryggin aa tetta mit opna breff, som giffvt och skriffvet är och dagh som forr skreffvt staa.

Jag Nils Olofsson i Hammar, lagman i Värmland, gör genom detta mitt öppna brev veterligt att år 1499 efter Guds födelse då jag på tisdagen i dymmelveckan höll ting i Visnums härad tillsammans med den välborne mannen Jens Falster så steg den beskedlige mannen Per Håkansson i Skogen och Jon i Jonsbol fram och klagade angående en skog som heter Skogsbol. Eftersom det hade varit tolv män på syn på Skogsbol så vittnade dessa tolv och svor med Guds hjälp på boken att det förutnämnda Skogsbol tillhörde Per i Skogen och hade med orätt varit borta från honom under många år. I enlighet med dessa goda mäns vittnesbörd dömde jag att Skogen skulle evinnerligen tillhöra förutnämnda Per Håkansson i Skogen och hans arvingar. Och de tolv männen som var på synen var Simon i Långerud, Jöns i Valunda, Anders Jönsson därstädes, Håkan Jönsson därstädes, Jon i Valunda, Östen vid Sundet, Jon i Håkanbol, Nils i Håkanbol, Botulf i Vike, Måns Arvidsson, Tore Blacke och Gert Stolpe, vilka svor och vittnade såsom alla i häradet känner till. För att ytterligare befästa detta brev och bevisa att det är sanning som är skrivet ovan så trycker jag mitt sigill på baksidan av detta öppna brev, som skrevs år och dag som det står ovan.

1500 31/3 Långerud

Avskrift från 1500-talet, ej tidigare utgiven; saknas i SDHK. Uppgifterna nedan återgivna efter regist i DVM s. 164.

Otte Torbjörnssons änka Marit Bondesdotter på Hygn ("Hyngh") och väpnaren Torbjörn Ottesson säljer ett antal gårdar i Värmland till fogden på Örebro slott Jens Falster. Daterat den 31/3 1500 i Långerud ("Langerud").

1505 6/11

Avskrifter från 1600-talet, tidigare utgivna av Sahlgren 1912 ss. H1-H4.; SDHK 35235.

Jagh Turi Iønson Riddare och Westgöte / Lagmader, Göre witterligit medh thetta mitt öpne / bref, att åhr effter Gvdz byrdt 1505 Torsdagen efter / alle Helgone dagh, tå iagh Lagmans Ting hölt i Wadz- / bo i östre fierdingen vthi Horns Prästegäld, medh me- / nige Almoge i thesse åhrlige och Wålbördige Måns närwaro, som åre Bengt Bengtson Häradzhöfdinge / dersammastädz, Lasse Bagge, Bengt Månson Konungz / Fogde, kom för Rätta åhrlig och Welbördig Man Ön- / ner i Wrå, Nijetije ågr gammal, witnade och vpråk / nade i alles wåre och menige Mans åhöra, att i förne / Önners föråldrars tijdh, hafwa thesse efterskrefne / Råmärkie och Kiåldror warit skillnad emillan desse / efterskrefne Häradar, som år Kåkindz, Walla Häradth / Kinne Häradt, Wermeland Närkie, Östergötland / och Wadzbo [...] i Wåner, / i Wigznås vthi Wadzboholmen nordan Fuglön, i Lake- / stenen i Lunnestenen i Towasund, i Wåner Eet på Ko- / lestrand, i Karlabiugg nordan Råda Sochn i Lutrefår, / på Tijweden i Gryterör [...] Thesse förskrefne Råmärkie opråknade / för:ne Önner i Wråå, i menige Mans åhöra. Att så i san- / ning år, hångr iagh mitt Signete nedan för thetta Bref, / som skrifwit åhr åhr och dag som före skrefwit står.

Anno 1505, Torsdagen efter Allehelgone / dagh, vpråchnade Önner i Wrå som war 90 åhr / gammal desse efterskrefne Kiåldror i Lagmansens H:r / Ture Jönsons närwaru emillan Wadzbo Häradt och dess / omliggjande Land och Häradar. [...] nu möter Wermelandz Råmärker. 1.) [sic] i Wå- / ners siö, sedan Landet i Wadzboholmen nordan Fouglö, / heller och rätteligare som somblige kalla Wadzboholmen / nordan Diuröön. 46.) I Wrånö. 47.) i Kongzholmen / nedan Fouglöön. 48.) i Lakestenen. 49.) i Lunneste- / nen som kallas Liufwesteen. 50.) i Towasund. 51.) i Wånersedet på Kålstranden. 52.) i Carlshåger hel- / ler och Carlahög nordan Råda sochn. 53.) i Luttra- / får heller och som kallas Luttefår på Tijwågen, [...]

Jag Ture Jönsson, riddare och Västergötlands lagman, gör genom detta mitt öppna brev veterligt att torsdagen efter alla helgons dag (6/11) år 1505 efter Guds födelse, då jag i närvaro av häradshövdingen Bengt Bengtsson, Lasse Bagge, kungens fogde Bengt Månsson och allmogen höll lagmansting i Horns prästgäll i östra fjärdingen i Vadsbo, kom för rätten den välbördige mannen Önner i Wrå, 90 år gammal. I vår och menig mans närvaro räknade han upp vilka råmärken som varit skillnad mellan häraderna Kåkind, Valla, Kinne, Värmland, Närke, Östergötland och Vadsbo i Önners föräldrars tid. [...; gränsen mot Värmland följer:] i Väner, i Vignäs, uti Vadsboholmen norr om Fågelön, i Lakstenen, i Lunnestenen, i Tovsundet, i Vänersed på Kolstranden, i Karlabjugg

norr om Råda socken, i Lutrefår på Tiveden, i Gryterör [...] Den förutnämnde Önner räknade upp de förutnämnda råmärkena i menige mans närvaro. Till bevis av sanningshalten i detta hänger jag mitt sigill nedanför detta brev, skrivet det år och dag som ovan står.

Torsdagen efter alla helgons dag (6/11) 1505 uppräknade den 90 år gamle Önner i Vrå dessa efterföljande råmärken mellan Vadsbo härad och omkringliggande landskap och härader, i lagmannen herr Ture Jönsson närvaro. [...] Här följer Värmlands råmärken: 1) sjön Väneren, och därefter land i Vadsboholmen norr om Fågelön, eller som somliga rätteligen säger Vadsboholmen norr om Dyrön, 46) i Vränö, 47) i Kungsholmen nedanför Fågelön, 48) i Lakstenen, 49) i Lunnestenen som kallas Luvustenen, 50) i Tovsundet, 51) i Vänersed på Kolstranden, 52) i Karlshäger eller Karlshög norr om Råda socken, 53) i Luttrafår eller, som det också kallas, Luttefår på Tivägen [...]

1507 Skara

Pergamentsbrev i RA, ej tidigare utgivet; SDHK 35642. Texten på bilden i SDHK har två lakuner, den ena orsakad av ett veck i pergamentet, föranledande att vissa ord inte kunnat läsas i texten nedan, den andra på grund av att den sista delen av texten skymms av en vikning så att datumformeln saknas.

fför alle the godamæn thetta breff hænder førkoma Bekennom wii epherscriffne Biörn smaswen i ffærydh / och Erik halffwardzsson i wasbo wæpnare det Aret ephter gudz byrd Mdvii med beradna madho och / lantw omhwxan med begge ware hustrwrs samtykie och godmynna haffwer wnth och med thetta / worth øpno breff wnnar ..tathom och frii i hand anthuader præstaman war kære broder / herr thore torkilsson prebendet i scara eth godz løfføn och annat litzgardhen ligiande i Ampnaholmzlen medh / aker och ængh skogh och fiskewaten nærby och færian i watho och i torro intet wnnan takno som / ther til aff aller tilligia haffuer Som oss i arff tilföll med detta byte epher welbyrdiþman Bencth / laurensson i Ek gud hanss siel nad ty alienast før the lx mark som før:de herr thor paa ware / wegna wtlade wtan .. før thenna stora kærligh och kostnadh som han bewiste och haffde / før en før:de godz noghan til waro wario kom thy affhender wii oss och wore epherkomande / arffwingar för:de godz och til..nom för:de herr thor prebendet i scara och hanss arffwingar til ewegh tiidh swa / ath man epher thenna dagh føddher eller ofødder haffua wad allex mak sist nogot befatha med / før:de godz gørande thet nogot hinder æller qwal wppa effter thiden tiidh Till vtjldnad / wpp och fortwarelse bid[ier] wij wærdighenn herrenn Insigli som ær herr Swen algotsson abbot i warn / [lakun]

För alla de goda män som får detta brev för händer bekänner vi efterskrivna, Björn småsven i Färyd och väpnaren Erik Halvardsson i Vadsbo, att året efter Guds födelse 1507 ger vi med berätt mod och med bägge våra hustrurs samtycke och goda minne, genom detta öppna brev, prästmannen och vår kære broder herr Tore Torkelsson, präst i Skara, godset Lövön och godset Lillgården i Amneholms län med åker och äng, skog och fiskevatten, i när och fjärran, i vått och torrt, inget undantaget som av ålder tillhör gårdarna. Dessa gårdar tillföll oss genom arv efter den välbördige mannen Bengt Larsson (Gud vare hans själ nådig!). Tore får gårdarna för de 40 mark som han å våra vägnar utlagt, för den stora kärleken och kostnaden som han hade för vår skull innan de förutnämnda godsens kom i vår ägo. Därmed avhänder vi oss och våra efterkommande arvingar förutnämnda gods och unnar dem herr Tore, präst i Skara, och hans arvingar i evig tid, så att ingen nu född eller ofödd man må göra något kval på dessa gods efter denna tid. För att vårt gåvobrev skall åtlydas ber vi den värdige herr abboten Sven Algotsson i Varn[hem och andra herrar] om hans sigill. [Givet i Skara 1507.]

1507 14/8 Skara

Pergamentsbrev i RA, ej tidigare publicerat; SDHK 35893.

Prästen Tore Torkelsson i Skara kungör att han, i herrans år 1507 den 14/8, med berätt mod skänker jordaegendomarna Lövön och Lillgården, belägna i Amnehärad i Kils socken, med alla deras ägor såväl närliggande som fjärran, till munkarna i kartusienserordens kloster i Mariefred. Givet i Skara år och dag som ovan angivet. Tillsammans med Tore själv beseglar den vördnadsvärde fader

Magnus, domprost i Skara, och den ädle mannen Erik Halvardsson i Vadsbo brevet med sina sigill.

1513 10/7 Skara

Pergamentsbrev i RA, ej tidigare publicerat; SDHK 37441. Följande text bygger på regest i SDHK och på uppgift hos Nilsson 1997 ss. 173 f.

Riddaren Erik Abrahamsson i Ekberg, hövitsman på Örebro slott, meddelar på ett lagmansting att på prästmötet i Skara klagade broder Nils i Mariefreds kloster på gårdarna Lövön och Lillgården och en gård i Färed, som Erik Halvardsson tagit ifrån klostret. Samma ärende hade behandlats på Skara landsting annandag jul i lagmannen Ture Jönssons närvaro, där klostret tilldömts gårdarna. Erik Abrahamsson tilldömde nu klostret gårdarna.

1514 24/2 Sund

Pergamentsbrev i Björneborgs jernverks AB arkiv FIIb:6, VA, ej tidigare utgivet; SDHK 37551. Nedan återgivet efter avskrift i direktör Jean Silfvings samling, VA. (Silfving har skrivit av Lignells avskrift från år 1844 som i sin tur är en avskrift av Hildebrands avskrift av år 1840.) Originalet i dåligt skick med luckor i texten.

Alle men them som thetta breff see eller höra bekennes jack Peder Hagonsson ath jach haffuer solt beskeellgh man Jöns Jonsson mijn gardh Skogsbol som ligger i Visnims soken for xxx mark rede penninghe nu effther thij ath forbenempde Jöns Jonsson haffuer migh betalet oc fornoijar till gode rede oc sess i ligis mijn käre hustru oc arvingar tha affhender jac fraa migh oc myna arfwinga for:ne gardh Skogsbol oc vender forbenempde Jöns Jönsson oc hans arvinga till ewärdelighi [ägo] udan alt gensigike j wado oc törro ner byy oc fiär inga --- unnantagen som aff ald *ir* ther till legat haffuer. Var oc for:de gardh lagbodin oc lagstandin paa tredje ar och ther med giffuer felth omfärdh paa for:de Skogsbol med tissi dandimen m...heijda Simon i Langerwdh thore i Bacha Helff i Lag... i Byy, Torkel i Medan, Olaff i Säby, Swen i Samerstadhha, päder i kär folke i Vgliböle botolff i byn niels i Vnniberga oc ... j Holena pase at thetta köp till sanningh oc mere visso *tha* beder jak e erligh och velboren man Niels Olsson lagman i Vermelandh Olaff ... gode fogöte samestads at hengi sni inzgle niden for taetta breff ... Swendh Sacht *Mathis* dagh Anno domini MDXIII (1514).

Jag Peter Håkansson bekänner för alla de män som ser eller hör detta brev att jag har sålt min gård Skogsbol i Visnums socken till den beskedlige mannen Jöns Jonsson för 30 mark penningar. Och eftersom Jöns nu har betalt och förnöjt mig och min kära hustru och arvingar så avhänder jag mig och mina arvingar förutnämnda gård Skogsbol och överlåter den åt förutnämnde Jöns Jönsson och hans arvingar till evärdelig ägo med alla dess ägor i vått och torrt, nära byn och fjärran, helt utan undantag av allt som av ålder tillhört gården. Och gården är lagligen uppjuden under tre år och därför bevittnar följande hederliga män köpet: Simon i Långerud, Tore i Backa, Elof i La[backa?], [...] i By, Torkel i Medhamn, Olof i Säby, Sven i Sommersta, Peter i Kärr, Folke i Ugglebol, Botulf i By, Nils i Unniberga [Vattneberg? Undersbol?] och [...] i Hållunda. För att ytterligare stadfästa och bekräfta detta köp ber jag den ärlige och välborne mannen Nils Olofsson, lagman i Värmland, och Olof ...gode, fogde därstädes, att hänga sina sigill nedanför detta brev. [Skrivet] i Sund den helige Matteus dag (24/2) i herrans år 1514.

1515 5/4 Säby

Förkommet brev, ej tidigare utgivet; saknas i SDHK. Regesten nedan utgiven i DVM s. 175 efter uppgift i Archivum Wermelandicum, Folkkrörelsernas arkiv, Karlstad.

1515 skärtorsdag af Säby sålde Sven Andersson till beskedlig man Erik Svensson en gård Hakanabol i Visnums sokn och härad för 12 fat järn (7200 osmundstycken) och 1 soll (säll) bygg (bjugg).

Skärtorsdagen 1515 (5/4) på Säby sålde Sven Andersson gården Håkanbol i Visnums sn och härad till Erik Svensson för 12 fat järn och ett mått korn.

1516 16/1 Skara

Pergamentsbrev i RA, ej tidigare utgivet; SDHK 37827.

Jack Erick hallorsson aa wapn i træstenom Bekeness med *thetta* øphn breff at Jak med mj godh wylie / haffwer qwitgiffwit *ther* bwdh oc tiltall jack haffwer hafft til *thesze epherscrifne* goots soom ær / Løfføen oc Lissegaardhen j *wermelandh* oc by j færitz sockn j wadzboo Som hederleg man *herr thore torkilbon* gaff til mariefredz closter j *cartenser* ordhen / Oc samtycker jack fulkomelige / at these *forscrifne* gootz maaghe oc skule bliffwe ohindhrat wklandrat oc wplatzeth til *for:de* / closter epher *thynna* tiid til ewerdelig egij / Tesliges haffwer oc ærlig oc wælbyrdig man Niels / Olafsson paa malma oc flera mina slæctingher som sik tycke tiltall haffwer til fors:ne gootz aluarlige / giffwit sith iaa godmidne oc tilstædhe wthan all gensægn at saa bliffwa skal som *førscriffwet* / staa Tel *thessas yttermera* biwisning oc bætre forwarning at saa ær i sadning Beder Iach *forschrifne* / Erick Hallorbon erlige oc wælbyrdige mænss Lindorm brwnz oc *forscrifne* niels olaffsons Indzige / med mith eghet hengendes nædhan føre *thetta* breff Giffwet oc *scriffwet* j Schara Anno domini MDXVI s:pa / die *sancti* marcellj ppe: et mz:

Jag väpnaren Erik Halvardsson i Trästena bekänner genom detta öppna brev att jag med god vilja har gett upp den pretention och det tilltal som jag haft på godsen Lövön och Lillgården i Värmland och By i Färeds socken i Vadsbo, vilka den hederlige mannen herr Tore Torkelsson gav till kartesierordens kloster i Mariefred. Och jag samtycker fullkomligt till att dessa gods skall oklandrat tillhöra förutnämnda kloster i evinnerlig ägo. Till detta har också den välbördige mannen Nils Olofsson på Malma och flera andra av mina släktingar som har haft pretention på gårdarna givit sitt bifall, så att det nu skall förbliva så som det står skrivet ovan. För att bevisa detta sätter jag, förutnämnde Erik Halvardsson, mitt sigill till att hänga nedanför detta brev tillsammans med de ärliga och värbördiga männen Lindorm Bruns och den förutnämnde Nils Olofssons sigill. Givet och skrivet i Skara i herrans år 1516, den 16 januari.

1516 10/10 Højentorp

Pappersbrev i RA, tidigare tryckt i HH 39 nr 309; SDHK 37903.

Vincencius dei *gracia* Episcopus Scarensis. Cum *nostra* Sincera *recommendacione* Reuerenciam et *Salutem* Kiere her Sten brooder oc besynnerlige goode ven. Maa j wetha Ath the bønder jnne j *Wisnem* giore os forfaangh wppo wore oc bescopstoolens eger *ther* jnne liggiede *Ther* fore bede wij eder At j vele giffwa os eder Stempningh wppo *samma* bønder At the wele komme tiill nesta herremøthe stande skulendes j Arboge oc staa os *ther* tiill rætte *etc* [...] die Gereonis *sociorumque* eius Anno dxvj *nostro* sub *signeto*

Vi Vincent, med Guds nåd biskop i Skara, sänder en högaktning och hälsning med vår ärliga förbön. Käre herr Sten, broder och synnerligen gode vän! Ni skall veta att bönderna i Visnum gör intrång på våra och biskopsstolens ägor som ligger där. Därför ber vi er att ni skall instämma dessa bönder till det förestående herredagsmötet i Arboga för att där stå till svars inför oss. [Givet] på Gereon och hans kamraters dag (10/10), år 1516, under vårt sigill.

1523 6/11

Pappersbrev i Kalmar läroverks bibliotek, ej tidigare publicerat; SDHK 38563. Nedan återgivet efter digital kopia av fotostatkopier i RA.

ffor alla tee godemen som *thetta* breff hender føre ath kommee taa bekenniss iag / benct brwnsson heradsshøffdingh ii wasboo ath aarwm efther gwds byørdh / M dxxiii taa iagh tingh hølth i bøgiissboder, ffriddaghen nest efter alle helge / dagh i erlig och wælbÿrdiigh manss nærwaree knwtt swensson och / benctz *skriffware*, taa kom *ther* ffor retta haakon ericsson i valkbergh / och halsten swensson i garsstorp, och aaff hendee, [till] *anderss* nilsson, en gordh hetther by i wermelandh i raade soghen, ffraa ssiick och / siinom arffwinghom, och till fformemndee *anderss* nilsson och hanss arff / wingee, boodee vaatz och tørtt baadee nærbÿ och ffiærre, som by alter / ær haffwe en mostee teesse vaare tee som hollee i skafftet olaff nilsson / haakon tørgelsson ion eliiffsson lassee ionsson matts i hwliistade nilss *andersson* / lassee ionsson brÿnolff byørsson eth ionsson lassee ionsson ion østhwnsson swen / ormsson, till yttermere vissoo ath ssaa ii sanningh ær taa trycker / iagh mith singnette nidhan ffor *thetta* breff som *skriffwet* ær aar / och dagh som ffor staar,

Jag Bengt Brunsson, häradshövding i Vadsbo, bekänner för alla de goda män som har detta brev för

händer att fredagen efter alla helgons dag år 1523 efter Guds födelse då jag höll ting i Bökesboda i närvaro av de ärliga männen Knut Svensson och Bengt Skrivare, så kom Håkan Eriksson i Valkeberg och Halsten Svensson i Gastorp för rätten. De avhände sig och sina arvingar en gård som heter By, som ligger i Råda socken i Värmland, och sålde den till Anders Nilsson och hans arvingar, med gårdens ägor i vått och torrt, både i när och fjärran, som av ålder tillhört byn. De som höll i lagfarandet var Olof Nilsson, Håkan Torkelsson, Jon Elofsson, Lars Jonsson, Mats i Hjulsta, Nils Andersson, Lars Jonsson, Brynulf Björnsson, Ed Jonsson, Lasse Jonsson, Jon Östensson och Sven Ormsson. För att bevisa sanningshalten trycker jag mitt sigill nedan detta brev, som skrevs år och dag som ovan.

III. Gårdarna

Inledning

Nedan redovisas samtliga gårdar som är belagda i Visnums härad under medeltiden eller i jordeböckerna under perioden 1540—1551. Gårdarna står i bokstavsordning under den socken i vilken de redovisas i jordeböckerna. I de fall en gård något enskilt är redovisats under en annan socken anges det särskilt. Uppställningen följer i huvudsak utformningen i DMS. För varje ort anges först hur många gårdar och av vilken jordnatur som redovisas i landskapshandlingarna 1540—1551. Om en gård har upphört att existera under medeltiden står ”ej nämnt” som kommentar. Gårdsnamn som inte existerat i nyare tid är utmärkta med en stjärna (*) framför namnet. Därefter redovisas kronologiskt eventuella medeltida belägg med årtal och kort beskrivning. Därigenom kan handlingen lätt uppletas i föregående kapitel. För jämförelses skull anges för frälsegårdarna den tidigaste kända uppgiften om eftermedeltida adlig ägare. Dessa uppgifter har hämtats från 1562 års frälse- och rustjänstlängd för Värmland.⁸²

Rudskoga sn

Bjurvik	VH	1 sk	
	1403		Björn Joarsson får vid ett jordabyte halva Västra Bjurvik av Riseberga kloster.
Bjursnäset	VH	ej nämnt	
	1403		Björn Joarsson får vid jordabyte Näset av Riseberga kloster.
Björkebol	VH	1 sk	
*Botulfsbol	VH	ej nämnt	
	1443		Magnus Rännare byter bort halva Botulfsbol till Riseberga kloster, eftersom det låg i samma egendom som hans gård Gren.
Edet	VH	ej nämnt	
	1403		Björn Joarsson får vid jordabyte halva Edet av Riseberga kloster.
Eriksbol	VH	1 sk	
	1329		Riseberga kloster byter bort en gård till Lars Magnusson i ett jordabyte.
Frosterud	VH	1 sk	
	1443		Magnus Rännare byter till sig en gård Södra Frosterud av Riseberga kloster.
Gisselbacka	VH	$\frac{1}{2}$ sk $\frac{1}{2}$ rikl	
Gottbol	VH	$\frac{1}{2}$ sk $\frac{1}{2}$ rikl 1 rikl	
	1450?		Nils Siggesson skänker en gård till Riseberga.
Gren	VH	1 sk 1 rikl	
	1443		Magnus Rännare byter bort en gård till Riseberga kloster.

---

82 Enligt Almquist 1973.

Grunnebacka VH 1 sk

Gärdsbol VH 1 rikl

Labacka VH 1 sk
1514 Elof vittne

Näset, se Bjursnäset

Pärsbol VH 1 rikl

Prästgården VH 1 pr

Revsten VH 1 sk

Runnebol VH 1 sk

Skottlanda VH 1 sk

Sunnebol VH 1 rikl
1405 En halv gård tilldömd Riseberga kloster på lagmanstinget.

Svensbol VH 1 rikl

Tokebol VH 1 sk

Torp VH 1 rikl

Ugglebol VH ½ sk
½ rikl
1514 Folke vittne

Undersbol VH ½ sk
½ rikl

Upplanda VH ½ sk
½ rikl

Väglösa VH 1 sk

Åtorp VH 1 sk

Äng VH 1 rikl

Södra Råda sn

Amn, se Årås

Backa VH 2 sk

Bratteberg	VH	1 sk	
By	VH	2 sk	
	1514		Botulf och en till namnet okänd man vittnen
	1523		Anders Nilsson köper en gård av Håkan Eriksson i Valkeberg, Fredsbergs sn, och Halsten Svensson i Gastorp, Hova sn.
Eketorp	VH	1 pr 1 fr	
	1463		Magnus Bengtsson skänker en gård till sin hustru Marit Magnusdotter i morgongåva.
Hjälmkärr	VH	1 sk	
Kärr	VH	1 fr	
Linhult	VH	1 sk	
Lökstad	VH	1 fr	
	1304		Herr Gustav Ingeborgssons änka Cecilia skänker i sitt testamente gården till Riseberga kloster.
	1391		Gården är i riddaren Ulf Jonssons ägo.
	1460		Einar Flugå och hans hustru Elin Larsdotter säljer till Magnus Bengtsson.
	1460		Tvist om gården mellan Åke Axelsson (Tott) och Magnus Bengtsson.
	1463		Magnus Bengtsson skänker gården till sin hustru Marit Magnusdotter i morgongåva.
	1473		Synebrev, Lökstad äger del i ön Ålön i Vänern.
	1479		Vid arvsskiftet efter Magnus Bengtsson ärvs gården av dottern Birgitta, gift med Abraham Kristiansson, med en kvarn och laxfisket.
Prästegården	VH	1 pr	
Rud	VH	1 sk	
Runnäs	VH	2 sk	
Torp	VH	2 sk	
Vattneberg	VH	1 sk	
Viken	VH	1 fr	
	1463		Magnus Bengtsson skänker gården till sin hustru Marit Magnusdotter i morgongåva.
	1479		I arvsskiftet efter Magnus Bengtsson ärvs gården av hans dotter Birgitta, gift med Abraham Kristiansson.
Årås	VH	1 bi	
	1249		Kung Erik tilldömer munkarna i Varnhem fisket och gården i Amn, som de innehaft redan i hans faders tid.
	1307		Abjörn Sixtenssons barn skall behålla gården vid ett arvsskifte.

- 1346 Syn förrättas på råmärkena kring Årås fiske i Vänern, vilket bekräftas av kung Magnus. Vid synen deltar bonden Guttorm i Amn och fiskaren Per Tyrgilsson. Varnhems kloster äger fisket tillsammans med tre riddare (ej nämnda vid namn).
- 1389 Erik Kettilsson skänker en tredjedel i fisket i Amn till Vadstena kloster, som tidigare ägts av Knut Folkesson.
- 1397 Lars Ulfsson skänker en gård i Amn till Varnhems kloster,
- 1413 Lars Ulfsson skänker sin gård i Årås och fisket till Varnhems kloster.
- ~1455 Enligt Åke Axelsson Totts jordebok äger han en del i Årås, köpt av Anders Nilsson.
- 1456 Kung Karl skänker kronans del i Årås till Varnhems kloster.
- 1467 Åke Andersson har köpt 1/3 i Stora Årås av Anders Nilsson och skänker detta till Varnhems kloster som redan ägde resten.
- 1469 Varnhems kloster byter bort Årås till biskopen i Skara, biskopen byter sedan direkt bort gården till Otte Torbjörnsson.
- 1473 Otte Torbjörnsson skriver sig till Årås. Brev författat här vid syn på Ålön.
- 1479 Sten Sture bekräftar sin svärfar Åke Anderssons och kung Karls donationer av jord i Årås till Varnhems kloster.

Visnums sn

Algotsrud	VH	1 sk
Backa	VH	1 rikl
	1514	Tore vittne
Billinge	VH	2 sk
Blaxmo	VH	1 sk
Brynterud	VH	1 pr
Bäck	VH	1 sk
Gjordsbol	VH	1 sk
Hult	VH	1 skt 1550-1551
Håkanbol	VH	1 sk
	1499	Jon och Nils vittnen
	1515	Sven Andersson säljer en gård till Erik Svensson
Hållunda	VH	1 sk
	1514	en till namnet okänd vittne
Jonsbol	VH	1 sk
	1499	Jon träter med Per i Skogsbol om en skog.
Krontorp	VH	1 sk 1540-1543, 1 skt 1545-1551

Mosserud	VH	1 skt	
Nybble	VH	1 rikl	
	1340		Eskil Kvaldulfsson överlåter sitt lösöre i byn till Riseberga kloster.
Näs	VH	1 rikl	
	1334		Anders och hans hustru Margareta Tordsdotter överlåter sin egendom i Näs som Margareta ägt med sin förre make Joar till Riseberga kloster. Lars Magnusson byter bort sin egendom i Näs, som han fått av Sune Tordsson, till Riseberga kloster.
	1336		Lars Magnusson säljer sin gård i Näs till Riseberga kloster.
	1340		Eskil Kvaldulfsson överlåter sitt lösöre i den ena gården i Näs till Riseberga kloster, men förbehåller sig lösöret i den andra där han ibland har haft sin bostad.
	1352		Hemming Hemmingsson får Riseberga klostrets gårdar i Näs.
	1354		Kung Magnus tillsätter en kommission för att granska jordabytet mellan Hemming Hemmingsson och Riseberga kloster.
	1405		Plats för lagmansting.
Persbol	VH	1 sk	
Räverud	VH	2 rikl	
	1340		Eskil Kvaldulfsson skänker sina egendomar i Räverud till Riseberga kloster.
	1403		Björn Joarsson ger i ett jordabyte Södra Räverud till Riseberga kloster.
Skogen	VH	1 sk	
	1499		Per Halvardsson vittnar om att han innehade Skogen för 40 år sedan i tolv års tid. Träta om en skog mellan bonden i Jonsbol och Per Håkansson i Skogsbol
	1514		Per Håkansson säljer gården till Jöns Jonsson.
*Smalanda	VH	ej nämnt	
	1454		öde
Sommersta	VH	1 rikl	
	1268		Värmlands lagman Höld och hans hustru Margareta skänker två gårdar till Riseberga kloster.
	1280		Konung Magnus bekräftar Riseberga klostrets besittningsrätt till två gårdar.
	1514		Sven vittne
Sund	VH	1 sk	
	1270-talet		Jarlen Knuts dotter Cecilia testamenterar värdet av gården till klostren på Tiveden.
	1329		Riseberga kloster ger en jordedel till Lars Magnusson vid ett jordebyte.
	1334		Lars Magnusson erkänner sig ha erlagt full betalning för Sund till Riseberga kloster, med förbehåll om fägata över Sunds skog till klostrets öar.
	1514		Dateringsplats för fastebrev
Svedje	VH	1 rikl	

Säby	VH	1 rikl 1216 Ägs av Riseberga kloster, tidigare skänkt av fromma troende. 1329 Riseberga kloster har fri farväg över Sunds ägor till de öar som tillhör Säby. 1514 Olof vittne 1515 Dateringsort för fastebrev
Taskerud	VH	1 rikl
Torpa	VH	1 sk
Uppsjön	VH	1 skt , redovisas under Visnums-Kils sn 1542, 1545
Vall	VH	1 rikl 1352 Hemming Hemmingsson byter bort Vall till Riseberga kloster. 1354 Kung Magnus tillsätter en kommission som skall undersöka jordabytet av Vall och Näs mellan Hemming Hemmingsson och Riseberga kloster. 1362 Hemming Hemmingsson har använt gården Vall, som tillhörde hans hustru Kristina Amundsdotter, för att betala en skuld.
Valunda	VH	4 sk , varav en uteslutande kallas Östra 1499 Jöns, Anders Jönsson, Håkan Jönsson och Jon vittnen
Vike	VH	3 sk 1499 Botulf vittne

Visnums-Kils sn

Backa	VH	1 kr
Berg	VH	1 sk
Broby	VH	1 bi 1469 Otte Torbjörnsson tillbyter sig $\frac{1}{4}$ i Broby av Helge Persson. 1476 Riddare Eggert Grupendal testamenterar gården till biskopen i Skara.
Dyrön	VH	1 skt
Ed	VH	1 fr 1562 Ägt av Knut Knutsson (Lillie af Ökna)
Edsvattnet	VH	1 fr 1543-1551 1 aoet 1546, 1 frt 1547-1551 1562 Ägt av Anders Bengtsson (Hård af Torestorp); Torpet ägt av Åke Bengtsson (Färla).
Elinerud	VH	1 frt 1540, 1 fr 1542-1551 1562 Ägt av Anders Bengtsson (Hård af Torestorp).
Gaterud	VH	1 skt , redovisas under Rudskoga sn 1540-1543

Hovmanstorp	VH	1 sk 1540-1543, 1 skt 1545-1551
Hygn	VH	1 fr 1500 Otte Torbjörnssons änka Marit Bondesdotter skriver sig till Hygn. 1562 Ägt av Maurits Stake.
Hyllerud	VH	1 fr 1495 Otte Torbjörnssons änka Marit Bondesdotter säljer gården till Nils Klasson (Sparre av Ellinge). 1562 Ägt av Svante Sture (Natt och dag).
Hälla	VH	1 kr
*Ilsrud	VH	1 krt 1546-51
Justorp	VH	1 bi 1476 Eggert Grupendal testamenterar gården till Skarabiskopen.
Järsta	VH	1 krt 1546-51
Kilsby	VH	3 fr 1 aoe 1425 Gustaf Magnusson säljer Kil till Henneke Bäkman. 1434 Per Elofsson ger en gård i morgongåva till sin hustru Elin Torgilsdotter. ~1455 Åke Axelsson (Tott) äger enligt sin jordebok en gård som han köpt av Anders Nilsson. 1469 Otte Torbjörnsson byter till sig <i>Lillgården</i> av svennen Helge Persson. 1507 Björn Småsven och väpnaren Erik Halvardsson skänker <i>Lillgården</i> till sina hustrurs broder Tore Torkelsson. Tore Torkelsson skänker <i>Lillgården</i> till klostret i Mariefred. 1513 Erik Halvardsson frändöms <i>Lillgården</i> , som tilldöms Mariefreds kloster. 1516 Erik Halvardsson och Nils Olofsson ger upp sin pretention på <i>Lillgården</i> och unnar Mariefreds kloster gården. 1562 En gård ägd av Åke Bengtsson (Färla); Två gårdar ägda av Anders Bengtsson (Hård av Torestorp).
Kolerud	VH	1 sk 1540, 1543, redovisas i Rudskoga sn ½ sk 1542 (endast), redovisas i Rudskoga sn 1 pr 1542 (endast) 1 kr 1543-51
Kärr	VH	1 sk 1514 Per vittne
Lövön	VH	1 aoe 1434 Väpnaren Per Elofsson skänker en gård i morgongåva till sin hustru Elin Torgilsdotter. 1455 Kung Karl köper Lövön av Otte Torbjörnsson. 1507 Björn Småsven och väpnaren Erik Halvardsson skänker gården till sina

hustrurs broder Tore Torkelsson i Skara. Tore skänker i sin tur gården till klostret i Mariefred.

1513 Erik Halvardsson har klandrat Tores gåva, gården döms under klostret.

1516 Erik Halvardsson ger upp sin pretention på gården.

Medhamn VH **1 sk**

1514 Torkel vittne

Medskagen VH **1 bi**

1476 Riddare Eggert Grupendal testamenterar gården till biskopen i Skara.

*Mälrud VH **1 skt** 1542 (endast)

Prästegården VH **1 pr**

Strand VH **1 aoe** 1546-1551

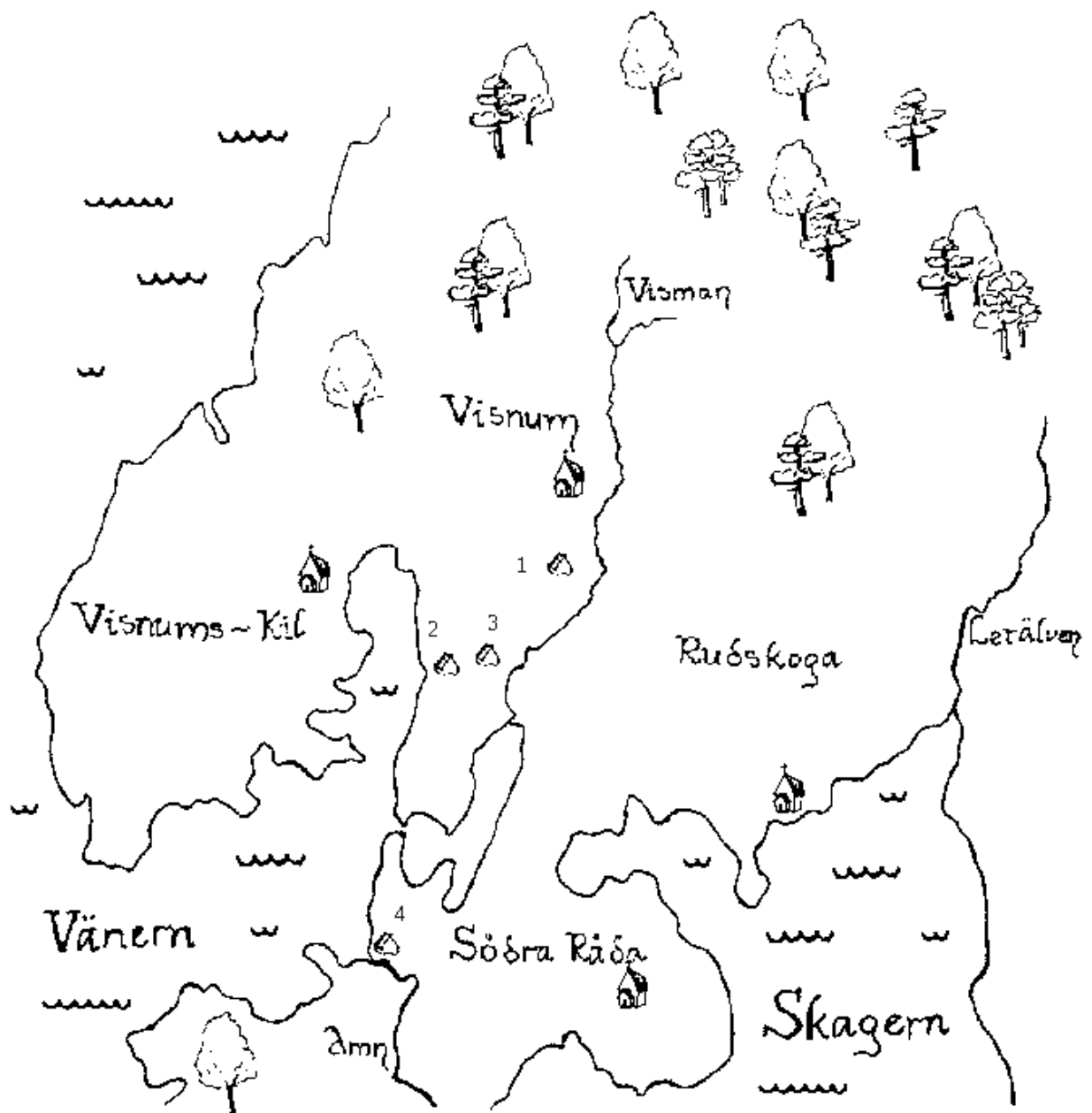
1562 Ägt av Maurits Stake.

*Svickerud VH **1 frt** 1542-1543, **1 skt** 1545-1547

Torp VH **2 fr**

1562 Södra Torp ägt av Anna Clemetsdotter (Hogenskild);
Norra Torp ägt av Knut Gustafsson (Roos af Hjelmsäter).

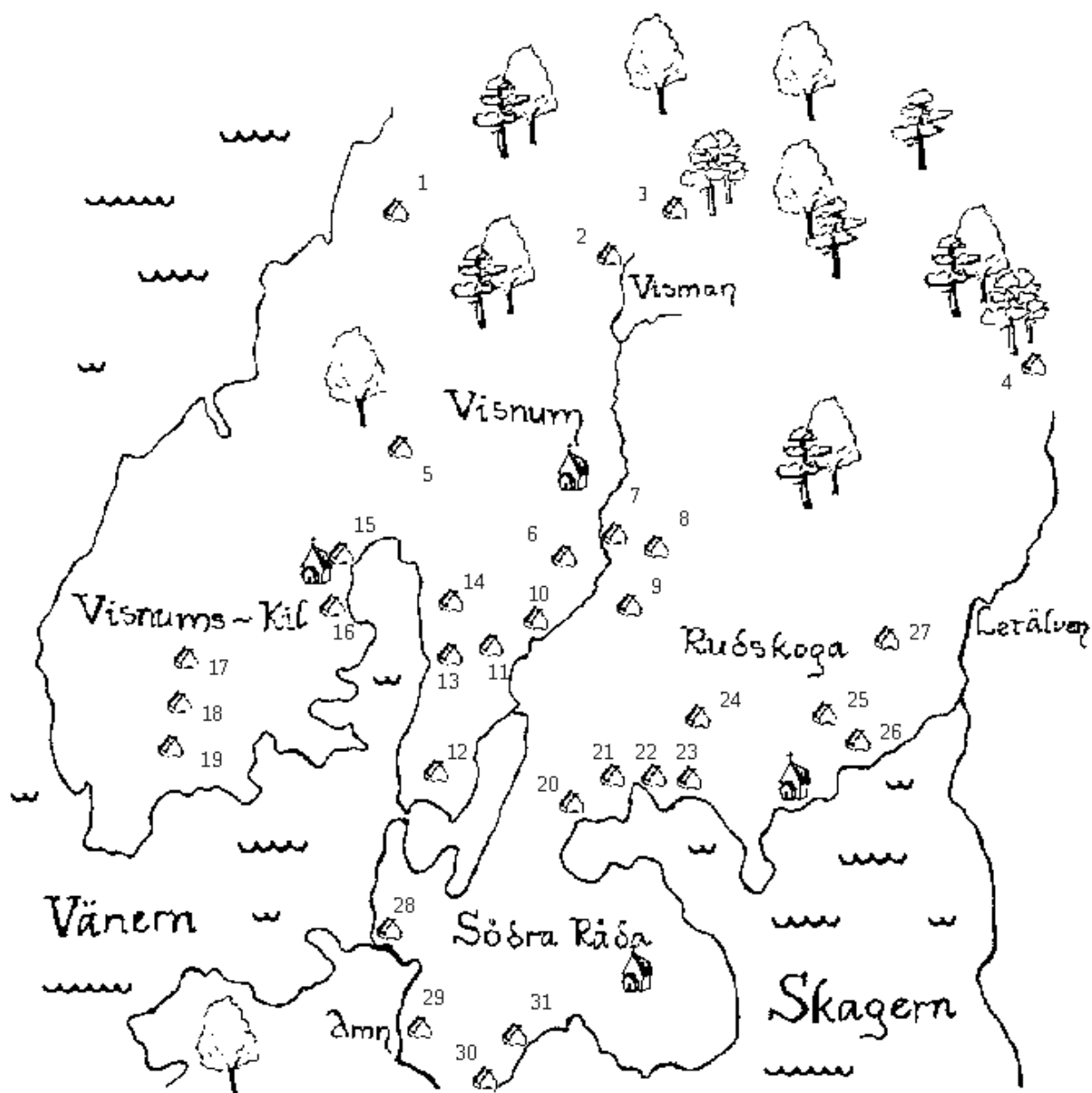
*Ullvettern VH **1 skt** 1545-1548

Gårdar i Visnums härad belagda före 1200-talets slut. 1. Sommersta; 2. Sund; 3. Säby; 4. Årås.
 Karta: Jenny Carlsson & Martin Andersson 2013.

Gårdar i Visnums härad belagda före 1300-talets slut. 1. Sommersta; 2. Vall; 3. Norra Råverud; 4. Näs; 5. Sund; 6. Säby; 7. Nybble; 8. Eriksbol; 9. Årås; 10. Lökstad.
Karta: Jenny Carlsson & Martin Andersson 2013.

Gårdar i Visnums härad belagda före 1400-talets slut. 1. Vike by; 2. Jonsbol; 3. Skogen; 4. Håkanbol; 5. Hyllerud; 6. Sommersta; 7. Vall; 8. Norra Råverud; 9. Södra Råverud; 10. Nybble; 11. Säby; 12. Lövön; 13. Sund; 14. Valunda by; 15. Kilsby; 16. Näs; 17. Broby; 18. Medskagen; 19. Justorp; 20. Edet; 21. Bjurvik; 22. Bjursnäset; 23. Eriksbol; 24. Frosterud; 25. Sunnebol; 26. Gottbol; 27. Gren; 28. Årås; 29. Lökstad; 30. Viken; 31. Västra Eketorp.
 Karta: Jenny Carlsson & Martin Andersson 2013.

Otryckt källmaterial

Riksarkivet (RA)

Kammararkivet: Landskapshandlingar Värmlands handlingar (via www.svar.ra.se).

1540:5; 1542:11; 1543:2; 1545:11; 1546:8; 1547:12; 1548:1; 1550:9; 1550:14; 1551:6

Pergamentsbrev mm. (via SDHK).

Värmlandsarkiv (VA)

Direktör Jean Silfvings samling

Volym 2: Sockenbeskrivningar mm.

Kalmar läroverks bibliotek

Pappersbrev (läst i digital kopia).

Tryckta källor och litteratur

Ahlberg, Axel W., Lundqvist, Nils & Sörbom, Gunnar (1998 [1952]), *Norstedts latinsk-svenska ordbok*, [2:a upplagan], Stockholm.

Almquist, Jan Eric (1973), 'Den jordbesittande adeln i Värmland och Dalsland 1562—1563', *Släkt och hävd*, 159—174.

Andersson, Martin (2012), *Bara bönder? Ekonomisk skiktning och lokalpolitik i ett värmländskt samhälle 1629—1718*, masteruppsats i historia, Göteborgs universitet.

Broholm, Karl (1938), "Nysunds socken" i *Nysunds socken: minnesskrift utgiven på uppdrag av kyrkostämman år 1938 med anledning av kyrkans 300-åriga tillvaro*, Örebro.

Börjesson, Sten-Åke (1991), *Visnums-Kils kyrka: vägledning*, Karlstad.

Cederlund, Johan (1990), *Värmlands Säby: en herrgårdsmonografi*, Karlstad.

Clemedson, Carl-Johan (1989), *Kartusianklostret Mariefred vid Gripsholm: Monastrium pacis Mariae in Gripszholm: jämte uppgifter om andra svenska klostres och klosterträdgårdars öden*, Nyköping.

Conradi Mattsson, Agneta (1998), *Riseberga kloster: förutsättningar och framväxt: Birger Brosa, donatorn och Filipssönerna, sondottersönerna*, Örebro.

Diplomatarium Norvegicum: Oldbreve til kundskab om Norges indre og ydre forhold, sprog, slægter, sæder, lovgivning og rettergang i middelalderen (1849—), Christiania.

Edestam, Anders (1965), *Karlstads stifts herdaminne från medeltiden till våra dagar: 2, Domprosteriet, Älvdals kontrakt, Visnums kontrakt*, Karlstad.

Elgenstierna, Gustaf (1925—1936), *Den introducerade svenska adelns ättartavlor*, Stockholm.

Fernow, Erik (1977, orig. 1773—1779), *Erik Fernows beskrivning över Värmland. D[el] 1, Värmlandsbeskrivningen*, Karlstad.

Gillingstam, Hans (red.) (1996), *Brev ur askan: de i slottsbranden 1697 eller på annat sätt förlorade miscellaneabreven enligt äldre arkivförteckningar, Johan Peringskiölds anteckningar m.m.*, Stockholm.

- Grandinson, Karl Gustaf (red.) (1935), *Närkes medeltida urkunder. 1, Riseberga kloster*, Stockholm.
- Hammarin, Johan (1845—1848), *Carlstads stifts herdaminne*, Carlstad.
- Hammarström, M. (1925), *Glossarium till Finlands och Sveriges latinska medeltidsurkunder jämte språklig inledning*, Helsingfors.
- Historiska handlingar* (1861—1979), Stockholm.
- Lagerlöf, Erland (1985), *Medeltida träkyrkor II: Västergötland, Värmland, Närke*, Stockholm.
- Larsson, Inger (2003), *Svenska medeltidsbrev: framväxten av ett offentligt skriftspråk*, Stockholm.
- Liedgren, Jan (1988), 'Kammarräntmästaren Ingemar Ragvaldsson och hans arvingar', *Båtsmän, ryttare & soldater: Sveriges släktforskarförbunds årsbok*, 219—252.
- Nilsson, Halvar (1997), *De värmländska medeltidsbrev. Register med kommentarer*, [2:a upplagan], Uppsala.
- Noreen, Erik (1921), 'Några värmländska härads- och sockennamn', *Namn och bygd* 10, 86-96.
- Ortnamnen i Värmlands län. D[el] 12, Visnums härad* (1939), Uppsala.
- Pamp, Bengt (1974), *Ortnamnen i Sverige*, [4:e upplagan], Lund.
- Raneke, Jan (1982—1985), *Svenska medeltidsvapen*, Bodafors.
- Rääf, Leonhard Fredrik (1856—1875), *Samlingar och anteckningar till en beskrifning öfver Ydre härad i Östergöthland*, Linköping.
- Sahlgren, Jöran (1912), *Skagershults sockens naturnamn. I.*, Stockholm.
- Sahlgren, Jöran (1938), "Nysunds sockens gårdnamn: några anteckningar" i *Nysunds socken: minnesskrift utgiven på uppdrag av kyrkostämman år 1938 med anledning av kyrkans 300-åriga tillvaro*, Örebro.
- Svenskt diplomatarium: Diplomatarium suecanum* (1829—), Stockholm.
- Svenskt diplomatarium från och med år 1401* (1875—1904), Stockholm.
- Wernstedt, Folke (red.) (1957—2013), *Äldre svenska frälseläkter: ättartavlor*, Stockholm.
- Westerbergh, Ulla & Odelman, Eva (1968—2002), *Glossarium till medeltidslatinet i Sverige: Glossarium mediae latinitatis Sueciae*, Stockholm.
- Ödberg, Fridolf (1888), 'Förteckning öfver räfstetingsdombref för Vestergötland under medeltiden', *Vestergötlands fornminnesförenings tidskrift* I:4.